

วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษา
วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภoturakhom นครหลวงเวียงจันทน์
AN ANALYSIS OF BUDDHIST MONKS' ROLES WITH FOREST
CONSERVATION IN BUDDHIST WAYS : A CASE STUDY OF
PHRABATPOOKHAOKWAI TEMPLE, TURAKHOM
DISTRICT, VIENTIAEN

PHRA SOMVANG PANYACHID

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษา
วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์

Phra Somvang Panyachid

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analysis of Buddhist Monks' Roles with Forest Conservation
in Buddhist Ways : A Case Study of Phrabatpookhaokwai
Temple, Turakhom District, Vientiane

Phra Somvang Panyachid

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
Buddhist Studies

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง "วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขา
ควาย อำเภอห้วยคต นครหลวงเวียงจันทน์" เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, คร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, คร.)

ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. หอมหวล บัระภา)

กรรมการ

(ดร. บุญส่ง สิ้นจูนอก)

กรรมการ

(พระมหาปริญญา วรญาโณ, คร.)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร. บุญส่ง สิ้นจูนอก

ประธานกรรมการ

พระมหาปริญญา วรญาโณ, คร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(Pitra Somvang Panyachid)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษา
วัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์
- ผู้วิจัย** : Phra Somvang Panyachid
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก, ป.ธ.๕, ค.บ. (สังคมศึกษา), ศน.บ. (ปรัชญา),
อ.ม. (ศาสนาเปรียบเทียบ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
  - : พระมหาปริญญา วรรณโณ, ดร., ป.ธ.๓., ศน.บ. (การบริหารการศึกษา),
พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๑ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ๒) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม จังหวัดเวียงจันทน์ โดยการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า

ผลการวิจัยพบว่า

การอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ หมายถึง กระบวนการอนุรักษ์ป่าตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ในพระพุทธศาสนาได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงการปกป้อง การอนุรักษ์ป่า และการฟื้นฟูป่า สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับป่า โดยเฉพาะพุทธบัญญัติที่มีลักษณะเป็นข้อความในการอนุรักษ์พันธุ์พืช วิธีการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ในความสัมพันธ์เชิงเอื้ออาทรต่อกันที่ปรากฏในพโยคฆชาดก ทำให้เกิดแนวร่วมในการดูแลรักษาป่าและระบบนิเวศไม่ให้ถูกมนุษย์คุกคามทั้งทางตรงและทางอ้อม การพึ่งพาแบบได้ประโยชน์คนละส่วนทำให้เกิดพลังในการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ในพระพุทธศาสนาได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงการปกป้อง การอนุรักษ์ป่า และการฟื้นฟูป่า สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับป่า โดยเฉพาะพุทธบัญญัติที่มีลักษณะการอนุรักษ์พันธุ์พืช คือ พุทธบัญญัติห้ามตัดต้นไม้ ในสิกขาบทที่ ๑ ภูตคามวรรค ปาจิตตยิกัณฑ์

หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุดีหลักการที่ว่า “ป่าเป็นวัด” โดยยึดตามหลักไตรสิกขาและศีล ๕ วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุดีทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทางวัดจึงมีการแก้ไขปัญหา ดังนี้ ปลูกต้นไม้เพื่อกันตลิ่งพัง ปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาหน้าดินและการพังทลายของดินริมตลิ่งจัดหาเครื่องสูบน้ำจากลำแม่น้ำขึ้นมารดพืชพันธุ์ที่แห้งเหี่ยวภายในเขตวัด เดินท่อน้ำกระจายไปตามพื้นที่ทั่วบริเวณของแนวป่า แล้วทำการสูบน้ำจากลำแม่น้ำขึ้นมารดพื้นดิน เพื่อให้ต้นไม้เกิดความชุ่มชื้นและช่วยลดปัญหาต้นไม้ยืนต้นตาย กระบวนการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควย

ควาย คือปลูกต้นไม้เพื่อกันตลิ่งพัง ปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาหน้าดิน ปูอิฐตัวหนอนเพื่อรักษาหน้าดิน รากของต้นไม้ กำหนดเขตวัดเป็นเขตอภัยทาน โดยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า คือ วัดและชุมชน

พระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายได้ประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการอนุรักษ์ป่า คือ ศีล ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเอง สมาธิ เป็นการฝึกอบรม ด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดี และมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ปัญญา เป็นการฝึกเพื่อให้ เกิดความรู้ความเข้าใจ และห่วงแหน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศีล ๕ คือ ความประพฤติ ชอบทางกายและวาจา ข้อที่ ๑ ช่วยเอื้อในการไม่ทำลายธรรมชาติ ข้อที่ ๒ ช่วยห้ามในการลักลอบ ทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ข้อที่ ๓ ช่วยห้ามแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ ข้อที่ ๔ ช่วย เอื้อในการรักษาคุณภาพเกณฑ์ ข้อที่ ๕ ช่วยไม่ให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

Thesis Title : An Analysis of Buddhist Monks' Roles with Forest Conservation in Buddhist Ways : A Case Study of Phrabatpookhaokwai Temple, Turakhom District, Vientiane

Researcher : Phra Somvang Panyachid

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Dr.Boonsong Sinthunok, Pali V, B.A. (Social Studies), B.A. (Philosophy), M.A. (Comparative Religion), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phramaha Parinya Varañāno, Dr., Pali III, B.A. (Educational Administration), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 1, 2019

Abstract

The research were of three objectives; 1) to study concepts of forest conservation in Buddhist ways, 2) to study the forest conservation of Buddhist monks at Phrabatpookhaokwai Temple, Turakhom District, Vientiane, 3) to analyze Buddhist monks' roles in forest conservation of Phrabatpookhaokwai Temple, Turakhom District, Vientiane. The research was qualitative one and done with fieldwork data on Buddhist monks' roles in forest conservation.

The research findings were that forest conservation in Buddhist ways meant a process of forest conservation in Buddhist ways. The Buddhism had commandment about protecting, observing, and reviving forests which reflected concepts of Buddhism emphasizing the forests, and especially in the Buddha's commandment on conservation of all plants, forest conservation's methods in Buddhist ways. Concerning to generous relation appeared in Bayaggha Jataka, it made cooperation in forest and ecology conservation from direct and indirect threatening of human beings. Reliance according to all parts getting benefits, it made sustainably an ecology conservative motivation. Buddhism had commandment about protecting, observing, and reviving forests which reflected concepts of Buddhism emphasizing the forests, and especially in the Buddha's commandment on conservation of all plants, which was to not cut any plants in the first precept of Bhutagamavagga, Pacittiyakanda.

The principle of forest conservation of Donthat Temple's Buddhist monks was that "The forest is the temple" by threefold training and five precepts. The forest conservation' methods of Donthat Temple's Buddhist monks both short and long term were as following; planting bamboos against bank erosion, planting vetiver grasses to preserve soil surface and against bank erosion, setting a pump in watering any plants in temple's area, setting water pipe in the forest to water any plants. The processes of forest conservation at Phrabatpookhaokwai Temple were as following; planting bamboos against bank erosion, planting vetiver grasses to preserve soil surface, putting bricks to preserve soil surface and trees' root, setting the sanctuary area, and getting temples and communities to participate in conserving forests.

The Buddhist monks at Phrabatpookhaokwai Temple applied the principle of threefold training in forest conservation. They were three; Sila (Precepts) - the foundation in controlling and having disciplines for oneself, Samadhi (Concentration) - the practice to have conscious mind in environment conservation, and Panna (Wisdom) - the practice to comprehend and love natural resources. Five precept are right actions in physically and verbally; the first is for not destroying environments, the second is for not smuggling and destroying environments, the third is for not interfering ecological relationship, the fourth is for regulations' following, and the fifth is for not making any pollutions destroying environments.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความเมตตาของ ดร. บุญส่ง สิ้นธุ์นอก และ พระมหาปริญญา วรญาโณ, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษา ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำตรวจแก้ข้อบกพร่องต่างๆ ให้สมบูรณ์ที่สุดและ อาจารย์ ดร.บุญส่ง สิ้นธุ์นอก ที่ช่วยแปลบทคัดย่อเป็นภาษาอังกฤษ ผู้วิจัยมีความซาบซึ้งในความเมตตากรุณาของอาจารย์เป็นอย่างยิ่ง ขออนุโมทนาและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ผู้วิจัย ขอขอบคุณ ผศ.ดร.อริย์รัช เลิศรวมโชค เจ้าหน้าที่ บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ที่กรุณาให้คำแนะนำ และตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ให้ถูกต้องสมบูรณ์ตามรูปแบบของงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้ให้ความเอื้อเฟื้อและอำนวยความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าข้อมูลหนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยผู้วิจัย ขอขอบคุณและขออนุโมทนา

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่าน ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้วิจัยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ที่กรุณาให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยท้ายที่สุด ผู้วิจัย ขอขอบคุณพระสงฆ์สามเณร และขอเจริญพรขอบคุณญาติโยม ที่ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ญาติโยมผู้อุปถัมภ์ในการทำวิทยานิพนธ์นี้ พร้อมทั้งญาติโยมทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามมา ณ ที่นี้ ที่มีส่วนและเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยสำเร็จลงได้ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

PHRA SOMVANG PANYACHID

๑ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามวิจัย	๔
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร	๕
๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา	๕
๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่	๖
๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล	๖
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ ความหมายของการอนุรักษ์ป่า	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า	๑๐
๒.๒.๑ สภาพพื้นที่ป่าในประเทศลาว	๑๐
๒.๒.๒ สาเหตุที่ทำให้ป่าถูกทำลาย	๑๖
๒.๒.๓ ผลกระทบจากการทำลายป่า	๒๗
๒.๒.๔ ปัญหาของการอนุรักษ์ป่า	๓๒
๒.๒.๕ แนวทางการอนุรักษ์ป่าทั่วไป	๓๙
๒.๓ แนวคิดการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ	๔๙
๒.๓.๑ หลักการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ	๔๙
๒.๓.๒ วิธีการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ	๕๖
๒.๓.๓ กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ	๕๘
๒.๔ สรุปแนวคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์ป่า	๖๒
๒.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๕

๒.๙.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง	๖๕
๒.๙.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๙
๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๓
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๔
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๔
๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๕
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๗๕
๓.๔ การเก็บรวบรวมคู่มือ	๗๕
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๗๖
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๗๖
บทที่ ๔ วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ	๗๘
๔.๑ วิเคราะห์หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์	๗๘
๔.๑.๑ หลักธรรมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์	๗๘
๔.๑.๒ การประยุกต์ใช้การอนุรักษ์ในรูปของการดำเนินชีวิต	๘๖
๔.๒ วิเคราะห์วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์	๙๖
๔.๒.๑ วิธีการศึกษาสภาพและสถานการณ์ของป่าในปัจจุบัน	๙๖
๔.๒.๒ วิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า	๙๗
๔.๒.๓ วิธีการมีส่วนร่วม	๙๘
๔.๒.๔ ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือ	๙๘
๔.๒.๕ ใช้ความเชื่อเรื่องวิญญานคุ้มครองป่าภายในวัด	๑๐๐
๔.๒.๖ ใช้ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อป่าทางวัฒนธรรม	๑๐๐
๔.๓ วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย	๑๐๓
๔.๓.๑ สัจวรปธาน	๑๐๓
๔.๓.๒ ปหานปธาน	๑๐๔
๔.๓.๓ อนุรักษนาปธาน	๑๐๔
๔.๓.๔ ภาวนาปธาน	๑๐๔
๔.๔ วิเคราะห์ผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์	๑๐๕
๔.๔.๑ การใช้ประโยชน์เชิงศาสนา	๑๐๗
๔.๔.๒ การใช้ประโยชน์ของชุมชน	๑๐๘
๔.๔.๓ การใช้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว	๑๐๘

๔.๔.๔ การใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา	๑๑๐
๔.๕ บทสรุป	๑๑๔
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๑๗
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๗
๕.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ	๑๑๗
๕.๑.๒ การอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์	๑๑๘
๕.๑.๓ วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์	๑๒๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๒๒
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๒๓
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้	๑๒๓
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๒๔
๕.๓.๔ ข้อเสนอแนะในพื้นที่วิจัย	๑๒๔
บรรณานุกรม	๑๒๕
ภาคผนวก	๑๓๑
ภาคผนวก ก รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๓๒
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์	๑๓๔
ภาคผนวก ค แบบสัมภาษณ์	๑๕๐
ภาคผนวก ง ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์	๑๕๖
ประวัติผู้วิจัย	๑๖๔

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
แผนภาพที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้ศิลปะ ๕ ในการอนุรักษ์ป่าไม้โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้	๘๔
แผนภาพที่ ๒ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา เพื่อการอนุรักษ์ โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้	๘๙
แผนภาพที่ ๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้	๑๐๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อของคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (บาลี) ๑/๑๙๖/๑๕๑, วิ.มหา. (ไทย) ๑/๑๙๖/๒๑๐. หมายถึง วินัยปิฎก มหาคคฺคปาติ ภาษาบาลี เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๑๕๑ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ และวินัยปิฎก มหาวรรค ภาษาไทย เล่ม ๑ ข้อ ๑๙๖ หน้า ๒๑๐ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

พระวินัยปิฎก

วิ. มหา.	(ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	= วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
ส.สหา.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตค.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตุตคกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อุ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย)	= สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)

ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.จ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จุฬนิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.ปฎิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฎิสัมภิตาวรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.วิ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก วิภังค์	(ภาษาไทย)
อภิ.ปุ.	(ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระไตรปิฎก

ขุ.ป.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย สหชมมปกาสินี ปฎิสมภิตามคคอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ.อ.	(บาลี)	=	ขุททกนิกาย ปรมตถทีปนี อิติวุตตกอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)
อภิ.สง.อ.	(บาลี)	=	อภิธรรมปิฎก ฌมมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา	(ภาษาบาลี)

การใช้หมายเลขย่อ

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย จะแจ้งเล่มที่ / ข้อที่ / หน้าที่ / ตามลำดับ เช่น วิ. มหา. (ไทย) ๔/๘/๑๒ -๑๔. หมายถึง วินัยปิฎก มหาวรรค เล่มที่ ๔ / ข้อที่ ๘ / หน้าที่ ๑๒-๑๔ (ภาษาไทย).

การใช้หมายเลขอ้างอิงอรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาบาลี จะแจ้งเล่มที่ / หน้าที่ เช่นอภิ.สง.อ. (บาลี) ๔๖/๒๕๕. หมายถึง อภิธรรมปิฎก ฌมมสงคณิ อฎฐสาลินีอฎฐกถา เล่มที่ ๔๖/หน้าที่ ๒๕๕ (ภาษาบาลี).

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์และมีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงป่าไม้ให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ส่วนทางอ้อมป่าไม้ให้ น้ำ อากาศ และสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เมื่อสังคมมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของอารยธรรม ทำให้มนุษย์มีความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายในปริมาณเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีการทำลายป่าโดยไม่ปลูกทดแทนด้วยจำนวนที่เพียงพอ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัย ต่อความหลากหลายทางชีวภาพและเกิดปัญหาความแห้งแล้ง พื้นที่ป่าที่ถูกทำลายโดยมากจะเกิดความเสียหายจากการพังทลายของหน้าดิน และสภาพดินก็เสื่อมคุณภาพลงจนกลายเป็นที่ดินที่ทำประโยชน์ไม่ได้ ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมาจาก ๒ ปัจจัยหลัก ได้แก่ ๑) การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ ๒) สาเหตุที่มาจากการทำงานของมนุษย์

พระพุทธศาสนาในสมัยครั้งพุทธกาลนั้น มีความสัมพันธ์กับป่าไม้อย่างมาก โดยเฉพาะศากยวงศ์ของพระพุทธเจ้า ได้ตั้งเมืองขึ้นโดยพระราชโอรส และพระราชธิดาของพระเจ้าโอกากราช ณ ป่าไม้สัก ใกล้ภูเขาหิมาลัย อันเป็นที่อยู่ของเมืองกบิลดาบสมาก่อน ได้สร้างเมืองขึ้นในป่าไม้สักให้ชื่อว่า กบิลพัสดุ์ โกลิยวงศ์ อันเป็นราชวงศ์ของพระนางสิริมหามายา พระพุทธมารดา ก็มีความเป็นมาเนื่องด้วยป่าไม้กระเบา มีราชธานีชื่อ กรุงเทวทหะ เมื่อพระนางสิริมหามายาทรงพระครรภ์จวนประสูติ พระโอรส พระนางได้เดินทางเพื่อไปประสูติพระโอรส ณ กรุงเทวทหะ แต่เมื่อไปถึง ลุมพินีวัน ซึ่งเป็นป่าที่ตั้งอยู่ระหว่างกรุงกบิลพัสดุ์ และกรุงเทวทหะ พระนางก็ประสูติพระโอรสไว้ ณ ที่นั้น

ในสมัยที่ทรงพระเยาว์ พระโอรสด้มักใช้เวลาส่วนหนึ่งที่เที่ยวจาริกไปตามป่าเชิงภูเขาหิมาลัย จนสัตว์ป่ามีความคุ้นเคยเดินตามพระองค์ไปเป็นฝูง ด้วยความสนิทสนมคุ้นเคยเป็นที่อัศจรรย์ ตลอดระยะเวลาหกปี ที่พระโอรสด้ได้เที่ยวศึกษาแสวงหาหนทางเพื่อความตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ได้ประทับศึกษาอยู่ในป่าต่าง ๆ แม้ในเวลาตรัสรู้ก็ทรงเลือกเอาป่าไม้นิคมเป็นต้น อรุเวลาเสนานิคมเป็นที่บำเพ็ญเพียรจนตรัสรู้ภายใต้ต้น อัสสัตถพฤกษ์ แล้วประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ต้นไทร ต้นเกด ตามลำดับ

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ พระธัมมะจักกัปวัตตนสูตร แก่ปัญจวัคคีย์ ก็ทรงแสดงที่ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน อันเป็นส่วนป่า และทรงแสดงพระธรรมเทศนาอีกเป็นอันมาก ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันแห่งนั้น จนเกิดพระอรหันต์ขึ้นในโลกคราวแรกติดต่อกันถึง ๖๐ รูป ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอนุพุทธิกถา และอริยสัจ ๔ โปรดพระเจ้าพิมพิสาร และบริวาร จำนวนรวมกัน ๑๒๐,๐๐๐ ท่าน ณ ลุมพินีวัน อันเป็นป่าเช่นเดียวกัน

พระอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา คือ เวฬุวัน คือป่าไผ่ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ หลังจากที่พระองค์ได้ฟังธรรมเทศนาจนบรรลุมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลแล้ว ยังมีพระอารามอีกแห่งหนึ่งในกรุงราชคฤห์คือ ชิวกัมพวัน อันเป็นป่าไผ่มะม่วงที่หมอชิวโกมารักษาถวายเป็นพระอาราม สำหรับพระพุทธเจ้าและภิกษุพระสงฆ์ และที่ในกรุงราชคฤห์นั้น ยังมีป่าที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอีกเป็นอันมาก เช่น มัททกุจฉิมฤคทายวัน^๑

ในแคว้นกาสิ แคว้นโกศล อันเป็นที่ตั้งของพระอารามคือ พระเชตวัน บุพพาราม มีป่าเป็นอันมาก นอกจากวัดพระเชตวัน คือ ป่าของพระเจ้าเซต ที่ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีซื้อเพื่อสร้างเป็นพระอารามถวายพระพุทธเจ้าแล้วยังมีอันธวัน และนันทวัน ที่พระพุทธเจ้า และพระภิกษุสงฆ์ ได้ไปพักอาศัยในป่าเหล่านั้น ในแคว้นวัชชี และแคว้นสักกะ มีชื่อป่ามหาวนอยู่ทั้งสองแห่ง ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระสูตรเป็นอันมากแก่พระภิกษุบ้าง เทวดาบ้าง พระราชาบ้าง พราหมณ์บ้าง คฤหบดีบ้าง ในโอกาสที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับในป่านั้น ตามปกติพระพุทธเจ้าจะเสด็จหลีกออกจากหมู่คณะ ไปประทับสงบอยู่ในป่าระยะสั้น ๆ เจ็ดวันหรือสิบห้าวันทุกครั้งจะเสด็จเข้าไปประทับในป่า เช่นคราวที่พระภิกษุสงฆ์ทะเลาะกันที่เมืองโกสัมพี พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปประทับอยู่ที่ป่า รักชิตวัน อยู่กับช้างและลิงค์ที่เราเรียกพระพุทธรูปปางนี้ว่าปางปาลิเลยกะ

การอยู่ป่าเป็นวัตรจัดเป็นนิสัย คือปัจจัยเครื่องอาศัยชีวิตของนักบวชในพระพุทธศาสนา และแม้นักบวชในลัทธิอื่นก็ถือแนวเดียวกันกับ พระพุทธเจ้ากับพระภิกษุสงฆ์ ในสมัยพุทธกาลล้วนแล้วแต่อาศัยอยู่ในป่าเป็นส่วนมาก ยิ่งท่านที่ต้องการเจริญกรรมฐาน หรือที่ใช้คำว่า เจริญสมณะธรรมด้วยแล้ว เสนาสนะป่ามีความเงียบสงบ เงื่อมเขา ถ้า เป็นสถานที่ที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติเจริญสมณะธรรม พระพุทธเจ้าทรงยกย่องสรรเสริญป่าไว้โดยนัยต่าง ๆ เป็นอันมาก

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็ทรงปรินิพพาน ณ สาละโนทยาน คือ สวนป่าสาละของกษัตริย์มัลละ แห่งเมืองกุสินารา ป่าไผ่ในฐานะเป็นที่ตั้งแห่งบุญ ในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย พระพุทธเจ้ารับสั่งตอบเทวดาที่มาราบทุกถามว่า

"ชนเหล่าใด สร้างสวนดอกไม้ ผลไม้ ปลูกหญ้าไม้ สร้างสะพาน และให้โรงเป็นทาน คุดบ่อน้ำ กระทำบ้านที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นย่อมมีบุญ เจริญในกาลทุกเมื่อ ทั้งกลางวันและกลางคืน ชนเหล่านั้นตั้งอยู่ในธรรม สมบูรณ์ด้วยศีล เป็นผู้ไปสวรรค์" อย่างเป็นต้น

ป่าไผ่ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ควรอนุรักษ์ ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธบัญญัติทางพระวินัยที่ห้ามมิให้พระภิกษุกระทำการอะไรเป็นการทำลายสภาพของป่า และต้นไม้ เช่น

“พระภิกษุรูปใดตัดทำลายต้นไม้ ถ้าเป็นต้นไม้ที่มีเจ้าของหวงแหน ท่านปรับอาบัติในฐานะอทินนาทานคือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ถ้าเป็นการตัดกิ่งต้นไม้ของตนหรือของวัด ท่านปรับอาบัติในข้อที่เป็นการพรากรกฏติคามคือ หักรานกิ่ง ใบ ดอกของต้นไม้ แม้แต่การทำลายต้นไม้ที่เป็น

^๑ภัทรพร สิริกาญจน, หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณ โณ ในการพัฒนาชุมชน, งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๗.

เมล็ดที่ปลูกได้ แฉ่ง กิ่งของต้นไม้ ล้วนปรับเป็นอาบัติทั้งสิ้น และเพื่อเป็นการอนุรักษ์สภาพของป่า และ ต้นไม้ ได้มีบทบัญญัติทางพระวินัย ห้ามพระภิกษุถ่ายปัสสาวะ อุจจาระ บ้วนน้ำลายลงน้ำ ในของสด เขียวทั้งเล็กและใหญ่ รวมถึงการทิ้งสิ่งสกปรกลงในน้ำ ในของสดของเขียวทั้งหลาย อันเป็นหลักปฏิบัติ ที่ช่วยในการอนุรักษ์ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี”^๒

ความเชื่อในเรื่องที่มีเทพารักษ์ สิงสถิตอยู่ในป่า ต้นไม้ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จึงเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยที่สำคัญในการอนุรักษ์ป่า ต้นไม้ ยิ่งไปกว่านั้น พระวินัยยังกำหนดให้ พระภิกษุที่สร้างกุฏิอยู่ตามป่า ไม่ให้ทำลายต้นไม้โดยไม่ได้รับอนุญาต และแม้แต่ได้รับอนุญาตก็ตัด ทำลายเองไม่ได้ และยังต้องระมัดระวังไม่ให้กุฏิพังลงมาทับต้นไม้ในป่า

ดังนั้นวัดในพระพุทธศาสนาจึงเรียกว่า อาราม แปลว่าสถานที่ทำใจให้รื่นรมย์ โดยเน้นไปที่ สวนไม้ดอกไม้ผล ไม้ที่ห้ามเงา วัดหลักในพระพุทธศาสนาจึงมีศาลง่ายว่า วัน ที่แปลว่าป่า เช่น เวฬุ วัน เขตวัน ชิวกัมพวัน และแม่แต่นิโครธาราม ก็เป็นป่าที่มีต้นไทรขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก

ปัญหาที่เกี่ยวกับป่าไม้ ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำลำธาร ที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และ ความหลากหลายทางชีวภาพต่าง ๆ ช่วยดูดซับสร้างความชุ่มชื้น ลดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ช่วย ป้องกันการชะล้างพังทลายของดิน และรักษาความสมดุลทางธรรมชาติและระบบนิเวศอันมีคุณค่า และความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ป่าไม้ในวันลดลงทุกปีซึ่งเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง

สาเหตุหลักก็เนื่องมาจากการบุกรุกเข้าทำไร่เลื่อนลอย ไฟป่า การทำเขื่อน อ่างเก็บน้ำ การ ลักลอบตัดไม้ ปัจจุบันป่าไม้ถ้าไม่รีบแก้ไข อีกประมาณ ๒๐ ปีข้างหน้า ป่าไม้ก็จะถูกทำลายลง สัตว์ป่า ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอันหาค่ามิได้ ย่อมเดือดร้อนสัตว์ป่าบางชนิดกำลังสูญพันธุ์ บางชนิดก็สูญ พันธุ์ไปแล้วและไม่สามารถหามาทดแทนได้ หากไม่มีป่าให้มันหลบภัยและอาศัยเลี้ยงชีวิตแล้ว ในที่สุด สัตว์ป่าก็จะหมดไป

นี่คือสภาพปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ยิ่งถ้าเรามอง ไปในระดับโลกก็ยิ่งน่าเป็นห่วง เพราะปรากฏรายงานวิจัยจากสโมสรรแห่งโรม ชื่อ เกินซิดจังกัด (Meadows, D. และคณะ ๒๕๓๕) ตีพิมพ์เมื่อ ๒๐ ปีที่ผ่านมาแจ้งว่า สภาพโดยรวมของโลกไม่ดีขึ้น เลย หลายอย่างกลับเลวร้ายลงและมีหลายด้านเป็นเรื่องที่น่าตกใจ และ เดวิด ออร์ (Orr, D. พ.ศ. ๒๕๓๗) นักศึกษาวิจัยผู้เน้นนิเวศวิทยาได้รายงานไว้ว่า สรุปได้ดังนี้

๑) มีการวิจัยได้พบว่า สเปิร์มของผู้ชายทั่วโลกมีการลดลง ๕๐ % ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นมา นักวิทยาศาสตร์ยังไม่ทราบสาเหตุ

๒) นมแม่ในหลายประเทศมีสารพิษมากกว่าที่อนุญาตไว้สำหรับนมวัวที่ใช้สำหรับเลี้ยงทารก

๓) ศพมนุษย์มีของเสียที่เป็นพิษและโลหะหนักจนต้องจัดว่าเป็นขยะพิษ

๔) ศพปลาวาฬและปลาโลมาที่พบตายตามชายฝั่งทะเลก็เช่นเดียวกัน

๕) พิษประเภทเห็ดราและสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำลดลงทั่วโลก โดยไม่รู้สาเหตุ แม้นในที่ไม่มีฝน

กรด

^๒พระมหาวีรรัตน์ อาจารย์สุโภ, **พุทธศาสนากับป่าไม้**, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ครั้งที่ ๑, โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๘.

- ๖) ระบบอุตสาหกรรมปัจจุบันผลิตของเสียทิ้งลงในสิ่งแวดล้อม ปีละ ๑๑.๔ หมื่นล้านตัน
 ๗) ป่าในยุโรปกว่า ๘๐ % โดนฝนกรดทุกปีและกำลังตายลงเรื่อย ๆ^๓

ไม่ว่าสถานการณ์ของประเทศต่าง ๆ และของโลกจะเป็นอย่างไร อยู่ไกลหรืออยู่ใกล้ เราไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่า เราไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือรับรู้อะไรเลย ตรงกันข้ามต้องร่วมกันรับผิดชอบต่อการกระทำของมนุษย์เรา เราควรปลูกจิตสำนึกสร้างความรับผิดชอบต่อที่ตีร่วมกันใหม่ ไม่แบ่งฝ่ายแบ่งพวก ช่วยกันต่อลมหายใจให้กับโลกใบนี้ให้ยั่งยืนต่อไป ด้วยการปลูกป่าไม้และอนุรักษ์ป่าไม้ให้เพิ่มขึ้นต่อไป

ดังนั้น สภาพของโลกทุกวันนี้ ได้รับผลกระทบจากธรรมชาติ โดยเฉพาะก็คือ โครงสร้างสิ่งแวดล้อมทั้งหมดทั้งมวลถูกทำลายลงทุกปีเป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ก็เพื่อศึกษาถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคทางด้านต่างๆ ในการสร้างเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนในป่าไม้สงวนแห่งชาติภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ตามแนววิถีพุทธ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ในการปลูกป่า บวชป่า การอนุรักษ์ป่า คุ้มครองป่า ป้องกันป่า จากภัยพิบัติต่างๆ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน อย่างมีความกตัญญูรู้บุญคุณต่อธรรมชาติป่าไม้ คือ มนุษย์ สัตว์ พืชพันธุ์ภายใต้โครงสร้างระบบนิเวศวิทยา ให้สมดุลและยั่งยืนสืบต่อไป

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธจะทำให้ได้ความรู้ที่จะสามารถนำมาบูรณาการที่จะใช้เป็นแนวคิดที่จะศึกษาวิธีการอนุรักษ์ป่าได้ในหลายรูปแบบ

๑.๒.๑ การอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ จะกลายเป็นตัวอย่างให้กับพื้นที่ต่างๆในประเทศลาวได้อย่างไร

๑.๒.๑ การวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ที่ประสบความสำเร็จนั้นจะเป็นต้นแบบให้กับป่าที่มีขนาดต่างๆในประเทศลาว หรือวัดที่มีพื้นที่ป่าอื่นๆได้อย่างไร

---

^๓มัน เสือสูงเนิน, พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา, (จังหวัดฉะเชิงเทรา: พิมพ์ครั้งแรก จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม, บริษัท เดอะ โมเดิร์น ชิสเต็ม ออฟเซท จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๘.

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์

๑.๓.๑ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า โดยจำแนกขอบเขตของการศึกษาออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตของการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการหนังสืองานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศรวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

๒) การอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์

๓) วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่วิจัย ๖ ข้อดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นวัดในพระพุทธศาสนา
- ๒) เป็นวัดที่มีพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมากและมีอาณาบริเวณกว้าง
- ๓) เป็นวัดที่มีระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ
- ๔) เป็นวัดที่พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม
- ๕) เป็นวัดที่ได้ดำเนินการอนุรักษ์ป่าอย่างน้อย ๑๐ ปีขึ้นไป
- ๖) เป็นวัดที่มีการสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่า

เมื่อกำหนดหลักเกณฑ์แล้วจึงได้ลงพื้นที่สำรวจหาพื้นที่วิจัย และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวพบว่า วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์ เข้าหลักเกณฑ์ทั้ง ๖ ข้อ จึงได้เลือกเป็นพื้นที่วิจัย เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหารวมทั้งบูรณาการหลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้อนุรักษ์ป่าในวัดหรือพื้นที่ป่าแห่งอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะให้ข้อมูลในการวิจัยออกเป็น ๖ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

- ๑) กลุ่มเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสของวัดวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์ ในฐานะเป็นผู้บริหารและเป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๒ รูป
  - ๒) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าในฐานะผู้ร่วมปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ รูป
  - ๓) กลุ่มผู้นำชุมชนใกล้เคียงในฐานะที่เป็นผู้นำประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ คน
  - ๔) กลุ่มประชาชนทั่วไปในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ คน
  - ๕) กลุ่มเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในฐานะเป็นผู้มีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๒ คน
- รวมกลุ่มประชากรที่ให้ข้อมูลในการวิจัยทั้งสิ้น จำนวน ๑๙ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยถูกต้องตามกฎหมายของประเทศลาว ใน งานวิจัยนี้หมายถึงวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็น พื้นที่ในการวิจัย

พระสงฆ์ หมายถึง นักบวชชายในพระพุทธศาสนาที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปี ขึ้นไป เป็นนักบวชที่ผ่านกระบวนการอุปสมบทถูกต้องตามพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ รวมทั้งปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีบทบาทในการเป็นผู้เผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการอนุรักษ์ป่าเป็นประเด็นหลัก

บทบาท หมายถึง อำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงานโดยตรงและงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำ หรือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม ในงานวิจัยนี้หมายถึงบทบาทในการอนุรักษ์ป่า

การอนุรักษ์ป่า หมายถึง กระบวนการรักษาป่าไม่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน การดำเนินการของมนุษย์ในการรักษาป่าอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การดูแล รักษา ฟื้นฟู การสงวน เป็นต้น

การอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ หมายถึง กระบวนการอนุรักษ์ป่าตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ และศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า

๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์

๑.๖.๑ ทำให้ทราบผลวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเนื้อหาเกี่ยวกับความหมายของการอนุรักษ์ป่า สภาพพื้นที่ป่าในประเทศไทย และแนวคิดการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ดังจะได้กล่าวถึงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของการอนุรักษ์ป่า

คำว่า “การอนุรักษ์ป่า” จำแนกออกเป็น ๒ คำคือ คำว่าอนุรักษ์กับคำว่าป่า เมื่อนำมารวมกันแล้วจึงมีความหมายเจาะจงสำหรับการอนุรักษ์ป่าไม้ เมื่อนำคำว่าอนุรักษ์ไปใช้นำหน้าสิ่งใดก็ จะมีความหมายถึงการอนุรักษ์สิ่งนั้น ส่วนการอนุรักษ์ป่ามีความหมายดังต่อไปนี้

คำว่า “การอนุรักษ์” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conservation” มีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแล รักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง ส่งเสริม ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลานานที่สุด มีการสูญเสียน้อยที่สุด การประหยัดต่อสิ่งที่มีอยู่ รวมทั้งการหาสิ่งอื่นมาทดแทน โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติ^๑

การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดและใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้น การอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษา ทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ (Time and space) อีกด้วย^๒

---

^๑ สุพิมล ศรศักดิ์ดา พระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวฑฒโน พระโสภา โขติวัฒน์, “รูปแบบและ กระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี”, รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี , ๒๕๕๕), หน้า ๖.

^๒ นิวัติ เรืองพานิช, “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”, (กรุงเทพมหานคร : เฉลิมชาฎการพิมพ์ , ๒๕๔๒), หน้า ๒๖.

การอนุรักษ์ หมายถึง การดำเนินการเพื่อปกป้องรักษาสิ่งทีถือว่่าเป็นทรัพย์สินสมบัติของตนเองและสังคม เช่น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น^๓

การอนุรักษ์ หมายถึง การดูแลฟื้นฟูและบำรุงรักษาธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีที่เหมาะสมเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๔

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า “การอนุรักษ์” หมายถึง การจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เน้นที่การรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ดูหรือใช้ประโยชน์ด้วย โดยการใช้ที่ไม่ทำลายทรัพยากรและจะต้องไม่ก่อผลกระทบจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เปลี่ยนรูปหรือเสื่อมโทรมลง

ตามพระราชบัญญัติป่าไม้พุทธศักราช ๒๔๘๗ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “ป่า” หมายถึง ความถึงที่ดินที่ยังไม่มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน^๕

ความหมาย “ป่าไม้” ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้ระบุความหมายของป่าไม้ไว้ดังนี้ “ป่า” หมายถึง ความว่า ที่ดินที่ยังมีได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมายที่ดิน “ไม้” หมายถึง ความว่า ไม้สัก และไม้อื่นทุกชนิดที่เป็นต้น เป็นกอ เป็นเถา ตลอดถึงไม้ที่นาเข้ามาในราชอาณาจักร ไม้ไผ่ทุกชนิด ปาล์ม หวาย ตลอดจนราก ปุ่ม ตอ เศษ ปลาย และกิ่งของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะได้ถูกตัด ถอน เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือกระทำโดยประการใด^๖

กล่าวโดยสรุปแล้ว “การอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ” หมายถึง กระบวนการอนุรักษ์ป่าตามแนวทางของพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการดูแล การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ฟื้นฟู ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรป่าให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และสามารถใช้ได้เป็นเวลาอันยาวนานที่สุด มีการสูญเสียน้อยที่สุด การประหยัดต่อสิ่งที่มีอยู่ รวมทั้งการหาสิ่งอื่นมาทดแทน โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติป่าเพื่อให้ป่าดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

^๓ พระครูใบฎีกาถาวร สุรปัญญา (เสนสอน), “การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกร ฐานิสฺสโร) วัดหนองกลับ อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖.

^๔ อีระเดช ชุมณี, “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่าชายเลนของประชาชนชุมชนบ้านเปรี๊ตใน ตำบลห้วยน้ำขาว อำเภอเมือง จังหวัดตราด”, *วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๗), หน้า ๕.

^๕ สุพิมล ศรศักดิ์ และคณะ, “รูปแบบและ กระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี”, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

^๖ อติศักดิ์ ภูสิทธิ์วงศานุยุต, “การยอมรับของราษฎรท้องถิ่นต่อการประกาศจัดตั้ง อุทยานแห่งชาติ น้ำตกคลองแก้ว จังหวัดตราด”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, (การบริหารทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อม), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๕.

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า

๒.๒.๑ สภาพพื้นที่ป่าในประเทศไทย

ใน พ.ศ. ๒๕๔๙ ประเทศไทยมีเนื้อที่ป่าอยู่ประมาณ ๙๙,๑๕๗,๘๗๕ ไร่ หรือร้อยละ ๓๐.๒๙ ของเนื้อที่ประเทศ โดยประเมินจากการแปลภาพถ่ายดาวเทียม LANDSAT-5TM ไม่รวมเนื้อที่สวนผลไม้และสวนยางพารา ป่าในประเทศไทยสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ชนิดใหญ่ๆ คือ ป่าไม่ผลัดใบ (evergreen forest) และป่าผลัดใบ (deciduous forest)^๗ เขตสงวนรักษาป่าในประเทศไทย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. ป่าไม่ผลัดใบ

เป็นป่าที่มีเรือนยอดเขียวชอุ่มตลอดปี เนื่องจากต้นไม้แทบทั้งหมดที่ ขึ้นอยู่เป็นประเภทไม้ผลัดใบ จำแนกออกเป็นชนิดใหญ่ๆ ได้ ๔ ชนิด คือ ป่าดิบเขตร้อน ป่าสน ป่าพุ่มหรือป่าบึงและป่าชายหาด ดังนี้

๑) ป่าดิบเขตร้อน (tropical evergreen forest)

ป่าดิบเขตร้อน จำแนกออกเป็น ๓ ประเภท คือ ป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้ง และป่าดิบเขา ประกอบด้วย

(๑) ป่าดิบชื้น (tropical rain forest)

ป่าดิบชื้นจัดเป็นป่าฝนในเขตร้อน (Tropical rain forest) บนพื้นที่มีฝนตกชุกเกือบตลอดปี และมีความชุ่มชื้นในดินค่อนข้างสูงสม่ำเสมอตลอดทั้งปี ได้แก่ ภาคใต้ตอนล่างตั้งแต่จังหวัดนครศรีธรรมราช ตรัง ลงไปป่าดิบชื้นในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีลักษณะคล้ายคลึงกับป่าดิบชื้นในประเทศมาเลเซีย ป่าดิบชื้นขึ้นปกคลุมเทือกเขาที่มีความชุ่มชื้น เช่น ป่าดิบชื้นในอุทยานแห่งชาติเขาหลวงจังหวัดนครศรีธรรมราช ป่าดิบชื้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเทือกเขาบรรทัด จังหวัดตรัง และพัทลุง และป่าดิบชื้นในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหาลาบาลา จังหวัดยะลา และนราธิวาส นอกจากนี้ยังพบป่าดิบชื้นในเขตพื้นที่ฝนตกชุกปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยรายปีสูง บริเวณจังหวัดจันทบุรี ตอนล่าง ตลอดเขตจังหวัดตราด

ป่าดิบชื้นมีลักษณะเป็นป่ารกทึบประกอบด้วยพรรณไม้หลายร้อยชนิด ไม้ต้นของเรือนยอดชั้นบน ส่วนใหญ่เป็นไม้วงศ์ยาง-ตะเคียน (Dipterocarpaceae) มีลำต้นสูงใหญ่เปล่าตรงตั้งแต่ ๓๐-๕๐ เมตร ถัดลงมาเป็นไม้ต้นขนาดกลางและขนาดเล็กซึ่งสามารถขึ้นอยู่ใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ได้ รวมทั้งต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ในวงศ์หมากหรือปาล์ม (Palmae) พื้นล่างของป่ารกทึบระเกะระกะไปด้วยไม้

^๗ กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “การป่าไม้ในประเทศไทย”, (๑๑๓ ปี พิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต, ๒๕๕๒), หน้า ๕ - ๖.

พุ่ม พืชล้มลุก กระจ่าง หวาย ไม้ต่าง ๆ เถาวัลย์หลากชนิด ตามลำต้นไม้และกิ่งไม้มักมีพืชอิงอาศัย (epiphyte) พวกเฟิร์น พวกมอส ขึ้นอยู่ทั่วไป^๘

(๒) ป่าดิบแล้ง (dry evergreen forest)

ป่าดิบแล้ง ป่าชนิดนี้พบกระจายทั่วไปตามที่ราบเชิงเขา ไหล่เขา และหุบเขาที่ชุ่มชื้นจนถึงพื้นที่ระดับ ความสูงไม่เกิน ๙๕๐ เมตร ทางภาคกลาง (ตั้งแต่จังหวัดชุมพรขึ้นมา) ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงใต้ ในป่าผลัดใบที่มีลำน้ำสายใหญ่ มีน้ำไหลหรือชุ่มชื้นตลอดปี บริเวณสองฟากริมฝั่งน้ำ จะเปลี่ยนเป็นป่าดิบแล้งริมฝั่งหรือ gallery forest ประกอบด้วยไม้ต้นขึ้นเป็นกลุ่มๆ เพียงไม่กี่ชนิด เช่น ยางนา, ยางแดง, ตะเคียนทอง, ประดู่ส้ม, ทองหลางป่า, และยมหอม เป็นต้น

ป่าดิบแล้งมีลักษณะโครงสร้างคล้ายกับป่าดิบชื้น กล่าวคือ เรือนยอดของป่าจะดูเขียวชอุ่มมากหรือน้อยตลอดปี แต่ในป่าดิบแล้งจะมีไม้ต้นผลัดใบขึ้นแทรกกระจายมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศและความชุ่มชื้นในดิน ป่าดิบแล้งในบริเวณที่มีความชุ่มชื้นในดินน้อยหรือไม่สม่ำเสมอตลอดปี ก็จะปรากฏไม้ผลัดใบมากขึ้นในชั้นเรือนยอด ป่าดิบแล้งในบริเวณที่มีความชุ่มชื้นสูงจะมีไม้ผลัดใบปะปนอยู่เป็นจำนวนไม่มากนัก^๙

(๓) ป่าดิบเขา (hill evergreen forest)

ป่าดิบเขาแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ป่าดิบเขาดำ และป่าดิบเขาสูงหรือป่าเหนือเมฆ ดังนี้

๑. ป่าดิบเขาดำ (lower montane rain forest)

ป่าดิบเขาดำ พบบนภูเขาที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางตั้งแต่ประมาณ ๑,๐๐๐ เมตร จนถึง ๑,๙๐๐ เมตร สภาพป่ามีเรือนยอดแน่นที่มีไม้พื้นล่างหนาแน่นคล้ายคลึงกับป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งบนที่ต่ำ แต่แตกต่างกันในองค์ประกอบของพรรณไม้ ป่าดิบเขาดำประกอบด้วยพรรณไม้เขตอบอุ่น (temperate species) และพรรณไม้เขา (montane species) ที่ต้องการอากาศค่อนข้างหนาวเย็นตลอดปี ส่วนใหญ่ได้แก่ ไม้ก่อ นอกจากนี้ยังมีพรรณไม้ในระดับต่ำ (lowland species) ที่เป็นพรรณไม้เด่นของป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งขึ้นอยู่ปะปนอยู่ด้วยพรรณพืชจากพวกหมาก ปาล์มที่เป็นต้น กอ หรือหวาย มีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับป่าดิบชื้นหรือดิบแล้ง เช่นเดียวกับเถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ จะพบอยู่ค่อนข้างน้อยในป่าดิบเขาดำ ความสูงของเรือนยอดชั้นบนของป่าดิบเขาดำ ประมาณ ๒๐-๓๕ เมตร ความสูงของ เรือนยอดจะลดลงตามระดับความสูงของพื้นที่ที่เพิ่มขึ้น ปัจจุบันป่าดิบเขาดำที่สมบูรณ์เหลืออยู่น้อยมาก ส่วนใหญ่จะถูกชาวเขาแผ้วถางหาไร่เลื่อนลอย พื้นที่ป่าดิบเขาดำตาม

^๘ ธีรชัย สันติสุข, “ป่าไม้ของประเทศไทย” (กรุงเทพมหานคร : สำนักหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, ๒๕๔๙), หน้า ๑๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

ธรรมชาติเมื่อถูกทำลายแล้วทิ้งร้างไว้นาน ๆ จะเปลี่ยนสภาพไปเป็นป่าดิบเขาต่ำรุ่นสอง เช่น ป่าไม้ก่อไม้สน

ป่าดิบเขาต่ำดั้งเดิมปัจจุบันเหลืออยู่เป็นหย่อม ๆ บนภูเขา เช่น ดอยอินทนนท์ ดอยเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ดอยภูคา จังหวัดน่าน เทือกเขาสูงในป่าทุ่งใหญ่ จังหวัดกาญจนบุรี เขาสอยดาว จังหวัดจันทบุรี บนภูเขาหินทราย จังหวัดทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ภูหลวง จังหวัดเลย และบนภูเขาสูงทางภาคใต้ เช่น เขาหลวง จังหวัดนครศรีธรรมราช^{๑๐}

๒. ป่าดิบเขาสูงหรือป่าเมฆ (upper montane rain forest หรือ cloud forest)

ป่าดิบเขาสูงขึ้นปกคลุมตามสันเขาและยอดเขาที่สูงกว่า ๑,๙๐๐ เมตรขึ้นไป ส่วนใหญ่จะมีเมฆหมอกปกคลุมประจำ เรียกอีกชื่อหนึ่งคือ "ป่าเมฆ" ป่าดิบเขาตามธรรมชาติที่สมบูรณ์ขึ้นปกคลุมสันเขาและยอดดอยอินทนนท์เป็นผืนใหญ่ ป่าดิบเขาสูงมีลักษณะเด่นของเรือนยอดชั้นบนระหว่าง ๑๖-๒๓ เมตร แน่นที่เรือนยอดของไม้ชั้นบนแต่ละต้นจกดกันต่อเนื่องเป็นลอนสมำเสมอชั้นไม้เกือบจะเป็นชั้นเดียว ได้แก่ ชั้นเรือนยอดเท่านั้นเนื่องจากเรือนยอดที่แน่นที่บมากและการปกคลุมของเมฆหมอก ทำให้พื้นล่างของป่าร่มครึ้มตลอดวันไม้ชั้นรองลงมาจึงมีขนาดเล็กมากและขึ้นห่างๆ อยู่ตามบริเวณที่มีแสงสว่างบ้างในป่า เนื่องจากอากาศอันหนาวเย็นและความชุ่มชื้นในป่าที่สูงมากตามลำต้นและกิ่งของต้นไม้ปกคลุมด้วยพืชอิงอาศัยจำพวกมอสและไลเคนหนาแน่น โดยเฉพาะมอสชนิดต่าง ๆ จะปกคลุมลงมาถึงโคนต้นและคลุมพื้นดินออกไปโดยรอบตามชายป่าดิบเขาสูงจะปรากฏชั้นของไม้พุ่มสูง ๑-๒ เมตร ได้แก่ ฮ่อมดง พรรณพืชจำพวกเฟินพบขึ้นตามพืชป่า และอิงอาศัย ตามลำต้นและกิ่งไม้หนาแน่น บางครั้งเรียกป่าดิบเขาสูงอีกชื่อว่า mossy forest^{๑๑}

๒) ป่าสน (coniferous forest)

ป่าสนหรือป่าสนเขา ในประเทศลาวมักปรากฏอยู่ตามภูเขาสูง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณตั้งแต่ ๗๐๐ เมตรขึ้นไป ป่าชนิดนี้จึงมีอยู่มากในภาคเหนือ ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอยู่บ้างไม่มากนัก และบางที่อาจปรากฏในที่ซึ่งมีระดับความสูงเพียง ๒๐๐-๓๐๐ เมตรเท่านั้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปยังไม่ปรากฏว่าพบป่าชนิดนี้ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ

ป่าสนเขาโดยทั่วไปมักจะขึ้นอยู่ในที่ที่ซึ่งดินไม่ค่อยจะอุดมสมบูรณ์นัก มีความเป็นกรดสูง ลักษณะเป็นป่าโปร่งไม่ผลัดใบ ต้นสนเขาบางที่จะขึ้นอยู่เป็นหมู่ล้วน ๆ โดยไม่มีต้นไม้ชนิดอื่นปะปน แต่บางครั้งอาจขึ้นกระจายเป็นหย่อม ๆ หรือขึ้นปะปนอยู่กับชนิดพันธุ์ไม้ของป่าดิบเขาหรือป่าแดง ก็มีชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญของป่าชนิดนี้ คือ สนสองใบและสนสามใบ ส่วนต้นไม้ชนิดอื่น ๆ ที่ขึ้นอยู่

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

ด้วยกัน ได้แก่ จาพวกพันธุ์ไม้ป่าดงดิบเขา เช่น ก่อชนิดต่าง ๆ หรือพันธุ์ไม้ป่าแดงบางชนิด คือ เต็ง รั้ง เทียง พลวง เหล่านี้ เป็นต้น^{๑๒}

๓) ป่าพรุหรือป่าบึง (swamp forest) ประกอบด้วย

(๑) ป่าพรุ (fresh-water swamp forest)

ป่าพรุเกิดในภูมิภาคใกล้ฝั่งทะเล (coastal) ทางภาคใต้ตอนล่าง เช่น นราธิวาส ที่มีฝนชุกและเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ อาจจะต่ำกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางหรือดอนสูงชันเหนือระดับน้ำทะเลถึงประมาณ ๓๐ เมตร มีสภาพเป็นแอ่งน้ำจืดขังติดต่อกันชั่วนาตาปี มีการสะสมของชั้นอินทรีย์วัตถุหรือดินอินทรีย์ที่หนาหรือหนาน้อยอยู่เหนือชั้นดินแท้ ๆ การสะสมของซากพืชและอินทรีย์วัตถุเกิดขึ้นต่อเนื่องกันในสภาวะน้ำท่วมขังที่ได้จากฝนในแต่ละปี พืชพรรณส่วนใหญ่จึงมีโครงสร้างพิเศษเพื่อดำรงชีพในสภาพสิ่งแวดล้อมเช่นนี้ได้ เช่น โคนต้นมีพูพอนระบบรากแก้วสั้น แต่มีรากแขนงแผ่กว้างแข็งแรง มีระบบรากพิเศษหรือระบบรากเสริม ได้แก่ รากค้ำยันออกตามโคนต้น รากส่วนบนจะโผล่เหนือชั้นดินอินทรีย์ที่มีน้ำหล่ออยู่เป็นเนืองนิจ ช่วยระบายอากาศ ปลายรากหยั่งลงไปดิน ช่วยในการพยุงลำต้น พบในไม้ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ เช่น ตังหน เป็นต้น^{๑๓}

(๒) ป่าชายเลน (mangrove forest)

ป่าชายเลนหรือป่าโกงกาง เนื่องจากมีไม้โกงกางเป็นพรรณไม้เด่น ขึ้นตามฝั่งทะเลที่เป็นดินเลน พบมากตามปากแม่น้ำลำคลองใหญ่ที่ไหลออกสู่ทะเล และร่องน้ำริมทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทยและทะเลอันดามันตามเกาะต่าง ๆ พรรณไม้ป่าชายเลนขึ้นได้ตามฝั่งแม่น้ำลำคลองที่น้ำเค็มจนถึงน้ำกร่อยท่วมถึง ป่าชายเลนฝั่งอันดามันมีไม้ขนาดใหญ่และอุดมสมบูรณ์กว่าฝั่งอ่าวไทย ป่าชายเลนมีลักษณะโครงสร้างของป่าและองค์ประกอบของพรรณไม้ โดยเฉพาะต้นไม้บางชนิด เช่น โกงกาง มีรากค้ำยันออกมาจากโคนต้น บางชนิด เช่น แสม ลำพู ประสัก มีรากอากาศโผล่พ้นพื้นดินเลน เรียกว่ารากหายใจ พรรณไม้ในป่าชายเลนจะขึ้นในแนวเขตที่แบ่งแยกกันชัดเจนแตกต่างกันไปตามสภาพพื้นที่ที่น้ำทะเลท่วมถึงมากหรือน้อยในแต่ละวัน อัตราความเค็มของน้ำทะเลและลักษณะของดินเลนเขตป่าชายเลนด้านนอกติดทะเลจะได้รับอิทธิพลของคลื่นลมเสมอ จะพบแสมทะเล แสมขาว ปาด หรือลาแพนหินขึ้นเป็นกลุ่มหนาแน่น ถัดเข้ามาด้านในจะพบโกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก ปะปนกับกลุ่มประสัก รุ่ย ถั่วขาวหรือถั่วดา และโปรง ตะบูนขาวขึ้นแทรกห่าง ๆ อยู่ในเขตนี้ ป่าชายเลนด้านในติดฝั่งดินเลนค่อนข้างแข็ง น้ำกร่อย ตลิ่งสูงชันจะพบตะบูนดา หงอนไก่ทะเล ฝาด ลำพู ลาแพนหิน ตาตุ่มทะเล แคทะเล บริเวณพื้นล่างของป่าชายเลนด้านในมีเฟินหรือปรองทะเล เหงือกปลาหมอ จาก เป้งทะเลขึ้นทั่วไป^{๑๔}

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

๔) ป่าชายหาด (Beach Forest)

ป่าชนิดนี้จำแนกตามสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม ลักษณะดินและพรรณพืชคลุมดิน เป็นป่าที่ปกคลุมอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลที่ดินเป็นดินทรายจัด น้ำทะเลท่วมไม่ถึง หรือบริเวณหาดทรายเก่าที่ยกตัวสูงขึ้นหรือบริเวณที่เป็นหินซิดฝั่งทะเล ดินค่อนข้างเค็มและที่สำคัญคือมีไอเค็ม จากทะเลพัดเข้าถึง พรรณพืชส่วนใหญ่ของป่าชนิดนี้เป็นพืชทนเค็ม และคงอดด้วยแรงลม ส่วนสังคมพืชบนหน้าผาที่อยู่ริมทะเลซึ่งมักประกอบด้วยพืชที่ทนความแห้งแล้ง ไม่ถือเป็นสังคมป่าชายหาดแม้ว่าจะมีพืชทนเค็มปรากฏปะปนอยู่บ้าง ด้วยเหตุนี้ป่าชายหาดจึงจำกัดอยู่เฉพาะบริเวณหาดทรายตั้งแต่แนวต้นไม้ซึ่งคลื่นพัดขึ้นมาท่วมไม่ถึงคลุมลึกเข้าไปจนหมดอิทธิพลของไอเค็มจากทะเล

ป่าชายหาดพบกระจายตามชายทะเลที่เป็นหาดทรายเก่าน้ำท่วมไม่ถึง ทั้งชายฝั่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่จังหวัดชลบุรีลงไปถึงจังหวัดตราด และทางภาคใต้ทางฝั่งทะเลด้านอ่าวไทยจากจังหวัดเพชรบุรีลงไปจนถึงเขตแดนประเทศมาเลเซีย รวมถึงเกาะต่าง ๆ ในอ่าวไทยด้วย ในทางฝั่งตะวันตกมีพบตั้งแต่จังหวัดระนองลงไป จนถึงจังหวัดสตูลรวมทั้งหมู่เกาะน้อยใหญ่ ในทะเลอันดามันด้วยโดยเฉพาะเกาะตะรุเตามีป่าชายหาดที่สวยงามและค่อนข้างสมบูรณ์มากแห่งหนึ่ง เนื่องจากปัจจัยกำหนดทำให้ป่าชายหาดมีการกระจายขาดเป็นตอน ๆ บางพื้นที่สลับกับป่าชายเลนและบางพื้นที่สลับกับป่าดงดิบหรือสังคมผาหิน เนื่องจากสังคมป่าชนิดนี้ต้องอยู่ชิดทะเลจึงถูกทำลายและเปลี่ยนแปลงเป็นแหล่งท่องเที่ยว บ้านเมืองและชุมชนจนเกือบหมดสิ้นคงเหลือให้เห็นเป็นหย่อมเล็ก ๆ ที่มีสภาพเสื่อมโทรมเป็นส่วนใหญ่

ป่าชายหาดมีความหลากหลายของพันธุ์พืชหลายชนิด เช่น สนทะเล, คนทีสอทะเล, ผักบุงทะเล, ขนาค, หล้าลอยลม, ถั่วคล้า, รักทะเล, ครามป่า, รั้งกะแท้, ตะบูน, โพธิ์กริ่ง, หลุมพอทะเล, กระหนาย, หูกวาง, เม่า, โพธิ์ทะเล, กระทิง, ทองบั้ง, มะเกลือ, เกด, กูก, มะเกลือเลือด, ไม้ตีนนก, กระเบาหลัก, ข่อย, มะค่าลิง, พลองขี้ควาย, พลองขี้นก, แก้ว, มะนาวผี, สลัดไดบ้าน, หนามเค็ด, เกียงป่า, หนามขี้แรด, หนามคนทา, กาจาย, มั่นคันทาว, กาลังควายถึก และเขี้ยวจูง^{๑๕}

สรุป ป่าไม่ผลัดใบมี ๔ ประเภท ดังนี้

๑. ป่าดิบเขตร้อน (tropical evergreen forest) จำแนกออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้ ๑) ป่าดิบชื้น จัดเป็นป่าฝนในเขตร้อน บนพื้นที่มีฝนตกชุกเกือบตลอดปี ป่าดิบชื้นมีลักษณะเป็นป่ารกทึบ ประกอบด้วยพรรณไม้หลายร้อยชนิด มีลำต้นสูงใหญ่เปล่าตรงตั้งแต่ ๓๐-๕๐ เมตร ถัดลงมาเป็นไม้ต้นขนาดกลางและขนาดเล็กซึ่งสามารถขึ้นอยู่ได้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ได้ พบเห็นมากที่สุดทางภาคใต้ตอนล่าง ๒) ป่าดิบแล้ง ป่าดิบแล้งมีลักษณะโครงสร้างคล้ายกับป่าดิบชื้น กล่าวคือ เรือนยอดของป่าจะดูเขียวชอุ่มมากหรือน้อยตลอดปี แต่ในป่าดิบแล้งจะมีไม้ต้นผลัดใบ ขึ้นแทรกกระจายมากหรือน้อย

^{๑๕} ป่าชายหาด, <http://chm-thai.onep.go.th/chm/ForestBio/Beach-forest.html>.
[สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑].

ขึ้นอยู่กับสภาพดินฟ้าอากาศและความชุ่มชื้นในดิน ๓) ป่าดิบเขา ป่าดิบเขาแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ป่าดิบเขาต่ำ และป่าดิบเขาสูงหรือป่าเหนือเมฆ

๒. ป่าสน (coniferous forest) ชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญของป่าชนิดนี้ คือ สนสองใบและสนสามใบ ส่วนต้นไม้ชนิดอื่น ๆ ที่ขึ้นอยู่ด้วยกัน ได้แก่ จาพวกพันธุ์ไม้ป่าดงดิบเขา เช่น ก่อชนิดต่าง ๆ หรือพันธุ์ไม้ป่าแดงบางชนิด คือ เต็ง รัง เหียง พลวง เหล่านี้ เป็นต้น ป่าสนหรือป่าสนเขาในประเทศไทยมักปรากฏอยู่ตามภูเขาสูง ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ซึ่งมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณตั้งแต่ ๗๐๐ เมตรขึ้นไป ป่าชนิดนี้จึงมีอยู่มากในภาคเหนือ ในภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอยู่บ้างไม่มากนัก และบางที่อาจปรากฏในที่ซึ่งมีระดับความสูงเพียง ๒๐๐-๓๐๐ เมตรเท่านั้น

๓. ป่าพรุหรือป่าบึง (swamp forest) ประกอบด้วย ๑) ป่าพรุ ป่าพรุส่วนใหญ่มักเกิดในที่ที่มีฝนชุกและเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำ อาจจะต่ำกว่าระดับน้ำทะเลปานกลางหรือดอนสูงชันเหนือระดับน้ำทะเลถึงประมาณ ๓๐ เมตร ๒) ป่าชายเลน ป่าชายเลนหรือป่าโกงกาง เนื่องจากมีไม้โกงกางเป็นพรรณไม้เด่น ขึ้นตามฝั่งทะเลที่เป็นดินเลน พบมากตามปากแม่น้ำลำคลองใหญ่ที่ไหลออกสู่ทะเล และร่องน้ำริมทะเลทั้งฝั่งอ่าวไทยและทะเลอันดามันตามเกาะต่าง ๆ

๔. ป่าชายหาด (Beach Forest) ป่าชนิดนี้จำแนกตามสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม ลักษณะดินและพรรณพืชคลุมดินเป็นป่าที่ปกคลุมอยู่บริเวณชายฝั่งทะเลที่ดินเป็นดินทรายจัด น้ำทะเลท่วมไม่ถึง หรือบริเวณหาดทรายเก่าที่ยกตัวสูงขึ้นหรือบริเวณที่เป็นหินซิดฝั่งทะเล ดินค่อนข้างเค็มและที่สำคัญ คือ มีไอเค็ม จากทะเลพัดเข้าถึง พรรณพืชส่วนใหญ่ของป่าชนิดนี้เป็นพืชทนเค็ม ป่าชายหาดพบกระจายตามชายทะเลที่เป็นหาดทรายเก่าน้ำท่วมไม่ถึง

๒. ป่าผลัดใบ

ป่าผลัดใบ เป็นป่าที่มีองค์ประกอบพืชพรรณเป็นพรรณไม้ผลัดใบ พบทั่วไปในทุกภาคที่มีช่วงฤดูแล้งยาวนาน ยกเว้นภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงใต้ (จันทบุรี-ตราด) ป่าผลัดใบสามารถจำแนกเป็น ๒ ชนิดตามองค์ประกอบพืชพรรณ ดังนี้

๑) ป่าเบญจพรรณหรือป่าผลัดใบผสม (mixed deciduous forest)

ป่าเบญจพรรณหรือป่าผสมผลัดใบเป็นป่าที่พบกระจายอยู่มากในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลางและพบกระจุกกระจายเป็นหย่อมเล็ก ๆ ทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง แต่ไม่พบในภาคใต้ นักวิชาการบางท่านได้จำแนกป่าเบญจพรรณของประเทศไทยออกเป็น ๓ สังคมย่อยได้แก่ ป่าเบญจพรรณที่มีไม้สัก ป่าเบญจพรรณที่ไม่มีไม้สัก และป่าเบญจพรรณในระดับต่ำ ซึ่งป่าเบญจพรรณระดับต่ำนี้จะมีโครงสร้างคล้ายคลึงกับ ป่าเบญจพรรณที่ไม่มีไม้สักแต่จะพบในพื้นที่ที่มีระดับต่ำกว่า

๒) ป่าเต็งรัง ป่าพะยะ ป่าแดงหรือป่าโคก (deciduous dipterocarp forest และ dry dipterocarp forest)

ป่าเต็งรัง ป่าแพะ ป่าแดงหรือป่าโคกเป็นป่าที่พบมากที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยพบมากถึง ๘๐ % ของพื้นที่ป่าทั้งหมดของภาคนี้ นอกจากนี้ยังพบในภาคเหนือ และภาคกลาง ที่ระดับความสูงไม่เกิน ๑,๐๐๐ เมตร มีลักษณะดินชั้นค่อนข้างแห้งแล้งเป็นดินทรายหรือดินป่าเต็งรัง เป็นป่าโปร่งที่ประกอบด้วยต้นไม้ผลัดใบขนาดกลางและขนาดเล็กขึ้นกระจายห่าง ๆ ไม่แน่นทึบ พื้นป่ามีหญ้าและไม้แคะจำพวกไม้เพ็ก ไม้โจด ขึ้นทั่วไป ป่าชนิดนี้จะมีไฟป่าเกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี พันธุ์ไม้เด่นที่พบในป่าเต็งรัง ได้แก่ ไม้วงศ์ยางที่เป็นกลุ่มของไม้ผลัดใบ ประกอบด้วย ๕ ชนิดหลัก คือ ยางกราด, เทียง, พลวง, เต็ง, รัง, คามอกหลวง, ตุ่มกว่าว, ยอป่า, คาง, ประดู่ป่า, มะค่าแต้, แดง, ไม้โจด, ไม้เพ็ก หรือ หญ้าเพ็ก, พรุงป่า เป็นต้น^{๑๖}

สรุป ประเทศลาวแบ่งออกเป็น ๕ ภาค ได้แก่ ป่าในประเทศลาวสามารถจำแนกได้เป็น ๒ ชนิดใหญ่ ๆ คือ ป่าไม้ผลัดใบ (evergreen forest) สามารถจำแนกได้ ๔ ชนิด คือ ป่าดิบเขตร้อน ป่าสน ป่าพุ่มหรือป่าเบญจ ป่าชายหาด ป่าผลัดใบ (deciduous forest) สามารถจำแนกได้ ๓ ชนิด คือ ป่าเบญจพรรณหรือป่าผลัดใบผสม ป่าเต็งรัง ป่าแพะ ป่าแดง หรือป่าโคก และ ป่าหญ้า

๒.๒.๒ สาเหตุที่ทำให้ป่าถูกทำลาย

ป่าไม้ของประเทศไทยเป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ สาเหตุที่เป็นต้นกำเนิด ของการทำลายป่าที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีมากมาย รวมถึงการทุจริตของหน่วยงานรัฐบาล การกระจายความมั่งคั่งและอำนาจอย่างไม่เสมอภาค การเพิ่มขึ้นของประชากรและการพัฒนาเป็นเมือง ดังนั้น การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ย่อมส่งผลต่อทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพของไทยอีกด้วย ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และการลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพนั้น มีสาเหตุมาจากหลายประการ ซึ่งจะกล่าวพอสังเขปดังต่อไปนี้

๒.๒.๒.๑ สาเหตุที่ป่าถูกทำลายจากการกระทำของมนุษย์

การทำลายป่าที่มีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นการกระทำที่มีผลกระทบต่อป่าพบว่ามี ๑๐ สาเหตุ ดังต่อไปนี้

๑. การทำไร่เลื่อนลอย ชาวเขาเผ่าต่างป่าเพื่อปลูกพืชไร่อยู่ตามภูเขาสูง โดยเฉพาะป่าดงดิบเขาบริเวณต้นน้ำลำธาร

๒. การบุกรุกป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ที่สำคัญพบได้ทั่วไปในเขตภาคกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคตะวันออก มีการเปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้อันอุดมมาเป็นไร่ข้าวโพด มันสำปะ

^{๑๖} ศิริลักษณ์ วงศ์พิเชษฐ, “ป่าไม้ผลัดใบ” เอกสารการสอน, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒), หน้า ๓-๔.

หลัง หรือปอ เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมที่รุนแรงและมีอยู่กว้างขวางมากทั้งในสามภาค ของประเทศไทย^{๑๗}

๓. การบุกรุกป่าเพื่อหาสถานที่ท่องเที่ยว พบว่าสาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าที่นั่นเกิด จากจำนวนประชากรในประเทศที่เพิ่มขึ้น และการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนใช้ ประโยชน์จากป่าไม่มากขึ้น ทั้งในลักษณะของการเป็นที่อยู่อาศัย การตัดไม้เพื่อการค้า การใช้และการ เปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นที่ท่องเที่ยว เช่น สถานที่พักผ่อนสถานที่ตากอากาศ สนามกอล์ฟ เป็นต้น ซึ่งเป็น สาเหตุหนึ่งของการทำลายพื้นที่ป่าเป็นบริเวณกว้าง

๔. บุกรุกทำที่อยู่อาศัย การเพิ่มจำนวนประชากรของประเทศทำให้ความต้องการอาหาร มากขึ้น จึงกระตุ้นให้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น สำหรับประชาชนที่อยู่ห่างไกลและจำนวน สมาชิกในครอบครัวมีมาก (ยังไม่มีกรวางแผนครอบครัว ตลอดจนสุขภาพของประชาชนดีขึ้น) จึงทำ ให้ราษฎรเหล่านี้จำเป็นต้องแสวงหาที่ดิน เพื่อทำกินและผลิตสินค้าเกษตรเพื่อขายนารายได้มาจุนเจือ ครอบครัว ดังนั้น ประชาชนเหล่านี้โดยเฉพาที่ตั้งถิ่นฐานใกล้พื้นที่ป่าและใกล้พื้นที่ป่าสัมปทานตัดไม้ จึงมักจะทำการบุกรุกพื้นที่ป่า โดยเข้าครอบครองพื้นที่สงวนแห่งชาติที่ถากถางไว้ (ทั้งที่ทราบและไม่ ทราบว่าเป็นพื้นที่ป่าสงวนฯ) หรือเข้าครอบครองพื้นที่ป่าภายหลังจากธุรกิจทำไม้ได้ออกจากพื้นที่ไป นอกจากนี้ยังพบอีกว่าราษฎรบางส่วนที่บุกรุกป่าก็ได้จัดสรรพื้นที่ดังกล่าวขายให้แก่นายทุนท้องถิ่น (ที่ ต้องการพื้นที่เพื่อนำไปหาผลประโยชน์ทางด้านขยายพื้นที่เกษตรเชิงพาณิชย์ หรือธุรกิจท่องเที่ยว เช่น สนามกอล์ฟ สถานที่ตากอากาศ หรือรีสอร์ท) จากนั้นราษฎรก็ยังบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าสงวนลึกเข้าไป เรื่อย ๆ สาเหตุหนึ่งในการบุกรุกป่าของราษฎร คือ ปัญหาหนี้สินของครอบครัว ด้วยต้นเหตุจากการ ขยายตัวของประชากรจึงเป็นการกระตุ้นให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่ามากยิ่งขึ้น^{๑๘}

๕. การก่อกมลภาวะของมนุษย์ การที่มนุษย์เข้าไปใช้ประโยชน์จากแหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การบุกรุกพื้นที่ป่า ล้วนเป็นการรบกวนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ โดย ธรรมชาติระบบนิเวศจะมีการปรับตัวเข้าสู่สมดุลใหม่ แต่หากการรบกวนนั้นรุนแรงหรือมีระยะเวลาที่ ยาวนานเกินไป ระบบนิเวศนั้นอาจเสียสมดุลหรือถูกทำลายไปอย่างถาวร เนื่องจากปริมาณทรัพยากร จะลดจำนวนลงหรือหมดไป เช่น การปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำลำคลอง ก่อให้เกิดภาวะน้ำเน่าเสีย สัตว์ น้ำก็จะตายเพิ่มมากขึ้น เป็นเหตุให้สัตว์น้ำลดจำนวนลง เมื่อแม่น้ำลำคลองบริเวณนั้นเกิดการเน่าเสีย

^{๑๗} วรรณวนาลัย โปษณศาสตร์ลักษณะ และ พิทักษ์พนาลี วนศรีเสรมีสยาม, “รูปแบบของการทำลายป่า ที่สำคัญ”, พ.ศ. ๒๕๒๔, หน้า ๑๖.

^{๑๘} เพ็ญญา ขุนหิต เมธิณี เขียวงาม, “การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อมาใช้ประโยชน์ กรณีที่ใช้ศึกษาเขตพื้นที่ อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง พื้นที่จังหวัดพิษณุโลก-เพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

ทั้งสาย น้ำเสียส่วนนี้เมื่อไหลผ่านไปยังส่วนอื่นก็จะทำให้สัตว์น้ำในบริเวณนั้นตายตามไปด้วย เกิดความเสียหายเป็นบริเวณกว้างและต่อเนื่อง^{๑๙}

๖. การสัมปทานป่าไม้ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้และผลกระทบที่ตามมายังคงมีอยู่ต่อไป เนื่องจากไม่ได้แก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา คือนโยบายของรัฐด้านต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อการพัฒนาประเทศ ส่งผลกระทบต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้เป็นจำนวนมากหลาย เช่น นโยบายการให้สัมปทานป่าไม้ นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจ นโยบายการอนุญาตให้ใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้ นโยบายเปิดป่าเพื่อความมั่นคง นโยบายการปฏิรูปที่ดิน เป็นต้น ซึ่งนโยบายของรัฐเหล่านี้ส่งผลให้เกิดการทำลายป่าไม้ของประเทศไทย โดยมีอัตราสูงสุดในยุคของการพัฒนาประเทศเข้าสู่ความทันสมัย รวมถึงการพัฒนาการทางอุตสาหกรรม ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาทำให้มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ไปใช้เป็นตัวหนุนในการพัฒนาดังกล่าว ซึ่งส่งผลเกิดขึ้นตามมาไม่เพียงแต่การสูญเสียแหล่งป่าไม้สำหรับการใช้สอยและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมของประเทศเท่านั้น แต่ยังได้ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องรวมตลอดทั้งชีวิตสัตว์ป่าและพันธุ์พืชนานาชนิดที่อยู่ในเขตพื้นที่ป่าไม้ลงไปอย่างมากมายมหาศาลด้วยเช่นกัน ปัญหาเหล่านี้เกิดจากเครื่องมือ คือ “นโยบาย” ที่ขาดประสิทธิภาพ และเมื่อเกิดผลกระทบก็มีความพยายามปรับปรุงแก้ไขนโยบายและกฎหมายหลายครั้ง ซึ่งนำมาสู่ความขัดแย้งในทางปฏิบัติ ขณะที่วิกฤตการณ์ป่าไม้ยังคงทวีความรุนแรงขึ้นทุกขณะ^{๒๐}

๗. การสัมปทานแร่ธาตุ การทำเหมืองเปิด (Strip Mining) การทำลายป่ารูปแบบนี้นับว่าร้ายแรงมาก มีการเปิดหน้าดินออกเพื่อขุดหาแร่ เมื่อพื้นดินปราศจากสิ่งปกคลุม ฝนตกลงมากระทบกับพื้นดินโดยตรง ไม่มีต้นไม้ที่จะสกัดหรือสิ่งปกคลุมดินที่จะซับหรือดูดซึมน้ำเอาไว้ ทำให้เกิดน้ำไหลบ่าหน้าดินมาก และมีการกัดเซาะที่รุนแรงตามลำห้วยลำธาร หรือบริเวณใกล้เคียงที่ท่วมทันถึง มีความชุ่มน้ำความเสียหายแก่ทรัพย์สิน ไร่นา และนำความเดือดร้อนมาสู่ผู้บริโภคอย่างเห็นได้ชัด ผลเสียในทรัพยากรด้านต่าง ๆ จากการทำเหมืองแร่ ในการทำเหมืองแร่ทุกชนิดจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นการพังทลายของดิน หรือการปนเปื้อนสิ่งปรกในแหล่งน้ำและการก่อให้เกิดมลพิษในอากาศ^{๒๑} ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

(ก) ทรัพยากรดิน การทำเหมืองแร่จำเป็นต้องมีการขุด ระเบิด หรือฉีดยาเพื่อแยกแร่ออกจากดิน ซึ่งก่อให้เกิดการพังทลายของหน้าดิน และเมื่อถูกน้ำชะล้างก็จะทำให้แร่ธาตุในดินถูกชะล้างและไหลไปยังแหล่งน้ำ ส่งผลให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์และสภาพพื้นที่ของเหมืองยังเป็นหลุมเป็นบ่อ ซึ่งอาจไม่เหมาะแก่การใช้ประโยชน์ด้านอื่น เนื่องจากต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการปรับสภาพพื้นที่

^{๑๙} วศินา จันทศิริ และ สิริพิชญ์ วรณภาส, “มลภาวะและผลกระทบต่อระบบนิเวศ”, วารสารสาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖), หน้า ๓.

^{๒๐} ณพพลวรรณ โสมณวัตร, “ปัญหานโยบายป่าไม้แห่งชาติ”, งานวิจัยบัณฑิตรัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๔), หน้า ๖๖-๖๗.

^{๒๑} นิรมล สุธรรมกิจ, “ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทย” เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

(ข) ทรัพยากรน้ำและสัตว์น้ำ เนื่องจากตะกอนดินที่มากับการล้างและฉีดแร่ดังกล่าวข้างต้นจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในน้ำ เนื่องจากน้ำจะขุ่นและไปบังแสงอาทิตย์ ทำให้พืชน้ำไม่สามารถสังเคราะห์แสงได้ ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตอื่นขาดอาหารที่ใช้ในการบริโภค นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดการตื่นขึ้นของลำน้ำซึ่งจะส่งผลกระทบต่อกระแสน้ำเป็นปัญหาน้ำท่วมติดตามมา

(ค) ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ในการเปิดหน้าดินหรือระเบิดหินเพื่อหาแร่จะต้องมีการถางป่าไม้เพื่อก่อให้เกิดความสะดกในการดำเนินงาน ผลที่เกิดขึ้นก็คือป่าไม้ถูกทำลายอย่างถาวรเนื่องจากขาดการปรับหน้าดินและปลูกป่าอย่างจริงจัง ส่งผลให้สัตว์ป่าขาดที่อยู่อาศัยและแหล่งอาหาร ด้วย นอกจากนี้ในการขนส่งแร่ยังมีการทากถนนผ่านเข้าไปยังเขตป่าสงวน ซึ่งก่อให้เกิดการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ติดตามมาเนื่องจากขาดการดูแลอย่างจริงจัง

(ง) มลพิษทางอากาศ การทำเหมืองแร่บนบกมักก่อให้เกิดปัญหาฝุ่นละอองสูงมาก โดยเฉพาะขั้นตอนในการย่อยแร่และการลำเลียง เช่น กรณีของเหมืองหินที่ส่งผลให้เกิดฝุ่นละอองเป็นจำนวนมาก และก่อให้เกิดอันตรายหากมีการสะสมและก่อให้เกิดวิสัยทัศน์ไม่ดีซึ่งเป็นสาเหตุของอุบัติเหตุได้ ดังปรากฏในตำบลหน้าพระลาน จังหวัดสระบุรี^{๒๒} เป็นต้น

๘. การจัดสร้างสาธารณูปโภคของรัฐ อาทิ เขื่อน อ่างเก็บน้ำ มีส่วนทำให้พื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทยลดลงอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างเช่น การสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางส่วนใหญ่มักใช้พื้นที่ป่าเขา ทำให้ต้นไม้ในพื้นที่ป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ถูกตัดโค่นเพื่อทำเป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำ ส่วนต้นไม้ขนาดเล็กหรือที่ทำการย้ายออกมาไม่ทันจะถูกน้ำท่วมยืนต้นตายจำนวนมาก^{๒๓}

๙. การตัดถนน ในมุมมองของนักอนุรักษ์ ถนนสายใหญ่ที่ผ่านเข้าไปในผืนป่าใหญ่ เป็นสิ่งต้องห้ามอย่างร้ายแรง เพราะก่อให้เกิดผลกระทบสิ่งแวดล้อมมากมาย อันเนื่องมาจากผืนป่าที่ถูกแบ่งแยก อย่างแรกที่ได้เห็นได้ชัดเจนคือการรบกวนสัตว์ป่า การอยู่อาศัย การเคลื่อนย้ายถิ่นหาอาหาร การสืบพันธุ์ นอกจากนี้ ยังอาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ สภาพป่า วงจรการไหลของน้ำ การเกิดไฟป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งจะค่อยๆ เกิดขึ้นอย่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว เป็นหายนะต่อทุกฝ่าย ทั้งคนท้องถิ่น ประเทศชาติ และโลก^{๒๔}

๑๐. การทำให้ทิศทางการไหลของแม่น้ำลำคลองเปลี่ยนแปลงทิศทาง ส่งผลให้ป่าขาดน้ำมาหล่อเลี้ยงความชุ่มชื้น แหล่งน้ำเป็นสิ่งจำเป็นต่อทรัพยากรธรรมชาติ การที่จะให้น้ำไหลลงอยู่เสมอนั้นก็ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการ เช่น ป่าไม้ สภาพดิน สภาพอากาศ ถ้าป่าไม้ถูกทำลายความชุ่มชื้นก็จะสูญหาย ฝนจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล ปริมาณน้ำฝนก็จะลดน้อยลง แหล่งน้ำก็ไม่มีน้ำให้เก็บกักไว้ได้ ดินก็จะเกิดกัดกร่อน (Soil Erosion) และในที่สุดผลกระทบก็จะส่งผลมาถึงสัตว์

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔-๔๕.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๒๔} พิชรพิมพ์ เสถบุตร, นิตยสารผู้จัดการ ๓๖๐ องศา ๒๕๕๓, “การขยายถนนขึ้นเขาใหญ่-การพัฒนาหรือการทำลาย”, www.gotomanager.com, สืบค้นเมื่อ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

น้ำและป่าได้ การทำลายแหล่งต้นน้ำลำธารสายสำคัญของประเทศไทย ส่งผลกระทบต่ออย่างมากทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทย จนกระทั่งปัจจุบันยังไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะแก้ไขปัญหานี้ได้โดยเด็ดขาด^{๒๔}

สรุป สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าที่ป่านั้นเกิดจากจำนวนประชากรในประเทศที่เพิ่มขึ้นและการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มากขึ้น ทั้งในลักษณะของการเป็นที่อยู่อาศัย การตัดไม้เพื่อการค้าการใช้และการเผาพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร การเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น สถานที่พักผ่อน สถานที่ตากอากาศ สนามกอล์ฟ เป็นต้น รวมถึงการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ได้แก่ การสร้างเขื่อน การตัดถนนเป็นสาเหตุของการทำลายพื้นที่ป่าเป็นบริเวณกว้าง

การบุกรุกป่าเพื่อเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ การทำลายป่าในรูปลักษณะนี้มองได้ชัดเจนจากการจัดที่ดินทำกินของนิคมต่าง ๆ เช่นนิคมสหกรณ์ที่ดิน นิคมชาวเขา ฯลฯ นอกจากนี้ในภาคเหนือมีพื้นที่ราบค่อนข้างจำกัด เมื่อประชากรเพิ่มขึ้นจึงมีการขยายพื้นที่ทำมาหากินจากที่ราบขึ้นไปบนเขา

ปัญหาผลภาวะเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่เกิดควบคู่กับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี และเป็นปัญหาร่วมกันของทุกประเทศ เมื่อมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว ปัญหาผลภาวะก็ยิ่งก่อตัวและเพิ่มความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ประเทศไทยก็กำลังประสบปัญหาดังกล่าวอยู่ในขณะนี้ ทั้งนี้การพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยมีการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ แต่ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเพื่อรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว ส่วนที่เหลืออยู่ก็มีสภาพเสื่อมโทรม แหล่งทรัพยากรบางแห่งไม่สามารถฟื้นฟูหรือคืนสภาพได้อีก ขณะเดียวกันปัญหาผลภาวะในปัญหาก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศ ปัจจุบันหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนได้ให้ความสนใจและให้การสนับสนุนการแก้ไขปัญหามลภาวะเพิ่มขึ้น โดยมีแนวทางการแก้ไขปัญหามลภาวะและหน่วยงานที่รับผิดชอบ

๒.๒.๒.๒ สาเหตุที่ทำให้ป่าถูกทำลายจากความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสภาพทางธรรมชาติ พื้นผิวโลกที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อาจมีผลต่อเนื่องถึงการเกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติได้ ดังนี้

^{๒๔} ศุภรา สุนันทกรณีย์, “ความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรนันทนาการฐานป่าไม้ของผู้มาเยือนน้ำตกโตนงาช้าง จังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗.

๑) ชั้นบรรยากาศ

การทำลายป่ามีส่วนทำให้เกิดปรากฏการณ์โลกร้อน การทำลายป่าในเขตร้อนมีส่วนประมาณร้อยละ ๒๐ ในการปล่อยก๊าซเรือนกระจกบนโลก ตามที่กล่าวโดย คณะกรรมการระหว่างรัฐบาลว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (IPCC) ๑ ใน ๓ ของการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ทั้งหมดที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์เกิดจากการทำลายป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตร้อน ทว่าการคำนวณเมื่อไม่นานมานี้เสนอแนะว่าการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์จากการทำลายป่าและความเสื่อมโทรมของป่า (ยกเว้นการปล่อยก๊าซในดินพรุ) มีส่วนร้อยละ ๑๒ จากการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ทั้งหมดที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ โดยมีขอบเขตอยู่ในร้อยละ ๖-๑๗^{๒๖}

๒) อุทกวิทยา

การทำลายป่ามีผลต่อวัฏจักรของน้ำ ต้นไม้สกัดน้ำบาดาลผ่านทางรากและปล่อยออกสู่ชั้นบรรยากาศ เมื่อใดที่พื้นที่ป่าบางส่วนถูกทำลาย ต้นไม้จะไม่คายน้ำอีกต่อไป มีผลทำให้สภาพอากาศแห้งมากขึ้น การทำลายป่าลดปริมาณของน้ำในดินและน้ำบาดาล เช่นเดียวกับความชื้นในชั้นบรรยากาศ การทำลายป่าลดการเกาะตัวของดิน ทำให้เกิดผลที่ตามมาคือหน้าดินพังทลาย น้ำท่วมและดินถล่ม ผืนป่าช่วยเพิ่มพูนการดูดซึมน้ำในชั้นหินอุ้มน้ำในบางพื้นที่ พื้นที่ป่าที่มีขนาดเล็กลงมีความสามารถน้อยลงในการดักจับ ดูดซับและปลดปล่อยปริมาณน้ำฝนแทนที่สกัดกั้นปริมาณน้ำฝนซึ่งจะซึมผ่านไปยังระบบน้ำบาดาล พื้นที่ป่าที่ถูกทำลายจะเป็นตัวการให้เกิดน้ำผิวดิน ซึ่งจะเคลื่อนที่ได้ไวกว่าการไหลของน้ำบาดาล การเคลื่อนที่ที่เร็วกว่าของน้ำผิวดินอาจทำให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันและเกิดน้ำท่วมเฉพาะพื้นที่รุนแรงกว่าที่เกิดกับพื้นที่ที่มีผืนป่าปกคลุม^{๒๗}

๓) ธรณีวิทยา

ในการที่ดินขาดแร่ธาตุ สารอากาศที่จำเป็นต่อพืช ป่าไม้ที่ยังไม่ถูกรุกราน มีอัตราการสูญเสียดินที่ต่ำเพียงแค่ประมาณ ๒ ตัน ต่อ ตารางกิโลเมตร โดยทั่วไปการทำลายป่าเพิ่มอัตราการพังทลายของหน้าดิน โดยการเพิ่มปริมาณของน้ำผิวดินและลดการป้องกันหน้าดินของเศษซากของต้นไม้ รากต้นไม้ยึดดินเข้าไว้ด้วยกัน และหากผืนดินอยู่ตื้นพอผืนดินจะยึดดินไว้ให้อยู่กับหินดานที่อยู่ใต้ลึกลงไป การตัดไม้บนพื้นที่ลาดชันซึ่งที่ผืนดินอยู่ตื้นจะเพิ่มความเสี่ยงของการเกิดดินถล่ม ซึ่งทำให้ผู้คนที่อยู่อาศัยอยู่โดยรอบตกอยู่ในอันตราย อย่างไรก็ตามการทำลายป่าส่วนใหญ่มีผลกระทบแค่กับลำต้นของต้นไม้ หากยังปล่อยให้รากยึดติดอยู่กับดินก็แก้ไขปัญหาดินถล่มได้^{๒๘}

^{๒๖} วรรณวนาลัย ไพสมท์ศรีลักษณ์ และ พิทักษ์พนาลี วนครีเสริมสยาม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

๔) ทางด้านนิเวศวิทยา

การทำลายป่าส่งผลให้ความหลากหลายทางชีวภาพเสื่อมถอย การตัดและทำลายพื้นที่ป่าไม้ปกคลุมทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม และทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง ป่าไม้กึ่งหนูนความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า นอกเหนือจากนั้นป่าไม้ยังเป็นแหล่งที่เอื้อต่อการอนุรักษ์พืชจำพวกยารักษาโรค ด้วยเหตุผลที่เขตชีวชาติในป่าเป็นแหล่งที่หาสิ่งอื่นมาทดแทนไม่ได้ของตัวยาแบบใหม่ ๆ (เช่น แท็กซอล) การทำลายป่า อาจเป็นการทำลายความหลากหลายทางพันธุกรรม เช่น ภูมิต้านทานของพืชผล โดยไม่สามารถเรียก กลับคืนมาได้^{๒๙}

การทำลายป่ามีส่วนในการลดอัตราการระเหยและการคายน้ำ ซึ่งทำให้ความชื้นในชั้นบรรยากาศน้อยลง ในบางกรณีส่งผลกระทบต่อระดับปริมาณน้ำฝน ตามทิศทางของลมที่พัดมาจากพื้นที่ที่ป่าถูกทำลาย เนื่องจากป่าที่อยู่ตามทิศทางของลมไม่ได้นำน้ำกลับมาหมุนเวียนเพื่อใช้ใหม่ แต่ น้ำได้กลายสภาพไปเป็นน้ำผิวดินและไหลกลับไปยังมหาสมุทรโดยตรง จากผลการศึกษาหนึ่งในขั้นต้นพบว่า ในพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายทางตอนเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศจีน ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยในแต่ละปีลดลง ๑ ใน ๓ ในช่วงคริสต์ทศวรรษ ๑๙๕๐ และ ๑๙๘๐ ต้นไม้และพืชโดยทั่วไปส่งผล กระทบอย่างมากต่อวัฏจักรของน้ำ^{๓๐}

๕) สภาวะโลกร้อน

ในฤดูกาลเปลี่ยนแปลง การปรับตัวไม่ได้กับสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change) คือ การเปลี่ยนแปลงลักษณะอากาศเฉลี่ย (Average Weather) ในพื้นที่หนึ่ง ซึ่ง ลักษณะอากาศเฉลี่ยนั้นรวมถึงลักษณะทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับอากาศ เช่น อุณหภูมิ ฝน ลม เป็นต้น นอกเหนือจากความผันแปรตามธรรมชาติแล้ว กิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ เช่น การเผาไหม้เชื้อเพลิง การตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น มีผลทำให้สภาพเปลี่ยนแปลงและเกิดปริมาณก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse Gases) ในชั้นบรรยากาศเพิ่มมากขึ้น เป็นเหตุให้ภาวะเรือนกระจก (Greenhouse Effect) รุนแรงกว่าที่ควรจะเป็นตามธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้อุณหภูมิของพื้นผิวโลกสูงขึ้น ที่เราเรียกว่า ภาวะโลกร้อน (Global Warming)^{๓๑}

จากสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงทำให้ภัยธรรมชาติต่าง ๆ เกิดบ่อยครั้งและรุนแรงมากขึ้น อากาศที่ร้อนขึ้นและความชื้นที่เพิ่มมากขึ้นทำให้เกิดพายุฝนฟ้าคะนองบ่อยครั้ง และไม่เป็นไปตามฤดูกาล ภาคใต้ของประเทศไทยซึ่งเคยมีพายุไต้ฝุ่นพัดผ่านก็จะเกิดพายุมากขึ้น และความรุนแรงของพายุไต้ฝุ่นก็จะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงอัตราเสี่ยงที่เพิ่มขึ้นของแนวโน้มอุทกภัยแบบ

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๓๑} สุวสา ชัยสุรัตน์-พัชรีย์ สกุรัตน์ศักดิ์, “พฤติกรรมกรรมการประหยัดพลังงานเพื่อลดปัญหาภาวะโลกร้อนของนักศึกษาระดับปริญญาตรี วิทยาลัยราชพฤกษ์”, งานวิจัยบัณฑิตบริหารธุรกิจ, (บัณฑิตวิทยาลัย : วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๒), หน้า ๖.

ฉับพลันด้วย เช่นเดียวกันส่งผลให้ประชาชนจำนวนมากไร้ที่อยู่อาศัย และก่อให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ

ภัยธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งที่คาดการณ์ว่าจะรุนแรงขึ้นได้แก่ภัยแล้ง การลดลงของปริมาณน้ำฝนและการระเหยของน้ำที่เพิ่มมากขึ้น การขยายตัวของภาวะแห้งแล้ง ทำให้พื้นที่ที่ตลอดจนผู้ได้รับความเสียหายเพิ่มมากขึ้น ตัวอย่างเช่น ในช่วงกลาง พ.ศ. ๒๕๓๓ ประเทศไทยต้องประสบกับความแห้งแล้งรุนแรง ซึ่งเป็นผลมาจากปรากฏการณ์ เอล นินโญ ที่เชื่อกันว่าอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก ก่อให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรงต่อผลผลิตทางการเกษตรของประเทศ นอกจากนี้ไฟป่าอาจจะเกิดบ่อยครั้งขึ้นสืบเนื่องมาจากภัยแล้ง^{๓๒}

๒.๒.๒.๓ สาเหตุที่ทำให้ป่าถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ

ภัยธรรมชาติ หมายถึง ภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์ นับตั้งแต่โบราณกาลมาแล้วที่มนุษย์เผชิญกับความยิ่งใหญ่ของภัยธรรมชาติ ไม่ว่าจะยาวนานปานใดที่มนุษย์พยายามเรียนรู้และเอาชนะภัยธรรมชาติ トラบจนปัจจุบันมนุษย์ยังไม่สามารถเอาชนะได้เลย นอกจากนี้ยังไม่มีใครที่เข้าใจถึงลักษณะกระบวนการและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ละเอียดลึกซึ้ง ปัจจุบันมนุษย์มีเทคโนโลยีช่วยให้เดินทางไปในอวกาศได้ แต่สำหรับธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ในโลกมนุษย์อาศัยอยู่นี้ความรู้นั้นนับว่าน้อยมาก การเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็น แผ่นดินไหว ภัยร้อน ภัยหนาว ฯลฯ ภัยธรรมชาติเหล่านี้แต่ละครั้งนำมาซึ่งความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์เป็นอย่างมาก ยิ่งมนุษย์พยายามที่จะเรียนรู้ศึกษาถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติมากเท่าใด ยิ่งพบว่าธรรมชาตินั้นยิ่งมีความยิ่งใหญ่ที่สุดที่มนุษย์จะสามารถควบคุมได้ หนทางเดียวที่ดีที่สุดพึงกระทำตอนนี้คือพยายามเรียนรู้ธรรมชาติของภัยต่าง ๆ เหล่านี้แล้วหาทางป้องกันและลดความเสียหายที่จะเกิดจากภัยธรรมชาติต่าง ๆ เหล่านี้ให้มากที่สุด^{๓๓} สาเหตุหลักที่ทำให้ป่าถูกทำลายจากภัยธรรมชาตินั้นสามารถอธิบายได้ ดังนี้

๑) ไฟป่า

ไฟไหม้ป่า มักจะเกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งอากาศแห้งและร้อนจัด ทั้งโดยธรรมชาติและจากการกระทำของมะม่วงที่อาจล้กลอบเผาป่าหรือเปลอ จุดไฟทิ้งไว้โดยเฉพาะในป่าไม้เป็นจำนวนมาก ไฟป่าเกิดจาก ๒ สาเหตุ คือ

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๓๓} ภูเวียง ประคามินทร์, “ภัยธรรมชาติ (Natural Disasters)”, สำนักแผ่นดินไหว สำนักพัฒนาอุตุนิยมวิทยา กรมอุตุนิยมวิทยา, ๒๕๕๕, หน้า ๑ .

- ไฟป่าที่เกิดจากธรรมชาติ

ไฟป่าที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเกิดขึ้นจากหลายสาเหตุ เช่นฟ้าผ่า กิ่งไม้เสียดสีกัน ภูเขาไฟระเบิด ก้อนหินกระทบกัน แสงแดดตกกระทบผลึกหิน แสงแดดส่องผ่านหยดน้ำ ปฏิกริยาเคมีในดิน ป่าพรุ การลุกไหม้ในตัวเองของสิ่งมีชีวิต (Spontaneous Combustion) แต่สาเหตุที่สำคัญ คือ

๑) ฟ้าผ่า เป็นสาเหตุ สำคัญของการเกิดไฟป่าในเขตอบอุ่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศแคนาดา พบว่ากว่าครึ่งหนึ่งของไฟป่าที่เกิดขึ้นมีสาเหตุมาจากฟ้าผ่า ทั้งนี้โดยที่ฟ้าผ่าแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

(๑) ฟ้าผ่าแห้ง (Dry or Red Lightning) คือฟ้าผ่าที่เกิดขึ้นในขณะที่ไม่มีฝนตก มักเกิดในช่วงฤดูแล้ง สายฟ้าจะเป็นสีแดง เกิดจากเมฆที่เรียกว่าเมฆฟ้าผ่า ซึ่งเมฆดังกล่าวจะมีแนวการเคลื่อนตัวที่แน่นอนเป็นประจำทุกปี ฟ้าผ่าแห้งเป็นสาเหตุสำคัญของไฟป่าในเขตอบอุ่น

(๒) ฟ้าผ่าเปียก (Wet or Blue Lightning) คือฟ้าผ่าที่เกิดควบคู่ไปกับการเกิดพายุฝนฟ้าคะนอง (Thunderstorm) ดังนั้นประกายไฟที่เกิดจากฟ้าผ่าจึงมักไม่ทำให้เกิดไฟไหม้ หรืออาจเกิดได้บ้างแต่ไม่ลุกลามไปไกล เนื่องจากความชื้นสัมพัทธ์และความชื้นของเชื้อเพลิงสูง ฟ้าผ่าในเขตร้อนรวมถึงประเทศไทยมักจะเป็นฟ้าผ่าเปียก จึงแทบจะไม่เป็นสาเหตุของไฟป่าในเขตร้อนนี้เลย

๒) กิ่งไม้เสียดสีกัน อาจเกิดขึ้นได้ในพื้นที่ป่าที่มีไม้ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและมีสภาพอากาศแห้งจัด เช่น ในป่าไผ่หรือป่าสน

- ไฟป่าที่เกิดจากมนุษย์

ไฟป่าที่เกิดในประเทศกำลังพัฒนาในเขตร้อนส่วนใหญ่จะมีสาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์ สำหรับประเทศไทยจากการเก็บสถิติไฟป่าตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๔๒ ซึ่งมีสถิติไฟป่าทั้งสิ้น ๗๓,๖๓๐ ครั้ง พบว่าเกิดจากสาเหตุตามธรรมชาติคือฟ้าผ่าเพียง ๔ ครั้ง เท่านั้น คือเกิดที่ภูกระดึง จังหวัดเลย ที่ห้วยน้ำค้าง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ท่าแซะ จังหวัดชุมพร และที่เขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา แห่งละหนึ่งครั้ง ดังนั้นจึงถือได้ว่าไฟป่าในประเทศไทยทั้งหมดเกิดจากการกระทำของคน โดยมีสาเหตุต่าง ๆ กันไป ได้แก่

๑) เก็บหาของป่า เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดไฟป่ามากที่สุด การเก็บหาของป่าส่วนใหญ่ได้แก่ ไข่มดแดง เห็ด ใบตองตึง ไม้ไผ่ น้ำผึ้ง ผักหวาน และไม้พิน การจุดไฟส่วนใหญ่เพื่อให้พื้นป่าโล่ง เดินสะดวก หรือให้แสงสว่างในระหว่างการเดินทางผ่านป่าในเวลากลางคืน หรือจุดเพื่อกระตุ้นการงอกของเห็ด หรือกระตุ้นการแตกใบใหม่ของผักหวานและใบตองตึง หรือจุดเพื่อไล่ตัวมดแดงออกจากรังรมควั่นไล่ผึ้ง หรือไล่แมลงต่าง ๆ ในขณะที่อยู่ในป่า

๒) เผาไร่ เป็นสาเหตุที่สำคัญรองลงมา การเผาไร่ก็เพื่อกำจัดวัชพืชหรือเศษซากพืชที่เหลืออยู่ภายหลังการเก็บเกี่ยว ทั้งนี้เพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกในรอบต่อไป ทั้งนี้โดยปราศจากการทำแนวกันไฟและปราศจากการควบคุม ไฟจึงลามเข้าป่าที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียง

๓) แก่ล้งจุด ในกรณีที่ประชาชนในพื้นที่มีปัญหาความขัดแย้งกับหน่วยงานของรัฐในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาเรื่องที่ทำกินหรือถูกจับกุมจากการกระทำผิดในเรื่องป่าไม้ ก็มักจะหาทางแก้แค้นเจ้าหน้าที่ด้วยการเผาป่า

๔) ความประมาท เกิดจากการเข้าไปพักผ่อนในป่า ก่อกองไฟแล้วล้มดับ หรือทิ้งก้นบุหรี่ลงบนพื้นป่า เป็นต้น

๕) ล่าสัตว์ โดยใช้วิธีไล่เหล่า คือจุดไฟไล่ให้สัตว์หนีออกจากที่ซ่อน หรือจุดไฟเพื่อให้แมลงบินหนีไฟ นกชนิดต่าง ๆ จะบินมากินแมลง แล้วตักยุงนกอีกทอดหนึ่ง หรือจุดไฟเผาทุ่งหญ้า เพื่อให้หญ้าไหม้แต่กระบัด ล่อให้สัตว์ชนิดต่าง ๆ เช่น กระตัง กวาง กระต่าย มากินหญ้า แล้วตักยุงสัตว์นั้น ๆ

๖) เลี้ยงปศุสัตว์ ประชาชนที่เลี้ยงปศุสัตว์แบบปล่อยให้หากินเองตามธรรมชาติ มักลักลอบจุดไฟเผาป่าให้โล่งมีสภาพเป็นทุ่งหญ้าเพื่อเป็นแหล่งอาหารสัตว์

๗) ความคึกคะนอง บางครั้งการจุดไฟเผาป่าเกิดจากความคึกคะนองของผู้จุด โดยไม่มีวัตถุประสงค์ใด ๆ แต่จุดเล่นเพื่อความสนุกสนานเท่านั้น^{๓๔}

๒) น้ำท่วม

เมื่อพื้นที่ป่าไม้มีปริมาณลดลงทำให้เกิดภัยธรรมชาติตามมาได้ใน หลายๆด้าน เช่น ปัญหา น้ำท่วม อันเนื่องมาจากป่าไม้เป็นตัวช่วยซับและชะลอความเร็วของน้ำที่จะไหลลงสู่แม่น้ำลำคลอง ดังนั้นเมื่อเกิดฝนตกหนัก ป่าไม้จึงช่วยลดความรุนแรงของการไหลบ่าของน้ำป่าและช่วยดูดเก็บกักน้ำได้ อันจะเป็นการบรรเทาปัญหาน้ำท่วมได้เป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามเมื่อป่าไม้ถูกทำลาย เวลาเกิดฝนตกหนักน้ำป่าจะไหลลงสู่ที่ราบอย่างฉับพลัน จึงทำให้เกิดน้ำท่วมอย่างรวดเร็ว ดังเช่นในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๔๖ เกิดเหตุการณ์น้ำท่วมเกิดขึ้นบ่อยครั้งและครอบคลุมหลายพื้นที่ แต่ละพื้นที่ขยายวงกว้างมากขึ้น นำมาซึ่งความเสียหายเป็นมูลค่าสูงมาก^{๓๕} (ทั้งที่สามารถคำนวณเป็นเงินได้ และที่คำนวณเป็นเงินมิได้)

ประเทศไทยต้องเผชิญกับความเสียหายจากภัยธรรมชาติอยู่เป็นประจำทุกปี โดยเฉพาะ อุทกภัยที่มักเกิดตามพื้นที่ลุ่มน้ำที่กระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย สถานการณ์ที่เกิดขึ้นมีระดับความรุนแรงและความเสียหายมากน้อยแตกต่างกันไปตามตำแหน่งที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศ อุทกภัยที่เกิดขึ้นในแต่ละครั้งได้สร้างความเสียหายทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน โครงสร้าง

^{๓๔} เว็บสถิติ, “การเกิดไฟป่าในประเทศไทย” <http://www.dnp.go.th/forestfire/๒๕๔๖/firestatist%20th.htm>, สืบค้นเมื่อ ๖ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} นิรมล สุธรรมกิจ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

พื้นฐาน สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศในพื้นที่นั้น ๆ อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในระยะเวลา ๒๐ ปีที่ผ่านมา อุทกภัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้ก่อให้เกิดความเสียหายรวมกันเป็นมูลค่าถึง ๘๕,๕๐๐ ล้านบาท โดยปีที่มีความเสียหายเกินกว่า ๕,๐๐๐ ล้านบาท มีถึง ๘ ปี และในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ และ ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีมูลค่าความเสียหายมากกว่า ๑๐,๐๐๐ ล้านบาท สำหรับปี พ.ศ.๒๕๔๙ นับว่าสถานการณ์อุทกภัยมีความรุนแรงมากที่สุดในรอบ ๖๐ ปี โดยเกิดขึ้นในเกือบทุกภูมิภาคของประเทศ จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๙ มีพื้นที่ถูกน้ำท่วมถึง ๔๗ จังหวัด ครอบคลุมเนื้อที่กว่า ๓.๔ ล้านไร่ ราษฎรได้รับความเดือดร้อน ๔.๒ ล้านคน และมีผู้เสียชีวิตแล้ว ๒๐๗ คน นอกจากนี้ ยังมีพื้นที่หลายจังหวัดที่ถูกน้ำท่วมชงยาวนาน กว่า ๓ เดือน ประเมินการว่าอุทกภัยได้ส่งผลให้เกิดความเสียหายคิดเป็นมูลค่าถึง ๓๐,๐๐ ล้านบาท^{๓๖}

๓) การยุบตัวของดิน หลุมยุบ (อังกฤษ: Sinkhole) คือ ธรณีพิบัติภัยประเภทหนึ่ง ที่มีลักษณะพื้นผิวพังทลายเป็นหลุม ซึ่งเกิดจากหินตะกอนที่มีองค์ประกอบทางเคมีจำพวกคาร์บอเนต เช่น หินปูน ชั้นเกลือ หรือ หินตามธรรมชาติที่สามารถถูกละลายด้วยน้ำ ซึ่งเมื่อเกิดการไหลเวียนของน้ำใต้ดิน จะทำให้หินใต้ดินดังกล่าวละลาย เกิดช่องว่างใต้ดินขึ้น จนถึงจุด ๆ หนึ่งที่บริเวณพื้นผิวมีน้ำหนักมากเกินไป จะทำให้เกิดการถล่มเกิดเป็นหลุมยุบ สาเหตุการเกิดหลุมยุบ ไม่จำเป็นต้องการจากธรรมชาติเท่านั้น อาจจะมีการกระทำของมนุษย์ได้ เช่น การใช้งานที่ดินทางด้านชลประทาน หรือการสูบน้ำ เพื่อการก่อสร้างและพัฒนา หรือมีการก่อสร้างและส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนทางน้ำ หรือระบบทางน้ำธรรมชาติใหม่ หรือ มีการปล่อยน้ำจากโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจากที่กล่าวมาทำให้เกิดหลุมยุบได้ หรือการบรรทุกของที่หนักเกินไป ถนนที่รถบรรทุกวิ่งผ่านมาก ๆ ย่อมทำให้เกิดหลุมยุบได้เร็วยิ่งขึ้น

กระบวนการเกิดหลุมยุบ หลุมยุบจากธรรมชาติส่วนใหญ่เกิดจากกระบวนการละลายของชั้นหินด้วยสารละลายที่เป็นกรดหรือน้ำฝนที่เป็นกรดไหลซึมลงใต้ดิน เมื่อหินจำพวกคาร์บอเนต เช่น หินปูน หินโดโลไมต์ ทำปฏิกิริยากับน้ำสารละลายกรดก็จะเกิดการละลายกลายเป็นโพรงหรือช่องว่างใต้ผิวดิน^{๓๗}

๕) ดินถล่มหรือโคลนถล่ม การเคลื่อนที่ของมวลดินและหินภายใต้อิทธิพล แรงโน้มถ่วงของโลก สาเหตุหลัก คือ ดินบริเวณนั้นไม่สามารถรับน้ำหนักของตัวเองได้อีกต่อไป ดินถล่ม มักเกิดพร้อมกับหรือตามมาจากน้ำป่าไหลหลากหรือเกิดขึ้นในขณะที่หรือภายหลังจากพายุฝนที่ทำให้ เกิดฝนตกหนักอย่างต่อเนื่องรุนแรง กล่าวคือ เมื่อฝนตกต่อเนื่องน้ำซึมลงไปดินอย่างรวดเร็ว เมื่อถึง จุดหนึ่งดินอึดตัวชุ่มด้วยน้ำยังผลให้น้ำหนักมวลดินเพิ่มขึ้นและแรงยึดเกาะระหว่างมวลดินลดลง ระดับน้ำ

^{๓๖} วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม ปีที่ ๖ เล่มที่ ๒, “การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ในการกำหนดพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยจังหวัดอ่างทอง”, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๓๗} วิกีพีเดีย สารานุกรมเสรี, หลุมยุบ, <https://th.wikipedia.org/wiki> [สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

ใต้ผิวดินเพิ่มสูงขึ้นทำให้แรงต้านทาน การไหลของดินลดลง จึงเกิดการเลื่อนไหลของตะกอนมวล ดิน และหิน ซึ่งอาจเกิดอย่างช้า ๆ หรืออย่างฉับพลัน น้ำหนักของมวลดินที่ถล่มลงมามีกำลังมหาศาล ที่จะทำลายสิ่งต่าง ๆ ที่ขวางทาง สาเหตุของการเกิดดินถล่ม โคลนถล่ม จำแนกได้ดังต่อไปนี้ (๑) สาเหตุจากมนุษย์ (Manmade Causes) เช่น การก่อสร้าง ขุดหรือตัดถนนใน บริเวณเชิงเขาที่ลาดชัน การเกษตรในพื้นที่ลาดชันเชิงเขา การกำจัดพืชที่ปกคลุมดินและการตัดไม้ ทำลายป่า การขุดเหมือง การระเบิดหิน กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้พื้นที่ที่มีความลาดชันเพิ่มขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการไหลของน้ำผิวดิน คือ น้ำจะไหลผ่านหน้าดินอย่างรวดเร็ว และก่อให้เกิดการ ชะล้างหน้าดินเนื่องจาก ป่าไม้ถูกทำลาย ดินขาดรากไม้ยึดเหนี่ยวอาจก่อให้เกิดดินถล่ม

(๒) สาเหตุจากธรรมชาติ (Natural Factors) เช่น ฝนตกหนัก การเกิดดินถล่มในประเทศไทยส่วนใหญ่จะมีฝนเป็นปัจจัยเร่งที่สำคัญเสมอ การผุพังของมวลดินและหิน การสั่นสะเทือนจาก แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด การลดระดับน้ำในแม่น้ำและอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น^{๙๘}

สรุป ในปัจจุบันนี้ สภาพภูมิอากาศของโลกอยู่ในภาวะวิกฤติอย่างหนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาวะโลกร้อน อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อน คือ เกิดจากการกระทำของมนุษย์ที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว โดยเฉพาะปัญหาการบุกรุกทำลายป่า การเกิดไฟป่าตามธรรมชาติ การเผาไหม้เชื้อเพลิงจากถ่านหิน น้ำมันและก๊าซธรรมชาติ คาร์บอนจากโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ฝุ่นละอองจากการทำเหมืองแร่และคาร์บอนจากไอเสียรถยนต์ ซึ่งมลภาวะเหล่านี้ ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตทั้งทางบกและทางทะเล รวมถึงผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนอีกด้วย ดังเช่นปัจจุบันจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียงมักประสบปัญหาหมอกพิษทางอากาศ สาเหตุเกิดจากการเผาป่า การเผาเศษวัสดุทางการเกษตรเพื่อเตรียมการเพาะปลูก การจุดไฟสู่มไถ่แมลง การเผาเศษใบไม้กิ่งไม้ใบไม้ การเผาขยะมูลฝอยของประชาชน นอกจากนั้นยังมีแหล่งกำเนิดอื่น ๆ เช่น จากยานพาหนะ

๒.๒.๓ ผลกระทบจากการทำลายป่า

จากการที่ปริมาณป่าไม้ลดลงย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพและมีผลต่อปัจจัยทางชีวภาพ มีผลกระทบต่อสภาพดิน น้ำ อากาศ สัตว์ป่า สิ่งแวดล้อมอื่น ๆ เพราะทั้งทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม จะมีความสัมพันธ์กันไม่ทางตรงก็ทางอ้อม ในระบบนิเวศก่อให้เกิดสมดุลทางธรรมชาติ การทำลายป่าจึงก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ดังนี้

^{๙๘} สุจิตรา บุญญแพทย์, “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการความเสี่ยงสาธารณภัย กรณีศึกษาดินถล่ม ในพื้นที่ตำบลบึงหวาน อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร”, รายงานการศึกษาวิจัย, (วิทยาลัยป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย : กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑.

ผลกระทบจากไฟป่าต่อสังคมพืช

- ขาดช่วงการสืบพันธุ์ทดแทนตามธรรมชาติ
- เปลี่ยนแปลงโครงสร้างป่า
- ลดการเจริญเติบโตและคุณภาพของเนื้อไม้

ผลกระทบจากไฟป่าต่อสัตว์ป่า

- ทำอันตรายต่อชีวิตของสัตว์ป่า
- ทำลายแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า
- ทำอันตรายต่อชีวิตของสัตว์เล็ก ๆ และจุลินทรีย์ในดิน

ผลกระทบจากไฟป่าต่อสภาวะอากาศโลก

- การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เนื่องจากอุณหภูมิของโลกที่สูงขึ้น
- การเกิดปรากฏการณ์เรือนกระจก

ผลกระทบจากไฟป่าต่อดินป่าไม้

- เกิดการสูญเสียหน้าดินโดยการกัดเซาะและการพังทลาย
- เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของดิน

ผลกระทบจากไฟป่าต่อน้ำ

- สมดุลของน้ำเปลี่ยนแปลงทำให้เกิดอุทกภัยและภัยแล้ง
- เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของน้ำ^{๓๙}

๑) ผลกระทบจากการทำลายป่าทางตรง

ผลจากการทำลายป่าส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของสิ่งมีชีวิตทั้งทางบกและทางทะเล รวมถึงผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนอีกด้วย ซึ่งผลกระทบในทางตรงนั้นสามารถอธิบายได้ดังนี้

๑. ขาดแคลนปัจจัย ๔ ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์และมีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ ในทางตรงป่าไม้ให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน

---

^{๓๙} ภัทธร นิพนธ์ทิวากาล, ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมของโลก, <https://sites.google.com/site/loveenvi/home/about-us> [สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากมนุษย์ยังคงทำลายป่าอย่างต่อเนื่องก็จะส่งผลให้ปัจจัยหลักเหล่านี้ขาดแคลนจนถึงขั้นวิกฤติ^{๔๐}

๒. เกิดมลภาวะทางอากาศ น้ำ ดินและระบบนิเวศ โดยสามารถแยกเป็น ๒ ประเภทคือ

๑) มลพิษที่เป็นก๊าซของเหลวและของแข็ง จะเกิดขึ้นจากธรรมชาติ จากการเผาไหม้ของเชื้อเพลิง จากการตัดไม้ทำลายป่า และจากการปนเปื้อนแทรกซึมของสารสังเคราะห์บางชนิดที่มนุษย์เราผลิตใช้กันมากขึ้น

๒) มลพิษที่เป็นพลังงาน เช่น พลังงานความร้อนที่ทำให้โลกมีอุณหภูมิสูงขึ้นเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่า การทำลายโอโซนในบรรยากาศที่ห่อหุ้มโลกไว้ การสร้างยานพาหนะที่มีการเผาไหม้สูง หรือมีการเผาไหม้ที่ไม่สมบูรณ์ เป็นต้น ส่วนมลพิษที่เป็นพลังงานชนิดอื่น เช่น แสง เสียงและแม่เหล็กไฟฟ้านั้น ก็เกิดจากการที่มนุษย์ผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ที่ไปทำลายประสาทหู ตาและประสาทสัมผัสอื่นของมนุษย์มากขึ้น^{๔๑}

๓. พืชและสัตว์ป่ามีจำนวนและชนิดลดลง ป่าไม้เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของพืชและสัตว์ป่า การตัดไม้ทำลายป่าเป็นการทำลายแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัยและความหลากหลายทางชีวภาพ ทำให้พืชและสัตว์ป่าหลายชนิดมีปริมาณลดลงจนเกือบสูญพันธุ์^{๔๒}

ป่าไม้มีคุณสมบัติประโยชน์มากมายต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์และพืชอื่น ๆ เพราะป่าไม้เป็นส่วนที่สำคัญมากส่วนหนึ่งของวัฏจักรน้ำ ออกซิเจน คาร์บอน ไนโตรเจนในระบบนิเวศ ทำให้เกิดความสมดุลด้วยการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงแร่ธาตุและสสารในระบบนิเวศ และในบางพื้นที่ป่าไม้ยังช่วยลดปัญหามลพิษทางอากาศ

ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ช่วยในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ป่าไม้ช่วยปรับสภาพบรรยากาศ เนื่องจากป่าไม้ช่วยเก็บรักษาความชุ่มชื้นในดินไว้ ร่มเงาของป่าช่วยป้องกันไม่ให้ความร้อนจากดวงอาทิตย์ตกกระทบผิวดินโดยตรง ดังนั้น พื้นที่ที่มีป่าไม้มาก เช่น ดอยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติภูหลวง ฯลฯ มักมีเมฆปกคลุมอยู่บนภูเขาและมีฝนตกมากกว่าบริเวณเชิงเขา ป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยสี่ กล่าวคือ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นแหล่งไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน แหล่งสมุนไพรและยารักษาโรค แหล่งเชื้อเพลิง และแหล่งอาหาร เช่น เปลือกต้นชิงโค่นนำมาสกัดทำยาควินินเพื่อรักษาโรคมาลาเรีย ในบางกรณีป่าไม้เป็นแนวป้องกันลม

^{๔๐} ฤทธิ์ วัฒนชัยยิ่งเจริญ, “ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๗.

^{๔๑} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, “โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”, เล่มที่ ๑๕, สืบค้นเมื่อ ๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

^{๔๒} สุรางค์ เขียรหิรัญ, “ผลของการทำลายป่าต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบต่อเนื่องต่อสิ่งแวดล้อมและผลผลิตทางการเกษตร”, กลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้, (กรมป่าไม้, ๒๕๕๗), หน้า ๓.

พายุและภัยธรรมชาติทางทะเล เช่น ป่าโกงกางที่ช่วยกำบังพายุและคลื่นยักษ์ และป่าไผ่ยังมีคุณประโยชน์ด้านเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจหรือแหล่งท่องเที่ยววันนึ่งเอง

ป่าไผ่ ยังมีคุณประโยชน์ในมิติทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ป่าไผ่นอกจากจะเป็นแหล่งปัจจัยสี่ของชุมชนแล้ว ยังเป็นแหล่งรายได้ของชาวบ้านที่เก็บเกี่ยวผลไม้มะลิ๊ด ดอก ใบ ราก น้ำยาง ลำต้น รังและน้ำผึ้ง ฯลฯ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ของป่า ป่าไผ่เป็นแหล่งพำนักอาศัยของวิญญูณบรรพบุรุษ ป่าไผ่เป็นทรัพย์สินสมบัติของชุมชนในฐานะแหล่งรายได้และแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชุมชนใช้ประโยชน์

ป่าไผ่ มีคุณค่าทางเศรษฐกิจระดับมหภาค เนื่องจาก ป่าไผ่เป็นแหล่งไม้สำหรับค้าขายเชิงพาณิชย์ (ทั้งสำหรับตลาดภายในประเทศและส่งออก) เช่น ไม้สัก ไม้ยาง ไม้มะค่า ฯลฯ ป่าไผ่เป็นแหล่งต้นน้ำเพื่อการเกษตรและการอุตสาหกรรมซึ่งเป็นตัวจักรในการขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจ และป่าไผ่เป็นแหล่งดูดซับก๊าซเรือนกระจก (โดยเฉพาะคาร์บอนไดออกไซด์) ซึ่งเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายหรือประหยัดเงินในการบรรเทาปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและปัญหาโลกร้อน^{๔๓}

๒) ผลกระทบจากการทำลายป่าทางอ้อม

ความสำคัญของป่าไผ่มีคุณประโยชน์ต่อมวลมนุษยชนเป็นอย่างมาก เพราะป่าไผ่ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์อย่างมาก แต่ถ้าหากมนุษย์ยังไม่หยุดทำลายป่าแล้วผลกระทบก็จะเกิดขึ้นในทางอ้อม ดังต่อไปนี้

๑. เกิดการชะล้างพังทลายของดิน ป่าที่ถูกทำลายจะทำให้ไม่มีต้นไม้วัชพืช หญ้าปกคลุมดิน เมื่อฝนตกลงมาน้ำฝนจะกัดเซาะหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ให้ไหลไปกับกระแสน้ำ

๒. เกิดน้ำท่วมในฤดูฝน บริเวณป่าที่ถูกทำลายจะไม่มีต้นไม้วัชพืช และหญ้าที่ปกคลุมหน้าดินช่วยดูดซับน้ำฝนไว้ ทำให้น้ำไหลบ่าจากที่สูงอย่างรุนแรง และมีปริมาณมากทำให้เกิดน้ำท่วมในพื้นที่ตอนล่างอย่างฉับพลัน

๓. เกิดความแห้งแล้งในฤดูแล้ง การทำลายป่าไผ่ ต้นน้ำลำธาร ทำให้ป่าไผ่ถูกตัดแยกออกเป็นส่วนๆ เกิดการระเหยของน้ำจากผิวดินสูง แต่การซึมผ่านผิวดินต่ำ ดินดูดซับและเก็บน้ำไว้ได้น้อย ส่งผลให้น้ำไหลลงสู่ลำธารน้อย ทำให้เกิดความแห้งแล้งในฤดูแล้ง

๔. เกิดปัญหาโลกร้อนขึ้น เนื่องจากป่าไผ่เป็นแหล่งของการหมุนเวียนสาร ระหว่างออกซิเจน คาร์บอนไดออกไซด์ น้ำและสารอื่น ๆ ในระบบนิเวศที่สำคัญ การทำลายป่ามีส่วนทำให้เกิดการสะสมของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศเพิ่มมากขึ้น ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อุณหภูมิของโลกสูง

^{๔๓} นิรมล สุธรรมกิจ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

๕. คุณภาพของน้ำเสื่อมลง เมื่อฝนตกในบริเวณป่าไม้ที่ถูกทำลายก็จะพัดพาเอาดินโคลน ตะกอนลงสู่แหล่งน้ำทำให้น้ำขุ่นและเกิดการตื่นเขิน ส่งผลให้คุณภาพน้ำทั้งทางด้านกายภาพ ชีวภาพ และเคมีด้อยลง ไม่สามารถใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคได้

ผลกระทบที่สำคัญของการทำลายป่าและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างต่อเนื่อง คือการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพันธุ์ต่าง ๆ เกิดปรากฏการณ์ของภัยธรรมชาติที่มีมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภัยแล้ง น้ำท่วม แผ่นดินไหว สภาพอากาศแปรปรวน ในอนาคตเราจะพบวิกฤตที่สำคัญในเรื่องอาหารและน้ำ ถ้าเรายังไม่ช่วยกันหยุดทำลายป่าและรักษาสิ่งแวดล้อม ความสำคัญของป่าไม้มีคุณประโยชน์ต่อมวลมนุษยชนเป็นอย่างมาก เพราะป่าไม้ถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถอำนวยประโยชน์แก่มนุษย์

ดังนั้นผลกระทบจากการที่พื้นที่ป่าถูกทำลาย คือ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่เป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในเรื่องอาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ไม้สอย การสูญเสียแหล่งเก็บกักน้ำ เก็บกักดิน แหล่งดูดซับคาร์บอนไดออกไซด์ แหล่งให้ออกซิเจนและโอโซน แหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ แหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรม แหล่งที่พักผ่อนหย่อนใจ แหล่งสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งสร้างวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ^{๔๔}

สรุป ผลกระทบที่สำคัญของการทำลายป่าและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างต่อเนื่อง คือการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพันธุ์ต่างๆ เกิดปรากฏการณ์ของภัยธรรมชาติที่มีมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นภัยแล้ง น้ำท่วม แผ่นดินไหว สภาพอากาศแปรปรวน ในอนาคตเราจะพบวิกฤตที่สำคัญในเรื่องอาหาร และน้ำ ถ้าเรายังไม่ช่วยกันหยุดทำลายป่าและรักษาสิ่งแวดล้อม

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมากๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เช่น สัตว์ป่า ดิน น้ำ อากาศ เมื่อป่าไม้ถูกทำลายจะส่งผลไปถึงดินและแหล่งน้ำด้วย เพราะเมื่อเผาหรือถางป่าไปแล้วพื้นดินจะโล่งขาดพืชปกคลุม เมื่อฝนตกลงมาก็จะชะล้างหน้าดินและความอุดมสมบูรณ์ของดินไป นอกจากนี้เมื่อขาดต้นไม้คอยดูดซับน้ำไว้ น้ำก็จะไหลบ่าท่วมบ้านเรือน และที่ลุ่มในฤดูน้ำหลากพอลงถึงฤดูแล้งก็ไม่มีน้ำซึมใต้ดินไว้หล่อเลี้ยงต้นน้ำลำธารทำให้แม่น้ำมีน้ำน้อย ส่งผลกระทบต่อมาถึงระบบเศรษฐกิจและสังคม เช่น การขาดแคลนน้ำในการชลประทานทำให้ทำนาไม่ได้ผลขาดน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า

^{๔๔} สุรางค์ เขียรศิริ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓-๖.

๒.๒.๔ ปัญหาของการอนุรักษ์ป่า

ในปัจจุบันป่าไม้จำนวนมากที่ถูกทำลายไปนั้นเกิดจากน้ำมือของมนุษย์เรา ซึ่งเราไม่ได้ให้ความสำคัญในระยะยาว แต่ใช้ความสุขส่วนตัวและเข้ามาทำลายป่าไม้ซึ่งเปรียบเสมือนการทำลายชีวิตของลูกหลานรุ่นต่อ ๆ ไป ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา นั้น จะเห็นว่าไม่ได้รับการแก้ไขให้บรรลุผลได้เท่าที่ควร ทั้งนี้เพราะมีสาเหตุมาจากปัญหาดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่มักจะเกิดควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันของทุกประเทศ กล่าวคือ การพัฒนาที่ยั่งยืน ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและภาวะมลพิษที่ยังก่อตัวและทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ประเทศไทยเป็น ประเทศหนึ่งที่กำลังประสบกับปัญหาดังกล่าวอยู่ในขณะนี้ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจในช่วงที่ ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ ประโยชน์ แต่ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการที่เหมาะสมรองรับปัญหาที่จะเกิดขึ้น ทำให้ ทรัพยากรธรรมชาติที่เหลืออยู่มีสภาพเสื่อมโทรมลง และปัญหาต่าง ๆ ด้านสิ่งแวดล้อมก็เพิ่มขึ้น ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและระบบนิเวศ

พระครูใบฎีกาถาวร สุรพลโย (เสนสอน) ได้กล่าวถึง ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าจะพบขอเท็จจริง ดังนี้

๑. ขาดความร่วมมือจากประชาชนที่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว และขาดความเอาใจใส่ ดูแลของเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องของหน่วยงานต่าง ๆ

๒. เกี่ยวกับสวัสดิภาพและความปลอดภัยของพนักงานป่าไม้ไม่ได้รับความคุ้มครองเท่าที่ควร

๓. อัตราค่าจ้างอุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกัน เช่น ยานพาหนะ อาวุธ เครื่องมือสื่อสารไม่เพียงพอ เมื่อเทียบกับเนื้อที่ป่าและมูลค่าของป่าแล้วไม่สมดุลกันเลย

๔. ปัญหาเรื่องชาวเขาทำลายป่าต้นน้ำลำธาร ชาวเขาอาศัยอยู่บนภูเขาทั่ว ๆ ไปแถบภาคเหนือของประเทศ ซึ่งนิยมทำไร่เลื่อนลอย ปลุกฝิ่นและพืชไร่ ครั้นดินจืดก็ย้ายไปถางป่าและเผาป่าแห่งใหม่ต่อไปไม่มีวันสิ้นสุด นับวันประชาชนชาวเขาเพิ่มมากขึ้นทุก ๑ ปี อัตราการเกิดสูงและอพยพพวกรมาจากประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียง การทำลายป่าของพวกเขากลายเป็นการทำลายแหล่งต้นน้ำลำธารสายสำคัญของประเทศไทย ส่งผลกระทบต่ออย่างมากทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทย จนกระทั่งปัจจุบันนี้ยังไม่มีมาตรการใด ๆ ที่จะแก้ไขปัญหานี้โดยเด็ดขาด

๕. ปัญหาการเมืองส่วนใหญ่มักจะให้ค้ำประกันสัญญากับราษฎรว่า จะเปิดป่าใหม่เป็นที่ทำ มาหากิน เมื่อได้เป็นผู้แทนราษฎรแล้วยังหาทางเปิดป่าสงวนอีก เท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ราษฎรทำลายป่ามากขึ้น

๖. การจัดตั้งนิคม มักจะจัดในบริเวณที่มีป่าไม้สมบูรณ์ พระราชบัญญัติจัดสรรที่ดินเพื่อการครองชีพ พ.ศ. ๒๕๑๑ โดยกรมประชาสัมพันธ์และกรมส่งเสริมสหกรณ์ พระราชบัญญัตินี้ให้อำนาจกับกรมเจ้าสังกัด สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติทุกอย่างในเขตนิคมมาหาผลประโยชน์และรายได้มาบำรุงนิคม โดยไม่ต้องนำเงินที่ได้จากทรัพยากรส่งเป็นเงินผลประโยชน์ของแผ่นดิน เท่ากับว่าเป็นการทำลายป่าโดยถูกต้องตามกฎหมาย การจัดสรรที่ดินในเขตนิคมต้องยอมรับว่าไม่ถึงมือประชาชนที่เดือดร้อนไม่มีที่ทำกินโดยแท้จริง กลับตกไปอยู่ในมือของนายทุนแทบทั้งสิ้น

๗. การทำลายป่าโดยอาศัยประมวลกฎหมายที่ดิน พ.ศ. ๒๔๙๗ โดยเจ้าหน้าที่ออกหนังสือสำคัญให้แก่ราษฎรเข้าไปครอบครองพื้นที่ป่า เพื่อเข้าหาประโยชน์ (น.ส.๓) แล้วขอทำไม้ที่ขึ้นอยู่ในที่ดินกรรมสิทธิ์ออกมาจำหน่าย โดยอ้างว่าเป็นไม้ในที่ดินกรรมสิทธิ์หรือสิทธิ์ครอบครอง บางครั้งเจ้าหน้าที่ออกหนังสือสำคัญทับในเขตป่าสงวนแห่งชาติ

๘. ปัญหาอมรรับรองสถานภาพการบุกรุกครอบครองที่ดินของรัฐ ราษฎรบางพวกได้เข้าไปบุกรุกทำลายป่า ยึดถือครอบครองที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ แล้วนำเงินไปชำระภาษีบำรุงท้องที่ (ภ.บ.ท.๖, ภ.บ.ท.๕) ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าภาษีดอกหญ้า แล้วทางอำเภอออกใบเสร็จรับเงินให้ราษฎรก็คิดว่าตนมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินที่ตนได้ยึดถือครอบครอง ครั้นถูกเจ้าหน้าที่ป่าไม้จับกุมก็นำใบเสร็จภาษีบำรุงท้องที่มาอ้างเป็นหลักฐาน ซึ่งไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

๙. ปัญหาปริมาณเนื้อที่ในการครอบครองที่ดิน เดิมประมวลกฎหมายที่ดินอนุญาตให้ราษฎรมีที่ทำกินได้คนละไม่เกิน ๕๐ ไร่ ต่อมาได้ยกเลิกบทบัญญัติในเรื่องกำหนดสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินตามกฎหมายนี้ เปิดโอกาสให้ครอบครองที่ดินโดยไม่จำกัดปริมาณ เปิดโอกาสให้ผู้มีอิทธิพลบุกรุกครอบครองที่ดิน บางครั้งจางราษฎรผู้ยากไร้เข้าไปตัดไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ และถางป่าแล้วซื้อต่อในราคาต่ำหรือบีบบังคับเจ้าของที่ดินบางรายถือครองที่ดินนับหมื่นไร่^{๔๔}

สรุป การพัฒนาที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์นั้นมาจากการขาดความร่วมมือจากประชาชนที่เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัว สวัสดิภาพและความปลอดภัยของพนักงานป่าไม้ อัตรากำลังอุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกันเครื่องมือสื่อสารไม่เพียงพอ ปัญหาเรื่องชาวเขาทำลายป่าต้นน้ำลำธาร การเมืองส่วนใหญ่มักจะส่งเสริมให้ราษฎรทำลายป่ามากขึ้น การจัดตั้งนิคมมักจะจัดในบริเวณที่มีป่าไม้สมบูรณ์ การทำลายป่าโดยอาศัยประมวลกฎหมายที่ดิน ปัญหาอมรรับรองสถานภาพการบุกรุกครอบครองที่ดินของรัฐและปัญหาปริมาณเนื้อที่ในการครอบครองที่ดินซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้มีอิทธิพลบุกรุกครอบครองที่ดิน

๒) การบุกรุกป่าเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทำกิน

จากการรายงานของกรมป่าไม้พบว่า ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีประมาณ ๑๗๑ ล้านไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ ลดลงเหลือประมาณ ๑๐๗ ล้านไร่ และลดเหลือ ๑๐๒.๑ ล้านไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่าไม้เกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น การบุก

^{๔๔} พระครูใบฎีกาถาวร สุรพลญาณ (เสนสอน), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐-๗๒.

รุกเพื่อขยายพื้นที่ทางการเกษตร การบุกรุกจับจองของนายทุน การออกโฉนดที่ดินหรือเอกสารสิทธิ์ที่ไม่ถูกต้อง การขาดจิตสาธารณะ และการบริหารจัดการต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องขาดประสิทธิภาพ ข้อปัญหาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบด้านสังคมสิ่งแวดล้อม และคุณภาพชีวิตทั้งทางตรงและทางอ้อมมากมาย ซึ่งรัฐบาลในอดีตได้พยายามแก้ไขปัญหาระบบที่ดินทำกินและทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง โดยการออกกฎหมายและนโยบายต่าง ๆ เพื่อสงวนและอนุรักษ์ป่าไม้ แต่ยังไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๔๖}

๓) ช่องโหว่ของกฎหมาย

นโยบายของรัฐบางประการ มีส่วนทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าอย่างกว้างขวาง เริ่มจากการเข้าไปตัดไม้เถาป่าเพื่อทำกิน การซื้อขายพื้นที่ป่า การเปลี่ยนมือเข้าครอบครองป่า มีการออกเอกสารสิทธิ์ที่ดินในเขตพื้นที่ป่า การขยายการครอบครองพื้นที่ของกลุ่มคนเพื่อทำธุรกิจและทำการเกษตรแปลงใหญ่ โดยได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ที่มีการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ จนยากที่จะแก้ไขตามหลักกฎหมายได้

หากเปิดโอกาสให้ราษฎรเข้าไปอยู่อาศัยในพื้นที่อนุรักษ์ ไม่ว่าจะอุทยานแห่งชาติ เขต รักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพื้นที่ต้นน้ำชั้น ๑ ผลกระทบในด้านชีววิทยา ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในหลายประการด้วยกัน ผลกระทบแต่ละประการยากที่จะหลีกเลี่ยงหรือ บรรเทาได้ โดยเฉพาะในเรื่องต่อไปนี้ การลดและก่อผลกระทบต่อความหลากหลายของมวลชีวภาพความหลากหลายของมวลชีวภาพ ทั้ง ๓ ระดับ อันได้แก่ ระดับพันธุกรรม ระดับชนิดพันธุ์ และระดับ สังคม ต้องถูกทำลายและเปลี่ยนแปลงไป ความหลากหลายของมวลชีวภาพโดยทั่วไปวัดกันที่ความมากชนิดและความมากมายในแต่ละชนิด เช่น มีพันธุกรรมมากรูปแบบ และแต่ละแบบมีจำนวนมาก มีสัตว์หรือพืชในพื้นที่มากชนิด และแต่ละชนิดมีประชากรเป็นจำนวนมาก มีชนิดป่าหรือสภาพ ถิ่นที่อาศัยมากชนิด แต่ละชนิดมีพื้นที่กว้างขวาง ทั้งนี้ต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากมีมนุษย์เข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่ส่วนหนึ่งต้องเสียไปเพื่อการเข้าไปใช้ประโยชน์ของมนุษย์ ส่วนหนึ่งต้องเสียไป อันเนื่องจากผลกระทบ สิ่งที่เกิดจะเกิดขึ้นและขัดต่อหลักการของพื้นที่อนุรักษ์ เป็นไปได้มากมาย ในส่วนที่คาดว่าจะต้องสูญเสียไป^{๔๗}

๔) กิจกรรมของมนุษย์ที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การที่สิ่งแวดล้อมเกิดจากภาวะที่เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ อันเนื่องมาจากกิจกรรมของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงนั้นสะสมตัวขึ้นเกินขีดความสามารถในการปรับตัวของสิ่งแวดล้อมจะรับได้ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำ คุณภาพอากาศ คุณภาพดิน การสูญเสียพันธุ์ของพืช และ

^{๔๖} กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “แผนแม่บท แก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน”, ๒๕๕๗ หน้า ๖.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

สัตว์ การสูญเสียความงามของทิวทัศน์ เป็นต้น เราสามารถแบ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

๑. สภาพเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เกิดจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ ทำให้ธรรมชาติไม่อาจเกิดทดแทนได้ ปัญหาที่เห็นได้ชัด คือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ที่ดินเสื่อมโทรมเพราะการเพาะปลูก ความเสื่อมโทรมดังกล่าวนี้มีผลต่อเนื่องมาจากการเสียความสมดุลของธรรมชาติ

๒. มลพิษสิ่งแวดล้อม คือ การที่สิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบไปในทางเสื่อมลงโดยมนุษย์เป็นตัวการสำคัญ การเปลี่ยนแปลงจะสะสมตัวขึ้นจนเกินขีดความสามารถในการรองรับได้ของสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศมีก๊าซพิษจากท่อไอเสียรถยนต์ โรงงานอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมอื่น ๆ ของมนุษย์ปะปนอยู่ทำให้สภาพอากาศไม่เหมาะสมกับสภาพของมนุษย์ ก็เรียกว่าเกิดปัญหามลพิษทางอากาศหรือเมื่อแหล่งน้ำเกิดเน่าเสียจากของเสียจำนวนมากที่ถูกปล่อยทิ้งจากบ้านเรือน โรงงานอุตสาหกรรม ก็เรียกว่า เกิดปัญหามลพิษทางน้ำ^{๔๘}

๕) การไม่รู้คุณค่าของป่าไม้

ในปัจจุบันสภาพแวดล้อมป่าไม้ของชุมชนหมู่บ้านมีสภาพเสื่อมโทรมและมีบริเวณพื้นที่ลดลงทุกปี เนื่องจากถูกบุกรุกทำลายจากผู้คน อันเป็นสาเหตุทำให้ป่าขาดความอุดมสมบูรณ์และไม่สามารถเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยของชาวบ้านได้เหมือนเมื่อก่อน ป่าไม้ถูกทำลายเพราะฝีมือของมนุษย์ที่ไม่รู้คุณค่า เมื่อทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายลงแล้วไม่มีคุณค่าต่อประชาชน และผลิตผลที่เกิดจากป่าเพื่อการดำรงชีพขั้นพื้นฐานก็ถูกทำลายไปด้วย คุณประโยชน์อันสำคัญยิ่งก็คือป่าไม้มีคุณค่าต่อสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ ป่าไม้เป็นที่ให้ความชุ่มชื้นแก่โลก เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า เป็นแหล่งของพืชสมุนไพรและพืชหายาก แต่กลับปรากฏว่าพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีอัตราลดลงเรื่อย ๆ เพราะพื้นที่ป่าไม้น้อยเกินไปและหลายแห่งมีสภาพที่เสื่อมโทรมมาก อาจจะเป็นเหตุให้สัตว์ป่าและพืชพรรณหลายชนิดต้องสูญพันธุ์ ซึ่งจะเป็นการก่อให้เกิดผลกระทบไปถึงความสมดุลของระบบนิเวศ เนื่องจากขาดความหลากหลายของชีวพันธุ์ต่อไปได้^{๔๙}

๖) ขาดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

การมีส่วนร่วม การบำรุงรักษา มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แนวทางการแก้ไขปัญหาของหาหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เข้าใจความหมายและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งรณรงค์ประชาสัมพันธ์สร้างจิตสำนึกให้ประชาชนรู้จักรักหวงแหน

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑.

^{๔๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน จะต้องมีการร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำรงคงอยู่คู่ชุมชนและพัฒนาอย่างยั่งยืนตลอดไป^{๕๐}

๗) ขาดเทคโนโลยีในการอนุรักษ์ที่ทันสมัย

ข้อจำกัดของเทคโนโลยีการจัดทำแผนที่ในอดีตไม่สามารถกำหนดรายละเอียดขอบเขตของพื้นที่ป่าไม้ได้อย่างชัดเจน จึงเกิดความสับสนในการนำไปใช้ทำให้เกิดปัญหาโดยตลอด อีกทั้งยังพบข้อผิดพลาดที่มีได้กันพื้นที่ชุมชน พื้นที่ทำกินของประชาชนที่อยู่ก่อนการประกาศเขตป่าไม้ออกจากพื้นที่ป่าไม้ที่สงวนคุ้มครอง ทำให้ประชาชนที่ควรเป็นผู้มีสิทธิในที่ดินเหล่านี้ แปรสภาพเป็นผู้บุกรุกมาเป็นระยะเวลามากกว่า ๗๐ ปี และในขณะเดียวกันมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้อย่างต่อเนื่องและรุนแรงมากขึ้นตามสภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยอาศัยช่องว่างที่เกิดจากแนวเขตป่าไม้ในแผนที่ไม่ชัดเจน

รัฐบาลที่ผ่านมาได้พยายามจะนำผืนป่าเสื่อมโทรมมาจัดสรรพื้นที่ทำกินให้กับประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น พื้นที่ปฏิรูปเพื่อการเกษตร พื้นที่นิคมสร้างตนเอง พื้นที่นิคมสหกรณ์ เป็นต้น ทำให้เกิดความสับสนในเรื่องของแนวเขตที่ดินเพิ่มขึ้น เนื่องจากแนวเขตที่ดินของรัฐเหล่านั้นและแนวเขตป่าไม้ทับซ้อนกัน เพราะแผนที่แนวเขตของแต่ละหน่วยงานไม่ได้จัดทำบนพื้นฐานเดียวกัน จึงทำให้เกิดความสับสน ยากต่อการป้องกันและปราบปรามการบุกรุก และการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีประสิทธิภาพ^{๕๑}

๘) ขาดงบประมาณ

ในการจัดสรรงบประมาณของทางภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพ อันทำให้อัตรากำลังอุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกัน เช่น ยานพาหนะ อาวุธ เครื่องมือสื่อสาร ไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับเนื้อที่ป่าและมูลค่าของป่าแล้วไม่สมดุลกันเลย จึงเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา คือ

๑) การบูรณาการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่ดินป่าไม้ รวมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่นและชุมชนยังไม่มีประสิทธิภาพ

๒) ระบบการจัดการข้อมูลด้านทรัพยากรป่าไม้ยังไม่เป็นมาตรฐาน ไม่ครอบคลุม และขาดการเชื่อมโยงกับข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น ระบบฐานข้อมูลที่ดินและการใช้ที่ดิน การบุกรุกทำลายป่า รวมถึงการขาดองค์ความรู้ทางวิชาการสนับสนุน

^{๕๐} ญัฐวรรธน์ สุนทรวรทีธิโชติ, “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : กรณีศึกษา ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๒๕๕๖), บทคัดย่อ หน้า ก-ข.

^{๕๑} กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, “แผนแม่บท แก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน”, ๒๕๕๗ หน้า ๖.

๓) กฎหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้มีลักษณะของการบริหารจัดการทรัพยากรรายพื้นที่ทำให้ขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบหรือไม่เป็นไปตามแนวทางการจัดการระบบนิเวศ รวมถึงการขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ ขาดความเป็นธรรม และไม่โปร่งใส

๔) เครื่องมือกำกับและควบคุมการบรรเทาผลกระทบด้านต่าง ๆ ต่อทรัพยากรป่าไม้ ของโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมยังมีประสิทธิภาพไม่เพียงพอ^{๕๒}

โดยในส่วนของอุทยานแห่งชาติ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๕ ในกิจกรรมงานอุทยานแห่งชาติ ๑๗,๘๐๓,๑๑๕ บาท และงบประมาณในโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการป้องกันรักษาป่าตามแนวพระราชดำริ ๘๐๙,๑๐๐ บาท โดยปัญหาอุปสรรคและข้อขัดข้องในการดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสงวนรักษาป่าไม้ มีดังนี้

(๑) ปัญหาด้านบุคลากรมีจำนวนไม่สอดคล้องกับภารกิจ รวมทั้งขาดบุคลากรที่มีความชำนาญ

(๒) ครุภัณฑ์ สิ่งก่อสร้างชำรุดเสื่อมสภาพ ไม่ได้รับการซ่อมแซม เช่น บ้านพัก รถยนต์ เรือ อาวุธปืนและอื่น ๆ

(๓) ปัญหาการใช้ มาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ ในการรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่ที่ถูกบุกรุก

(๔) ด้านการเงินและงบประมาณมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน^{๕๓}

๙) ผู้มีอิทธิพล

ปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า ปัญหาที่พบในปัจจุบันมี ๒ ลักษณะ คือ การลักลอบตัดไม้และการบุกรุกเพื่อครอบครองพื้นที่ สำหรับปัญหาการลักลอบตัดไม้ยังปรากฏอยู่บางส่วนหนึ่ง คือ การตัดไม้เพื่อการใช้สอยในชุมชนโดยคนในชุมชน แต่ที่ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การลักลอบตัดไม้โดยคนนอกชุมชน โดยมีกลุ่มนายทุนและผู้มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลัง การแสวงหาผลประโยชน์จากกลุ่มนายทุน กลุ่มคนเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ควบคุมได้ยาก เนื่องจากมีข้าราชการบางกลุ่มคอยสนับสนุนและร่วมรับผลประโยชน์ การบังคับใช้กฎหมายจึงกระทำได้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ

^{๕๒} กรมป่าไม้, “แนวทางการดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นยุทธศาสตร์การบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาเรื่องการจัดการที่ดินป่าไม้”, ๒๕๕๖, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๕๓} สำนักงานวุฒิสภา, รายงานผลการพิจารณา “กรณีศึกษาการบริหารจัดการงบประมาณ ของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และหน่วยงานในสังกัด ของคณะอนุกรรมการศึกษา ตรวจสอบ และติดตามการบริหารงบประมาณ ของกรมทรัพยากรทางทะเลและ ชายฝั่ง กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในคณะกรรมการกิจการรองคร้กรมตามรัฐธรรมนูญ และติดตามการบริหารงบประมาณ วุฒิสภา”, ๒๕๕๖, หน้า ๒๔.

ส่วนปัญหาการบุกรุกพื้นที่ใหม่เพื่อครอบครองที่ดินไม่รุนแรงมากเมื่อเทียบกับในอดีต ปัจจุบันการบุกรุกพื้นที่ป่า ปัญหาสำคัญที่พบอยู่ในปัจจุบันกลับไม่ใช่การบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรุนแรงในอดีต (ในพื้นที่ที่มีสภาพป่า) แต่กลายเป็นปัญหาเรื่อง “การทับซ้อน ของที่ดินป่าไม้และที่ดินทำกิน” อันเป็นผลจากการบุกรุกในอดีตและการดำเนินงานของรัฐ หลายประการที่พยายามจะรักษาพื้นที่ป่าไม้ให้อยู่ในระดับที่เชื่อมั่นว่าจะสร้างความมั่นคงให้กับประเทศได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ อีกหลายประการ อาทิ ความขัดแย้งระหว่างราษฎรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ราษฎรขาดความมั่นคงในเรื่องสิทธิการถือครองที่ดิน อันเป็นทรัพยากรสำคัญในการผลิต ขาดการพัฒนาและปรับปรุงสภาพพื้นที่ทำกิน หรือแม้แต่การเร่งรัดให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น^{๕๔}

๑๐) ขาดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าที่เหมาะสมกับป่าในประเทศลาว

ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ผ่านมา นั้น จะเห็นว่าไม่ได้รับการแก้ไขให้บรรลุผลได้เท่าที่ควร การขาดองค์ความรู้ที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ป่า ทั้งนี้เพราะมีสาเหตุมาจากปัจจัยในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านกฎหมายและการเมือง กฎหมายที่มีอยู่มีลักษณะของการบริหารจัดการทรัพยากรขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ ขาดความเป็นธรรมมีโทษต่ำมาก โดยเฉพาะค่าเปรียบเทียบปรับ และการเกรงกลัวต่อผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น

๒. ด้านเจ้าหน้าที่ของรัฐ เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งประสบการณ์ในเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการไม่ดำเนินการให้เป็นไปตามตัวบทกฎหมาย

๓. ด้านประชาชน ประชาชนคิดว่าปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่ไกลตัว ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นไม่ปรากฏให้เห็นในทันทีทันใด ส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องที่ต้องใช้ระยะเวลา ทําให้ประชาชนโดยทั่วไปไม่ค่อยได้ให้ความสนใจและตระหนักถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นตามมา โดยคิดแต่เพียงว่าจะให้ได้ประโยชน์ในปัจจุบันให้ได้มากที่สุดเท่านั้น ไม่มองให้ไกลออกไปในอนาคตว่าหากมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติมากจนเกินไปแล้ว ในที่สุดจะเกิดอะไรขึ้นกับตนเอง และสังคม

การพัฒนาประเทศในระยะที่ผ่านมาได้มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ จนทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม อาทิ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากการใช้อย่างสิ้นเปลือง และขาดการบริหารจัดการที่เป็นระบบ มีความขัดแย้งระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยคำนึงถึงผลในเชิงเศรษฐกิจมากกว่าสมดุลของระบบนิเวศ ตลอดจนการแพร่กระจายของภาวะมลพิษทางอากาศ มลพิษทางน้ำ ปัญหาเสียงและมลพิษทางอากาศในชุมชน ปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล ปัญหาการกำจัดของเสียอันตราย ซึ่งมีแนวโน้มของการเกิดมลพิษใน

^{๕๔} ไพโรจน์ โลกนิยม และคณะ, “มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและเขตพื้นที่ป่าไม้”, ๒๕๕๑, หน้า ๕.

สิ่งแวดล้อมสูงขึ้น นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม โบราณสถาน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคนไทยเราที่ผูกพันกับท้องถิ่นได้ถูกบั่นทอนลงทุกขณะทั่วทุกภูมิภาค^{๕๕}

๑๑) การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานของมนุษย์และระบบนิเวศโดยรวม ถ้าหากทรัพยากรธรรมชาติอย่างใดอย่างหนึ่งถูกทำลายลงไปย่อมส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศอย่างอื่นที่เหลือนำให้มีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

แต่ปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกทำลายจนอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ปัญหาดังกล่าวมีผลมาจากโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐที่มุ่งสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น ซึ่งมีส่วนทำให้ทรัพยากรป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว ได้แก่ การสร้างถนน การพัฒนาแหล่งน้ำ การจัดตั้งหมู่บ้านในเขตพื้นที่ป่าไม้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ราษฎรอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานเพิ่มมากขึ้น

ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ ได้กำหนดให้มีพื้นที่ป่าเศรษฐกิจร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ โดยให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ เป็นพื้นที่ป่าเศรษฐกิจร้อยละ ๑๕ ทำให้รัฐบาลโดยกรมป่าไม้ต้องเร่งขยายพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในรูปแบบของอุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ เขตป่าต้นน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ได้ตามเป้าหมายนโยบายที่วางไว้ จึงทำให้ต้องเผชิญปัญหาการแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนในเขตป่าอนุรักษ์ ทั้งชุมชนเดิมที่มาก่อนและชุมชนที่บุกรุกเข้าไปอยู่ใหม่ ซึ่งการใช้วิธีป้องกันควบคุมอย่างเข้มงวดและการอพยพคนออกจากป่าไม้สามารถแก้ไขปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่องได้ ยิ่งกว่านั้นยังนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนมากขึ้น^{๕๖}

๒.๒.๕ แนวทางการอนุรักษ์ป่าทั่วไป

จากสถานการณ์การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีจำนวนลดลงเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดผลกระทบและความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ที่รุนแรง ประเทศไทยต้องมีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศให้มีพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นพื้นที่ป่า เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์และสมดุล ประชาชนกับป่าอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยมีแนวทางการอนุรักษ์ป่า ดังนี้

^{๕๕} ณัฐวรรณ สุนทรวรทีธิโชติ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒.

^{๕๖} ชลธิชา กาลังทรัพย์, “แนวทางการฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ป่าไม้ในพื้นที่แนวกันชน : กรณีศึกษาพื้นที่แนวกันชน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ”, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๑-๒.

๒.๒.๕๑ นโยบายป่าไม้แห่งชาติ

เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ สามารถกระทำได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาว และประสานสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น สำนักงานวุฒิสภาจึงได้กำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ ดังนี้

๑) ให้มีการกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในระยะยาว อันจะทำให้ประเทศได้รับประโยชน์อย่างคุ้มค่าทางสังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคงและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยเน้นให้มีการประสานกันระหว่างทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติอื่น

๒) ส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการต่าง ๆ และภาคเอกชนให้มีส่วนร่วม รับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน

๓) ปรับปรุงระบบการบริหารงานป่าไม้ของชาติให้สอดคล้องกับปริมาณ คุณภาพ และสภาพทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

๔) กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศเพื่อประโยชน์ ๒ ประการ ดังนี้

๔.๑) ป่าเพื่อการอนุรักษ์ กำหนดไว้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดินน้ำ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ที่หายากและป้องกันภัยธรรมชาติอันเกิดจากน้ำท่วมและการพังทลายของดิน ตลอดจนเพื่อประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและนันทนาการของประชาชนในอัตราร้อยละ ๒๕ ของพื้นที่ประเทศ

๔.๒) ป่าเพื่อเศรษฐกิจ กำหนดไว้เพื่อการผลิตไม้และของป่าเพื่อประโยชน์ในทางเศรษฐกิจในอัตราร้อยละ ๑๕ ของพื้นที่ประเทศ

๕) รัฐและภาคเอกชน จะพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ และจะจัดการพัฒนาให้อำนวยประโยชน์ทั้งในทางตรงและทางอ้อมโดยสม่ำเสมอตลอดไป

๖) ให้เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตร เพื่อลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้

๗) เพื่อก่อให้เกิดการประสานการใช้ประโยชน์ระหว่างป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น ๆ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำและทรัพยากรธรณี รวมทั้งเพื่อก่อให้เกิดการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานของรัฐ หรือหน่วยงานของรัฐกับภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น รัฐจะจัดให้มีแผนพัฒนาป่าไม้ไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๘) เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ทั้งในระบบวนวัฒนแบบเลือกตัด และระบบวนวัฒนแบบตัดหมด ตามหลักวิชาการ โดยเฉพาะในระบบตัดหมดนี้ เมื่อตัดแล้วให้ปลูกทดแทนในพื้นที่ที่ถูกตัดทันที

๙) เพื่อประโยชน์ในการอนุรักษ์และการป้องกันภัยอันเกิดจากสิ่งแวดล้อม รัฐจะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ประเภทชนบทและพื้นที่เกษตรกรรมในแต่ละจังหวัดที่แน่นอน เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้

๑๐) การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติให้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้

๑๑) เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ แก่ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจากการตัดไม้ทำลายป่า การใช้สอยไม้อย่างฟุ่มเฟือย จัดให้มีการเผยแพร่ความรู้และความเข้าใจแก่ประชาชนเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อส่วนรวม

๑๒) ให้มีการพัฒนาด้านป่าไม้ โดยส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาลเพื่อใช้ภายในประเทศ เพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรมและสนับสนุนให้มีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ส่งเสริมการปลูกป่าชุมชน ส่งเสริมการปลูกป่าในที่ดินของรัฐ และการปลูกป่าตามหัวไร่ปลายนาหรือการปลูกป่ารายย่อยเพื่อประโยชน์ใช้สอยในครัวเรือน

๑๓) สนับสนุนให้มีโรงงานอุตสาหกรรมแบบต่อเนื่องและโรงงานเยื่อกระดาษ เพื่อนำทุกส่วนของไม้มาใช้ประโยชน์และส่งเสริมให้มีการใช้วัสดุอื่นทดแทนไม้

๑๔) ให้มีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย เพื่ออำนวยความสะดวกให้การรักษาและเพิ่มทรัพยากรป่าไม้ และการตัดฟันไม้มาใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑๕) การดำเนินการวิจัยด้านป่าไม้ ให้กรมป่าไม้ขอความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาระดับสูงต่าง ๆ แทนการตั้งสถาบันวิจัยป่าไม้ระดับชาติ

๑๖) เพื่อลดการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิง จึงให้มีการใช้ไม้เพื่อพลังงาน โดยให้มีการปลูกป่าเพื่อเป็นแหล่งพลังงาน

๑๗) กำหนดพื้นที่ที่มีความลาดชันโดยเฉลี่ยร้อยละ ๓๕ ขึ้นไป ไว้เป็นพื้นที่ป่าไม้ โดยไม่อนุญาตให้มีการออกโฉนดหรือรับรองการทำประโยชน์ตามประมวลกฎหมายที่ดิน

๑๘) กำหนดแนวทางปฏิบัติงานที่แน่นอนชัดเจนเกี่ยวกับการแก้ปัญหาการทำลายป่าในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การทำไร่เลื่อนลอย ภัยจากไฟป่า การทำลายป่าจากชนกลุ่มน้อย การรุกรานพื้นที่ป่าจากเชิงเขา โดยให้มีการกำหนดมาตรการและขั้นตอนที่แน่นอนชัดเจน เกี่ยวกับการปราบปราม และการลงโทษผู้กระทำความผิด รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์รวมการปราบปรามในแต่ละภาคและให้มีมาตรการลงโทษเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้มีอิทธิพล และผู้กระทำความผิดไว้เป็นหลักในการปฏิบัติงาน ของหน่วยราชการและภาคเอกชน

๑๙) กำหนดให้มีสิ่งจูงใจในการส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชน

๒๐) กำหนดให้มีการวางแผนทรัพยากรมนุษย์ และการตั้งถิ่นฐานในท้องถิ่นให้ สอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ^{๕๗}

สรุป เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ สามารถกระทำได้อย่างต่อเนื่องในระยะยาวและประสานสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่น สำนักงานวุฒิสภาจึงได้กำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ ดังนี้ โดยให้มีการกำหนดแนวทางการจัดการและการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ในระยะยาว ส่งเสริมบทบาทและหน้าที่ของส่วนราชการต่างๆ และภาคเอกชนให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ร่วมกัน ปรับปรุงระบบการบริหารงานป่าไม้ กำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศอย่างน้อยในอัตราร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศเพื่อประโยชน์รัฐและภาคเอกชน เพิ่มการใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตทางการเกษตร เพื่อลดการทำลายพื้นที่ป่าไม้ ก่อให้เกิดการประสานการใช้ประโยชน์ระหว่างป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติชนิดอื่นๆ เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตไม้ด้วยการจัดการป่าไม้ รัฐจะต้องเร่งรัดปรับปรุงการวางผังเมืองและกำหนดพื้นที่ป่าไม้ให้แน่นอนเพื่อกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินสำหรับเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย เพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ โดยแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายป่าไม้ระดับชาติให้กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและหวงแหน รู้จักใช้ทรัพยากรป่าไม้อย่างประหยัด รัฐจะต้องให้ความรู้ ทัศนคติ ความสำนึก ความรู้สึก และทักษะ แก่ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่จะได้รับจากทรัพยากรป่าไม้และผลเสียจากการตัดไม้ทำลายป่า โดยส่งเสริมการปลูกป่าภาคเอกชนและภาครัฐบาลเพื่อใช้ภายในประเทศ เพื่อประโยชน์ในการอุตสาหกรรมและสนับสนุนให้มีการส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ

๒.๒.๕.๒ การดำเนินกิจกรรมด้านการป่าไม้

ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างยิ่ง การป้องกันรักษาและเพิ่มพูนทรัพยากรป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นการดำเนินการที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลายๆ ด้านด้วยกัน ดังนี้

๑) การอนุรักษ์ป่าไม้

เป้าหมายหลักของการอนุรักษ์ป่าไม้ คือการดำเนินการเพื่อให้เกิดการจัดการที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนและประชาชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งรักษาสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม รูปแบบการจัดการพื้นที่ป่าไม้เพื่อการอนุรักษ์ที่สำคัญ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เขตห้ามล่าสัตว์ป่า วนอุทยาน แหล่งสงวนชีวมณฑล พื้นที่ลุ่มน้ำขั้นที่ ๑ และขั้นที่ ๒ รวมทั้งพื้นที่อนุรักษ์ที่จัดสร้างขึ้น ได้แก่ สวนพฤกษศาสตร์ สวนรุกขชาติ และแปลงอนุรักษ์

^{๕๗} สำนักงานวุฒิสภา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑ - ๑๓.

และ รวบรวมพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ สำหรับอุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จะมีระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวกับการป้องกันดูแลรักษาเป็นการเฉพาะ^{๕๘}

๒) การปลูกป่า

กรมป่าไม้ได้ริเริ่มทดลองปลูกสวนสักขึ้นเป็นครั้งแรกในท้องที่จังหวัด แพร่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ โดยพระยาวันพฤกษ์พิจารณ์ (ทองคำ เศวตศิลา) เป็นผู้ดำเนินการเพื่อเป็นการ ทดลองและได้มีการปลูกทดลองในปีต่อมาอีกบ้างเล็กน้อย จนกระทั่งในราว พ.ศ. ๒๔๘๔ กรมป่าไม้จึง ได้ดำเนินการปลูกสร้างสวนป่าอย่างจริงจัง ทั้งไม้สักและไม้กระยาเลยชนิดต่าง ๆ และได้ดำเนินต่อมาทุกปีตามกำลังงบประมาณที่ได้รับ ซึ่งการปลูกสร้างสวนป่าของกรมป่าไม้ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบด้วย การปลูกสร้างสวนป่าเชิงพาณิชย์ การปลูกสร้างสวนป่าเพื่อการปรับปรุงพื้นที่ดินต้นน้ำ การปลูกสร้างสวนป่าเพื่อปรับปรุงป่าสงวนที่เสื่อมโทรม การปลูกสร้างสวนป่าเพื่อการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและการปลูกตามโครงการพระราชดำริ หน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่ในการปลูกป่า ประกอบด้วย กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่า และพันธุ์พืช และกรมทรัพยากรทางทะเลและ ชายฝั่ง รวมทั้งหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ได้แก่ องค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ และบริษัทไม้อัดไทย จำกัด ซึ่ง ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ มีเนื้อที่สวนป่าของภาครัฐรวมทั้งสิ้น ๘,๑๔๑,๕๔๔ ไร่

การปลูกป่าในประเทศไทยโดยภาคเอกชนได้ดำเนินการมากกว่า ๓๐ ปี ชนิดของไม้ที่นิยมปลูก คือ สัก สนทะเล สนประติพัทธ์ สนสองใบ สนสามใบ ยูคาลิปตัส และไม้อะเคเซีย สำหรับไม้ยูคาลิปตัส คามาลดูเลนซิส เป็นไม้โตเร็วต่างถิ่นที่นิยมปลูกเป็นส่วนใหญ่โดยเฉพาะภาคเอกชน^{๕๙}

๓) การป้องกันป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของประเทศที่ต้องรักษาไว้ให้ คงอยู่และยังประโยชน์ได้ตลอดไป แต่ป่าไม้ก็ยังคงถูกคุกคามทั้งจากมนุษย์และภัยธรรมชาติ จึงกำหนดให้มีมาตรการป้องกันรักษาป่าไม้จากสาเหตุต่าง ๆ ดังนี้

(๑) การป้องกันพื้นที่ป่าไม้

การทำลายป่าไม้เกิดขึ้นใน ๒ กรณี คือ

(๑) การทำลายป่าอันเกิดจากความต้องการไม้เพื่อใช้สอยและเพื่อการค้า ซึ่งปัจจุบันไม่มีค่าทางเศรษฐกิจหลายชนิดเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในประเทศและต่างประเทศ สำหรับใช้เพื่อการประดิษฐ์กรรมและอุตสาหกรรม เช่น ไม้สักและไม้พะยูง เป็นต้น

(๒) การทำลายป่าอันเกิดจากความต้องการยึดถือหรือครอบครองพื้นที่ป่าเพื่ออยู่อาศัยและทำเกษตรกรรมของประชาชนในชนบท รวมทั้งการยึดถือและครอบครองพื้นที่ป่าขนาดใหญ่โดย

^{๕๘} กรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

นายทุนเพื่อสร้างสถานพักผ่อน หรือรีสอร์ท (resort) หรือเพื่อการปลูกพืชเกษตรที่ตลาดต้องการ เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

ความสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ทั้ง ๒ กรณีเป็นปัญหาต่อการพัฒนาป่าไม้ของประเทศมาเป็นเวลายาวนาน การป้องกันรักษาป่าโดยการเฝ้าระวังและการใช้กฎหมายบังคับ จึงยังจำเป็นสำหรับประเทศไทยและยังเป็นภาระหนักของกรมป่าไม้ เนื่องจากความต้องการที่ดินป่าไม้สำหรับการประกอบอาชีพและความต้องการไม้ยังคงมีอยู่ในระดับสูง ก่อให้เกิดความสูญเสียทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง การป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่าจึงมีผลเพียงชะลออัตราการสูญเสียทรัพยากรป่าไม้เท่านั้น การป้องกันรักษาป่าจึงจำเป็นต้องอาศัยมาตรการอื่น ๆ เช่น การให้ความรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยมีหน่วยงานรับผิดชอบ

ปัจจุบัน กรมป่าไม้มีหน่วยป้องกันรักษาป่ากระจายอยู่ทั่วประเทศ ๔๓๓ หน่วย ภายใต้การกำกับของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ๑๓ สำนัก และ ๖ สำนักสาขา และมีหน่วยประสานงานป้องกันและปราบปรามการทลายทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัดอีก ๖๒ หน่วย สังกัดสำนักป้องกันรักษาป่าและควบคุมไฟป่า รวมหน่วยงานที่รับผิดชอบงานป้องกันรักษาป่าทั้งสิ้น ๔๙๕ หน่วย

การจัดการที่ดินป่าไม้เป็นโครงการตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๔๐ เรื่องแนวทางการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ระดับพื้นที่ และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๑ เรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ในรูปโครงการจัดการทรัพยากรที่ดินและป่าไม้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนที่ดินทำกินของราษฎร การจัดการที่ดินป่าไม้เป็นโครงการที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักจัดการที่ดินป่าไม้ กรมป่าไม้ ซึ่งในปัจจุบันมีราษฎรที่ได้รับการตรวจสอบเพื่อรับรองสิทธิ์ทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (สทก.) จำนวนประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ ราย^{๖๐}

(๒) การป้องกันไฟป่า

ปัญหาด้านไฟป่าได้ทวีความรุนแรงและก่อให้เกิดความเสียหาย มากยิ่งขึ้น ทั้งในป่าธรรมชาติและสวนป่า การเกิดไฟป่าเกือบทั้งหมดเกิดจากการกระทำของมนุษย์ และการเกิดไฟป่าส่วนใหญ่เป็นไฟผิวดิน (surface fire) ซึ่งมีความสูงของเปลวไฟตั้งแต่ ๐.๕-๓ เมตร ในป่าเต็งรัง และอาจสูงถึง ๕-๖ เมตร ในป่าเบญจพรรณที่มีไม้ไผ่หนาแน่นซึ่งเกิดทั่วไปในทุกภาคของประเทศ แต่จะเกิดมากในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบด้านไฟป่าโดยตรง โดยมีภารกิจดังนี้

(๑) ปฏิบัติงานด้านควบคุมไฟป่า เฝ้าระวัง และป้องกันไฟป่า

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๒.

(๒) เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่า ประชาสัมพันธ์และรณรงค์ทุกรูปแบบ เพื่อป้องกันการเกิดไฟป่า^{๖๑}

(๓) การป้องกันแมลงและโรคป่าไม้

การป้องกันแมลงและโรคศัตรูพืชป่าไม้ มีการดำเนินการทั้งด้านวิชาการและด้านการบริการ ในด้านวิชาการ ประกอบด้วย การสำรวจแมลงและโรค ศัตรูพืชป่าไม้ การศึกษาวิจัยชีววิทยา และนิเวศของแมลงหรือโรคศัตรูพืชป่าไม้ รวมทั้งการพัฒนา วิธีการป้องกันและควบคุมแมลงและโรคที่ทำความเสียหายแก่พืชป่าไม้ ทั้งในแปลงเพาะชำสวนป่า และป่าธรรมชาติ สำหรับในด้านการบริการ ได้ดำเนินการในรูปแบบคลินิกแมลงและโรคป่าไม้ที่ท่า ความเสียหายกับพืชป่าไม้ในแปลงเพาะชำและสวนป่าแก่หน่วยงานภาครัฐเอกชนและเกษตรกร มีการให้คำแนะนำสถิติวิธีการป้องกัน รวมทั้งการดำเนินการฉีดพ่นสารเพื่อกำจัดและป้องกันแมลง และโรคศัตรูพืชป่าไม้ในพื้นที่ที่มีการระบาดเมื่อได้รับการร้องขอ

แมลงศัตรูพืชหลายชนิดมักทำความเสียหายต่อพันธุ์ไม้เศรษฐกิจหลายชนิดอยู่เป็นประจำ ซึ่งต้องได้รับการดูแลอย่างสม่ำเสมอเพื่อลดความสูญเสีย เช่น ไม้สัก มี teak bee-hole borer และ Teak defoliator เป็นศัตรูสำคัญเข้าทำลายอยู่เสมอ ส่วนยุงคาลิปต์สมิแตนฝอยปมและโรคต่าง ๆ เช่น canker ใบไหม้ ใบจุด สำหรับไม้ชนิดอื่น เช่น สีเสียดแก่น จะมีแมลงเข้าทำลายเมล็ดมากถึงร้อยละ ๙๐ ซึ่งเป็นไปในทางนองเดียวกันกับไม้พะยูงและชิงชัน^{๖๒}

(๔) การมีส่วนร่วมของประชาชน

นอกจากนั้นกรมป่าไม้ได้ให้ความสำคัญในการส่งเสริมการจัดตั้งป่าชุมชน เนื่องจากเป็นแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญที่เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ภายใต้กฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการดำเนินงานได้มีการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาป่าชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ระยะยาวเพื่อพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของประชาชนและองค์กรประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้การแนะนำและกำกับดูแลของเจ้าหน้าที่ของรัฐ สำหรับโครงการจัดตั้งป่าชุมชนที่ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ ถึง ๒๕๕๒ ในภาคต่าง ๆ ของประเทศมีรวมทั้งสิ้น ๖,๘๕๘ โครงการ จำนวน ๗,๕๒๓ หมู่บ้าน และครอบคลุมเนื้อที่รวม ๒,๖๔๙,๓๓๐ ไร่^{๖๓}

(๕) การวิจัยด้านป่าไม้

กรมป่าไม้ได้ตระหนักถึงปัญหาการขาดแคลนไม้อันเป็นวัตถุดิบที่นับวันจะมีราคาแพงขึ้น เนื่องจากต้องมีการนำเข้ามาจากต่างประเทศ จึงได้มุ่งเน้นการวิจัยและพัฒนาการผลิตวัสดุทดแทนไม้

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕.

โดยใช้เศษไม้และวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรรวมทั้งพืชบางชนิด เช่น เศษเหลือทิ้งจากปาล์ม น้ำมัน หนุ่ยแฝก ฟางข้าว ต้นมันสาปะหลัง ผักตบชวา แกลบ และใบไม้หลายชนิด เป็นต้น อันเป็นการเพิ่มมูลค่าของวัสดุเหลือใช้เหล่านี้ ซึ่งผลิตภัณฑ์จากวัสดุทดแทนไม้เหล่านี้สามารถนำมาทำเครื่องเรือน เครื่องใช้ และวัสดุตกแต่งภายในบ้านเรือนและผลิตภัณฑ์ต่างๆ^{๖๔}

สรุป การดำเนินกิจกรรมด้านการป่าไม้ ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างยิ่ง การป้องกันรักษาและเพิ่มพูนทรัพยากรป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืน เป็นการ ดำเนินการที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลายๆ ด้านด้วยกัน ดังนี้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นองค์กรหลักที่ ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้ในด้านต่างๆ กรมป่าไม้ได้ริเริ่มทดลองปลูกสวนสักขึ้นเป็นครั้งแรกในท้องที่จังหวัดแพร่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ โดยพระยาวันพฤกษ์พิจารณ์ (ทองคา เสวตศิลา) ปัจจุบันกรมป่าไม้มีหน่วยป้องกันรักษาป่ากระจายอยู่ทั่วประเทศ ๔๓๓ หน่วย ภายใต้ การกำกับของสำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ๑๓ สำนัก และ ๖ สำนักสาขา และมีหน่วยประสานงาน ป้องกันและปราบปรามการทลายทรัพยากรป่าไม้ประจำจังหวัดอีก ๖๒ หน่วย สังกัดสำนักป้องกัน รักษาป่าและควบคุมไฟป่า รวมหน่วยงานที่รับผิดชอบงานป้องกันรักษาป่า ทั้งสิ้น ๔๙๕ หน่วย มีหน่วยงานรับผิดชอบด้านไฟป่าโดยตรง โดยมีภารกิจดังนี้ ปฏิบัติงานด้านควบคุมไฟป่า เผาไร่วังและป้องกันไฟป่า เสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการควบคุมไฟป่า ประชาสัมพันธ์และรณรงค์ทุกรูปแบบเพื่อป้องกันการเกิดไฟป่า

มีการดำเนินการทั้งด้านวิชาการและด้านการบริการ ในด้านวิชาการ ประกอบด้วยการสำรวจแมลงและโรค ศัตรูพืชป่าไม้ การศึกษาวิจัยชีววิทยาและนิเวศของแมลงหรือโรคศัตรูพืชป่าไม้ รวมทั้งการพัฒนา วิธีการป้องกันและควบคุมแมลงและโรคที่ทำความเสียหายแก่พืชป่าไม้ ทั้งในแปลงเพาะชำสวนป่า และป่าธรรมชาติ สำหรับในด้านการบริการได้ดำเนินการในรูปแบบคลินิกแมลงและโรคป่าไม้ กรมป่าไม้และกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้จัดทำโครงการต่างๆ ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการฟื้นฟูอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ในหลายรูปแบบ มีการวิจัยด้านป่าไม้ดำเนินการโดยหลายหน่วยงาน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช กรมทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่ง และบริษัทไม้อัดไทย จำกัด เป็นหน่วยงานภาครัฐในสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รับผิดชอบในการวิจัยด้านป่าไม้โดยตรง นอกจากนั้นยังมีมหาวิทยาลัยและ สถานศึกษาต่าง ๆ ที่ร่วมดำเนินการวิจัยด้านป่าไม้ด้วย

๒.๒.๕.๓ แนวทางการอนุรักษ์ป่าทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมชุมชน กับการจัดการดิน น้ำ ป่าและภูมิปัญญาชาวบ้านกับทางเลือกการจัดการดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นฐานการดำรงชีวิตของชุมชนชนบท และชนกลุ่มน้อยชาติพันธุ์ต่างๆ ที่อาศัย

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒-๓๔.

อยู่ตามชายขอบของประเทศมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน วิถีชีวิตและวิถีการผลิต ตลอดจนจารีตประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อที่สืบสานตกทอดกันมา โดยลำดับของชุมชนเหล่านี้ล้วนอ่อนนุ่ม ถ่อมตนและอยู่ภายใต้ความเชื่อที่ว่า

๑. ดิน คือ “แผ่นดินแม่” เปรียบเสมือนแม่พระธรณีผู้ให้กำเนิดชีวิตและชุมชน

๒. ป่า คือ “รก” แห่งชีวิตและวัฒนธรรมที่รวมสิ่งดีงามและความผูกพันต่อบรรพบุรุษและความเชื่อที่ทำให้การสืบสานของชุมชนและการทำมาหากินอยู่รอดมาชั่วลูกชั่วหลาน

๓. น้ำ คือ “สายธาร” แห่งชีวิตที่เชื่อมโยงชีวิตทุกชีวิตเข้าด้วยกันและอยู่ภายใต้ กฎเกณฑ์แห่งป่าและแม่พระธรณีอันเปรียบเสมือน “สายรก” ที่เชื่อมทุกชีวิตสู่ครรภ์ของมารดา^{๖๔}

เมื่อประมาณสามทศวรรษที่ผ่านมา ภูมิภาคอีสานมีพื้นที่ป่าถึง ๔๔ ล้านไร่เศษ แต่ปัจจุบันไม่น่าจะเหลือถึง ๑๐ ล้านไร่ ค่อนข้างจะเห็นได้ชัดเจนว่า ในแต่ละปีป่าถูกทำลายไม่น้อยกว่า ๑ ล้านไร่ หากไม่ช่วยกันรณรงค์เพื่ออนุรักษ์ไว้เสียตั้งแต่วันนี้ คาดว่าพื้นที่อีสานจะสิ้นสภาพป่าอย่างสิ้นเชิงในระยะเวลาอันใกล้ อันที่จริงมนุษย์มีความผูกพันอย่างแนบแน่นจนไม่อาจจะแยกป่าออกจากวงจรของชีวิตได้ สภาพป่าอีสานที่เป็นอยู่มี ๒ ประเภท กล่าวคือ

“ป่าหลวง” ซึ่งเป็นป่าขนาดใหญ่มีอาณาเขตกว้างขวางมีลักษณะเป็นดงดิบ มักอยู่ห่างไกลชุมชน อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์และสัตว์ป่าหลากหลายชนิด และ

“ป่าวัฒนธรรม” อันเป็นผืนป่าส่วนรวมของชุมชน ซึ่งชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขอบเขตปริมาณขึ้นตามความจำเป็นในการดำรงชีพตามแบบอย่างของกรอบจารีตประเพณีอีสาน

ป่าวัฒนธรรมจึงเป็นป่าที่มีบริเวณอยู่รอบชุมชน มีพื้นที่ไม่มากนักแต่ชาวบ้านจะพึงพาได้ค่อนข้างเต็มรูปแบบและมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ตามลักษณะสภาพที่เป็นจริงหรือตามประโยชน์ใช้สอย เช่น ป่าปู่ตา ป่าช้า ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าวัดป่า เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ป่าไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม จัดเป็นระบบนิเวศวิทยาที่ธรรมชาติได้จัดสรรไว้อย่างกลมกลืน สอดคล้องและสมดุลไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ หรือมนุษย์ต่างก็ได้พึ่งพาอาศัยเอื้อเพื่อเกื้อกูลกันเสมอมา ลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าดอนปู่ตา โดยทั่วไปนั้นมีอยู่ ๒ ประการใหญ่ๆ กล่าวคือ

ประการแรก ใช้เป็นสถานที่ในการประกอบพิธีกรรม โดยปกติแล้วดอนปู่ตาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพยำเกรงของชาวบ้าน ชาวบ้านจะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อันเกี่ยวกับความศรัทธาที่มีต่อผีปู่ตา พิธีกรรมต่าง ๆ มีเช่น พิธีกรรมเลี้ยงประจำปีในเดือนสาม และเดือนหกซึ่งเรียกว่า “เลี้ยงขึ้น” (เป็นการเลี้ยงเมื่อเสร็จสิ้นการเก็บเกี่ยว) และ “เลี้ยงลง” (เป็นการเลี้ยงเมื่อจะเริ่มต้นฤดูการปักดำ) นอกจากนี้มีพิธีเสี่ยงทายสภาพดิน ฟ้า อากาศ ก่อนจะเริ่มต้นไถหว่านและพิธีบนบานเฉพาธราย (ชาวอีสานเรียกว่า “บ่า”) ซึ่งทุกพิธีกรรมจะมีการเซ่นไหว้บูชาและเลี้ยงดูด้วยความสำนึกในพระคุณ พร้อมกับอัญเชิญดวงสรวงผีปู่ตาให้มาช่วยดลบันดาลให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดีมีความสุข

^{๖๔} สำนักงานวุฒิสภา, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

โดยทั่วหน้า นอกจากจะใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมดังกล่าว ดอนปู่ตาบางพื้นที่ยังใช้เป็นสถานที่เผาศพในบางโอกาสอีกด้วย

ประการที่สอง เป็นสถานที่ใช้ประโยชน์ทั่ว ๆ ไปของชุมชน เช่น เลี้ยงสัตว์ประเภทวัวควาย ชุมชนอาจร่วมมือกันจับสัตว์น้ำตามหนองน้ำในบริเวณป่าดอนปู่ตาโดยมีเงื่อนไข ในป่าดอนปู่ตาเหล่านี้มีต้นไม้ประเภทต่าง ๆ และมีพืชพันธุ์ผัก เห็ด แมลง พืชสมุนไพร เป็นต้น คนในชุมชนสามารถขออนุญาตตัดไม้ ค้นหาเก็บผลิตผลป่ามาสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยตามความจำเป็นเฉพาะราย บางบ้านเก็บใบตองของไม้บางชนิดมาเย็บเป็นฝักกั้นห้อง หรือแม้แต่ใช้เศษไม้และกิ่งไม้มาเป็นเชื้อเพลิงตลอดจนทำเป็นไม้หลักสำหรับพืชประเภทแตงกวา แตงร้าน เป็นต้น ซึ่งการใช้ประโยชน์ดังกล่าวต้องได้รับความยินยอมจากกรรมการหมู่บ้านและเฒ่าจำ^{๖๖}

อย่างไรก็ดี องค์กรชุมชนหลายพื้นที่ยังมีกลวิธีในการบริหารจัดการป่าดอนปู่ตาอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ในอีกหลายพื้นที่ยังปล่อยปละละเลย ซึ่งจะเนื่องมาจากหลายปัจจัย เป็นต้นว่าความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน ความมีจิตสำนึกร่วมกันของชาวบ้าน ความใส่ใจของพระที่ต่างได้เล็งเห็นคุณค่าของป่าวัฒนธรรม ที่จะสามารถอำนวยประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนได้อย่างต่อเนื่องครบวงจรนั่นเอง ประกอบกับการสร้างเสริมภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอดเป็นมรดกมาในรูปแบบของ “ชะล้า” หรือข้อห้าม เป็นต้นว่า ห้ามกินเนื้อสัตว์บางชนิด เช่น เต่า กระจงกิ้งก่า ผู้ฝ่าฝืนจะทำให้หมดสติ เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์หรือมีอันเป็นไปต่าง ๆ ในกรณีเก็บยาสมุนไพรที่เช่นกัน ต้องมีพิธีกรรมเช่นสรวง บัดปลีกินผี หรือเทวดาที่รักษาต้นไม้ นั้น ๆ เพื่อขออนุญาตก่อนที่จะลิดรอน ขุด ตัด เอาเฉพาะราก หัว เปลือก กิ่ง ใบ ยอด ดอก ผล เท่านั้นมิได้ทำลายต้น มิฉะนั้นแล้วจะถือว่าผิดครุที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้มาแต่ต้น^{๖๗}

สรุป สำนักงานวุฒิสภามีการกำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ เพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจร่วมกัน และถือเป็นแนวทางปฏิบัติอันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เป้าหมายหลักของการอนุรักษ์ป่าไม้ คือการดำเนินการเพื่อให้เกิดการจัดการที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนและประชาชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งรักษาสมดุลของระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเป็นอย่างยิ่ง การป้องกันรักษาและเพิ่มพูนทรัพยากรป่าไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อประโยชน์อย่างยั่งยืนเป็นการ ดำเนินการที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมหลายๆ ด้านด้วยกัน คือ การอนุรักษ์ป่าไม้ การปลูกป่า การป้องกันป่าไม้ การป้องกันไฟป่า การป้องกันแมลงและโรคศัตรูพืชป่าไม้ การมีส่วนร่วมของประชาชน การวิจัยด้านป่าไม้

^{๖๖} บุญยงค์ เกศเทศ, “ดอนปู่ตาป่าวัฒนธรรมอีสาน”, งานเขียนชุมชนคนรักป่า, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๓๐.

^{๖๗} บุญยงค์ เกศเทศ, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔.

วัฒนธรรมชุมชนกับการจัดการดิน น้ำ ป่าและภูมิปัญญาชาวบ้านกับทางเลือกการ จัดการ ดิน น้ำ ป่าไม้ เป็นฐานการดำรงชีวิตของชุมชนชนบท ป่าวัฒนธรรมเป็นป่าที่มีบริเวณอยู่รอบชุมชน มี พื้นที่ไม่มากนักแต่ชาวบ้านจะพึงพาได้ค่อนข้างเต็มรูปแบบและมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป ตาม ลักษณะสภาพที่เป็นจริงหรือตามประโยชน์ใช้สอย เช่น ป่าปูด้า ป่าช้า ป่าทำเลเลี้ยงสัตว์ ป่าวัดป่า เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า ป่าไม่ว่าจะเป็นประเภทใดก็ตาม จัดเป็นระบบนิเวศวิทยาที่ธรรมชาติได้จัดสรรไว้ อย่างกลมกลืน สอดคล้องและสมดุลไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ หรือมนุษย์ต่างก็ได้พึ่งพาอาศัยเอื้อเพื่อ เกื้อกูลกันเสมอมา

๒.๓ แนวคิดการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

การอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ เป็นกระบวนการดูแล การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ฟื้นฟู ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรป่าให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลาอันยาวนานที่สุด มีการ สูญเสียน้อยที่สุด การประหยัดต่อสิ่งที่มีอยู่ รวมทั้งการหาสิ่งอื่นมาทดแทน โดยเฉพาะ ทรัพยากรธรรมชาติป่าเพื่อให้ป่าดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป โดยให้เป็นไปตามหลักการของ พระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ดีงาม เหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน ที่สำคัญป่าไม้ยังมีประโยชน์ต่อมนุษยชาติ โดย แนวทางการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธมีดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ หลักการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

ในพระพุทธศาสนาได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงการปกป้อง การอนุรักษ์ ป่า และการฟื้นฟูป่า สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับป่า โดยเฉพาะ พุทธบัญญัติที่มีลักษณะเป็นข้อความทำลายป่าและการอนุรักษ์พันธุ์พืช ดังต่อไปนี้

ในสิกขาบทที่ ๑ ภูตคามวรรค ปาจิตติยกัมมฺ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุ ไม่ให้ตัดต้นไม้ ดังมีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

โดยสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาฬเวเจตีย์ เขตเมืองรัฐอาฬวี ครั้งนั้น พวกภิกษุชาวรัฐอาฬวีพากันกระทานกรรม (การก่อสร้าง) จึงตัดต้นไม้เองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัด บ้าง ทำให้เหวดที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ได้พูดกับภิกษุรูปหนึ่งว่า “ท่านเจ้าข้า ท่านประสงค์จะทำที่อยู่ ของท่านโปรดอย่าตัดต้นไม้อันเป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย” ภิกษุรูปนั้นไม่เชื่อฟังจึงตัดต้นไม้ และพิน ถูกแขนของลูกเหวดานั้น เหวดได้คิดขึ้นว่า “ถ้ากระไรเสีย เราพึงฆ่าภิกษุรูปนี้เสีย” แล้วคิดอีกว่า “การ

ที่เราจะฟังฆ่าภิกษุรูปนั้นมันไม่สมควรแน่ อย่างกระนั้นเลย เราควรไปกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบตามความเป็นจริงทุกประการ”

พระผู้มีพระภาคทรงประทานสาธุการว่า “ดีแล้วๆ เทวดา ดิฉันกหนดที่ท่านไม่ปลงชีวิตภิกษุรูปนั้น ถ้าท่านปลงชีวิตภิกษุรูปนั้นในวันนี้ ตัวท่านจะฟังได้รับบาปเป็นอันมาก ไปเกิดเทวดาต้นไม้ในโอกาสโน้นว่างแล้ว ท่านจงเข้าไปอยู่ที่ต้นไม้ที่นั้นเถิด” นอกจากนั้น ประชาชนก็พากันเพ่งโทษ ตีเตียน โพนทนาว่า “ไหน พวกพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงได้ตัดต้นไม้เองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัดบ้าง พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทั้งหลายยอมเบียดเบียนอินทรีย์อย่างหนึ่งซึ่งมีชีวิต (ชีวิต)

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่องนั้นแล้วได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงให้เรียกภิกษุชาวเมืองอาฬวีมาสอบสวน ทราบตามความเป็นจริงแล้วจึงทรงตีเตียนว่า “โมฆบุรุษทั้งหลายไหนพวกเธอจึงได้ตัดเองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้ เพราะคนทั้งหลายสำคัญในต้นไม้ว่ามีชีวิต (ชีวิต) การกระทำของพวกเธอนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของหมู่ชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว”

แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงอย่างนี้ว่า ภิกษุเป็นปาจิตตีย์ เพราะการพรากรุกคาคม” (รุกคาคม หมายถึง กลุ่มพืชที่เจริญเติบโตแล้ว เป็นชื่อเรียกต้นไม้ยืนต้นและหญ้าเขียวสด)^{๒๘}

๒.๓.๑.๑ พุทธจริยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม

พุทธธรรม อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญๆ และจำเป็นต่อการนำมาใช้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ๙ ประการ คือ

๑) โภชนมัตตัญญูตา คือ ความรู้จักใช้เครื่องอุปโภค บริโภคอย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไป พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้บุคคลดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสม ไม่ตึงเกินไปและหย่อนเกินไป การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดีเป็นสิ่งสำคัญ โลกปัจจุบันประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยาหลายอย่าง เนื่องจากมนุษย์มีการใช้สอยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากเกินไป

๒) เมตตาและกรุณา คือความรักใคร่และความสงสาร เมตตา หมายถึง ความรักใคร่ปรารถนาดี อยากให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายมีความสุข กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายให้พ้นทุกข์ พระพุทธศาสนาสอนเรื่องการเจริญเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ดังที่ปรากฏอย่างชัดเจนในกรณีเมตตสุต

^{๒๘} วิ.มหา./ (ไทย)/๒/๘๙/๒๗๗-๒๗๘.

๓) ความกตัญญูทเวที คือ การรู้คุณค่าและการตอบแทนคุณ มีความกตัญญูทเวที คือ การรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ผู้ใดได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแล้วยังคิดทำลายอีก ผู้นั้นเป็นคนทรยศต่อมิตร

ในมหาวาณิชชาดก ระบุว่า “บุคคลหนึ่งหรือนอนอยู่ใต้ร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่ควรหักรานกิ่งของต้นไม้ เพราะว่าผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลว และได้กล่าวถึงพวกพ่อค้าจำนวนมากเดินทางไปค้าขายต่างเมืองด้วยกัน ระหว่างทางได้ถึงดินแดนทุระกันดาร ไม่มีอาหารและน้ำเหลืออยู่เลย แต่พวกเขายังโชคคตที่ได้พบต้นไม้ใหญ่ เมื่อพวกเขาตัดกิ่งไม้ด้านหนึ่งก็มีสายน้ำไหลออกมาจากกิ่งไม้ให้พวกพ่อค้าได้ดื่มกิน จากนั้นพวกเขายังได้ตัดกิ่งไม้อีกด้านหนึ่งเพื่อเก็บผลไม้ม่าเป็นอาหาร พวกพ่อค้ามีความโลภมากปรึกษากันว่าต้นไม้นี้วิเศษนัก เมื่อพวกเราตัดกิ่งยังได้อาหารขนาดนี้ ถ้าโค่นทิ้งต้นคงจะพบของดีมากมาย พ่อค้าทั้งหมดเห็นว่าควรโค่นต้นไม้ ยกเว้นหัวหน้าพ่อค้าที่ห้ามปรามไว้ แต่ไม่มีใครเชื่อฟัง พญานาคได้ออกมาฆ่าพ่อค้าเหล่านั้น แต่ได้ไว้ชีวิตหัวหน้าพ่อค้าเพียงคนเดียว

๔) ความสันโดษ คือ ความยินดีพอใจตามขอบเขต ความยินดีพอใจเท่าที่ตนหามาได้ด้วย ความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน ไม่โลภ ไม่ริษยาใคร แบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ

(๑) ยถาลภสันโดษ คือ ยินดีตามที่ได้ ตนได้สิ่งใดมา ไม่ว่าหยาบหรือปราณีตแค่ไหน ก็ยินดีพอใจด้วยสิ่งนั้น

(๒) ยถาผลสันโดษ คือ ยินดีตามกำลังร่างกายสุขภาพและวิสัยแห่งการใช้สอยของตน

(๓) ยถาสารูปสันโดษ คือ ยินดีตามสมควร ยินดีตามสิ่งที่เหมาะสมแก่ตน อันสมควรแก่ภาวะ ฐานะ แนวทางดำเนินชีวิตและจุดหมายแห่งการบำเพ็ญกิจของตน

๕) อภัยปัชฌะ คือ ความไม่เบียดเบียน มนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อม ไม่ควรเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ชีวิตเป็นที่รักของสัตว์ทั้งปวง มนุษย์จึงไม่ควรเบียดเบียนไม่ควรเบียดเบียนอื่นๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ไม่ทิ้งน้ำเสีย สารพิษ ขยะลงไปสู่แหล่งน้ำหรือที่สาธารณะ ไม่ส่งเสียงดังมากจนเกินไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าความไม่เบียดเบียนเป็นความสุขในโลก

๖) ปธาน ๔ คือ ความเพียร ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนี้

(๑) สัจวรปธาน คือ เพียรระวังป้องกันไม่ไห้มลภาวะและความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น

(๒) ปธานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่แล้วให้หมดไป

(๓) ภาวนापธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากขึ้น

(๔) อนุรักษ์นาปธาน คือ เพียรรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้มีคุณภาพที่ดียิ่ง นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟูแล้วให้ยั่งยืนต่อไป

๗) การวะ คือ ความเคารพ คนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่อยู่หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ที่เรียกว่าต้นไม้เจ้าพร (เจ้าป่า) เมื่อประชาชนเข้าไปตัดหรือทำลายต้นไม้ เท่ากับเป็นการทำลายที่อยู่ของรุกขเทวดา อาจโดนลงโทษด้วยการดลบันดาลให้เกิดภัยพิบัตินานับประการแก่ผู้ตัดไม้ ดังนั้น การมีความเคารพต่อรุกขเทวดาทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปตัดต้นไม้ ซึ่งเป็นการป้องกันต้นไม้ไม่ให้ถูกทำลาย^{๖๙}

๘) ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้น ตามแนววิถีพุทธโดยการนำหลักไตรสิกขามาแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมหรือใช้เป็นกระบวนการพัฒนา ๓ ด้านดังนี้

(๑) ศิล ข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทาง กายและวาจาไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบ อาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและ ในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

(๒) สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือการมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทาง สังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการ ปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา

(๓) ปัญญา การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และห่วงหาพันธุการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหาด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลก และ สิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป

ดังนั้นการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนววิถีพุทธ ก็คือการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาในเบื้องต้น มีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีลถ้าทุกคนมีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงต้องมีการ สร้างกติกาหรือวินัยในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้ จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษ ผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างรัฐ ชุมชน และศาสนาในการสร้างกติกา

^{๖๙} พระอินถนอม มหาวีโร (ศรีหาคา), “วัดป่า กระบวนการจัดการระบบนิเวศ เพื่อการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าในภาคอีสาน”, สารนิพนธ์วัฒนธรรมศาสตรุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘), หน้า ๔๔-๔๗.

ร่วมกัน การเข้าใจคำสอนในพระสูตร ช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ ปัญหาที่เน้นตัวเองและการมีส่วนร่วม
ร่วมของทุกคน นอกจากนี้ หลักธรรมยังช่วยเสริมสร้างปัญญา มีความรู้ความเข้าใจมีจิตสำนึกในเรื่อง
การอนุรักษ์ และแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นภาระที่ทุก คนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการปรับท่าที
ในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อมทั้งด้าน พฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกี่ยว
กันระหว่างมนุษย์ สังคม และ ธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน^{๗๐}

๙) ศิล ๕ หรือ เบญจศีล คือ ความประพฤติกุศลทางกายและวาจา หรือการรักษากาย
วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการ
ควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่ เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับ
ธรรมชาติในฐานะที่เป็น เพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสศีล ๕ หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์
ระเบียบความ ประพฤติความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดจน
ถึงทำ มาหาเลี้ยงชีพซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้น กลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่
การเป็นอยู่และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่ารายละเอียด ดังนี้

(๑) ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบูชา
ยัญ และรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรัก
ชีวิตของตน มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้มองเห็นชีวิตตน
มีคุณค่าควร แก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่น หรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึก
รักชีวิตของตน อย่างนั้น

(๒) ละเว้นจากการลักขโมย หมายถึง ควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มา
ไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็น
มลภาวะ ต่อสิ่งแวดล้อม

(๓) ละเว้นจากการประพฤติดินทางเพศหมายถึง เว้นจากประพฤติดินในกาม ผู้
ประพฤติดินศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมากในท่า นองเดียวกัน ด้าน
สิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพฤติดินต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มี
การ ลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ

(๔) ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คาปดเสยสัตย์ และคีนคำ พูดแต่คำสัตย์จริง
ด้วย ความจริงใจและ ปราศจากอคติ ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการ
อนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

(๕) ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศีลข้อนี้จะทำให้ผู้
ละเมิด ขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม บุคคลไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจาก

^{๗๐} พระครูพิพิธจารุธรรม, “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท : กรณี
มูลนิธิรักษ์เมืองน่าน”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒),
๒๕๕๘, หน้า ๓๙-๔๐.

ต้นไม้อหรือพืช ต่างๆซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ

ศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติ ทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถลาในการทำ ความชั่ว อย่างใด อย่างอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจัดอยู่ใน ระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้^{๗๑}

๒.๓.๑.๒ การอนุรักษ์ทรัพยากรพืช

ในพระวินัยปิฎกได้ทีการกล่าวถึงการอนุรักษ์พืชไว้ในปาทุวรรค สิกขาบทข้อที่ ๑๔ โดย พระพุทธเจ้าได้ปรับอาบัติแก่พระภิกษุที่ทิ้งสิ่งปฏิญกลงในป่าว่า “พระภิกษุที่ไม่เอื้อเฟื้อ ถวายอุจจาระ หรือปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว เป็นอาบัติทุกกฏ”

ทรงบัญญัติห้ามถ่ายสิ่งสกปรก หรือไม่ให้ถมสิ่งของปฏิญลงบนใบไม้ใบหญ้าที่สด เขียว เพราะตามธรรมชาติของพืชแล้ว พืชต้องการปุ๋ยจากแผ่นดิน ใบต้องการแสงแดดจากแสงอาทิตย์ จึงไม่มีความต้องการใดๆ เลยที่จะรับปุ๋ยสดโดยตรงของมนุษย์รดที่ตัวพืช ดังนั้นควรขับถ่ายลงดินเป็นดีที่สุด แล้วดินจะเป็นผู้บ่อนอาหารไปสู่พืชเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งยากำจัดศัตรูพืช ยาฆ่าแมลง หรือปุ๋ยที่เป็น สารเคมี ซึ่งพืชไม่ต้องการสารเคมีเป็นปุ๋ยเสริม เพราะสารเคมีจะทาร้ายสัตว์ในดินให้ตายแล้วดินจะตายไปด้วย เมื่อดินตายย่อมปลูกพืชไม่ได้ผล เพราะพืชอาศัยเพียงดินที่มีชีวิต ถ้าดินตายเสียแล้วจะให้ชีวิตแก่พืชไม่ได้ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กับป่า เพราะวิถีชีวิตมีความสอดคล้องกับป่า

ภิกษุจึงเป็นทั้งผู้ใช้ประโยชน์จากป่าในฐานะผู้เสพความสงบร่มรื่น และเป็นผู้อนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ไปด้วย ในขณะเดียวกันก็ทรงดาหนีภิกษุที่ทำลายต้นไม้ ดังในปรากฏในภุตคาม สิกขาบทว่า ภิกษุชาวอาฬวีตัดต้นไม้เพื่อก่อสร้างเสนาสนะ เทวดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ดังกล่าวว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านต้องการจะสร้างที่อยู่ของท่านก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย ” แต่ ภิกษุยังคงตัดต้นไม้ต่อไป เทวดาคิดจะฆ่าภิกษุรูปนั้น แต่แล้วก็ต้องคำนึงได้ว่าการฆ่าภิกษุเป็นอันไม่ สมควร จึงได้นำเรื่องเข้ากราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงติเตียนว่า “ดูก่อนโฆชะบุรุษ ผู้สุญเปล่า ทั้งหลายโฉนพวกรอทั้งหลาย ภิกษุจึงได้ตัดต้นไม้เองบ้าง ให้คนอื่นตัดต้นไม้บ้าง เพราะคนทั้งหลาย สำคัญต้นไม้ว่ามีชีวิตการกระทำของพวกเธอนั้น เป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเป็นไปเพื่อความเป็นอย่างอื่นของชนบทที่เลื่อมใสแล้ว

วินัยข้อนี้ชี้ชัดในเรื่องของการอนุรักษ์ต้นไม้โดยไม่ให้ภิกษุตัดต้นไม้เอง และไม่บอกคนอื่น ตัดต้นไม้ให้ เพื่อรักษาชีวิตของต้นไม้เอาไว้ แล้วป่าก็จะช่วยให้ฝนตกตามฤดูกาล ช่วยป้องกันภัยจาก น้ำท่วมไหลบ่ามาได้ถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันป่าไม้ไม่เพียงพอกจะพอกอากาศพิษในตัวเมืองที่พิษออกจาก

^{๗๑} พระครูพิพิธธรรม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗-๓๘.

ท่อไอเสียรถหรือปล่อยพิษออกจากโรงงานอุตสาหกรรม ปอดธรรมชาติของโลกได้รับความเสียหายอย่างรุนแรง เพราะต้นไม้ถูกมนุษย์หักโค่นทำลาย เมืองไทยเคยมีป่าเขตร้อนปกคลุมพื้นที่ร้อยละ ๘๐ แต่ทุกวันนี้เหลือไม่ถึงร้อยละ ๒๐ ซึ่งส่วนใหญ่ถูกทำลายลงเพราะการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเลียนแบบประเทศอุตสาหกรรมที่เจริญแล้วทางเทคโนโลยี

ในมหาสิหนาทสูตร ได้กล่าวถึง คุณค่าของต้นไม้ว่า ต้นไม้เกิดในพื้นที่ที่สม่ำเสมอมีใบอ่อนและใบแก่อันหนา มีร่มเงาหนาทึบ บุรุษผู้มีกายอันความร้อนแผดเผาครอบงำเหน็ดเหนื่อย สะทกสะท้าน หัวกระหาย มุ่งมาสู่ต้นไม้ นั้น โดยเส้นทางเดียวเมื่อมาถึงต้นไม้ เขานั่ง และนอนในร่มเงาต้นไม้ นั้น ได้รับความสุขเป็นอันมาก

ระบบนิเวศของโลกเสียหายไปทุกขณะ เพราะการไม่ช่วยกันรักษาระบบนิเวศให้สมดุล ทำให้เกิดความวิปริตแปรปรวนของสภาพแวดล้อมทั้งหลายล้วนเกิดจากผลงานของมนุษย์แทบทั้งสิ้น ย่อมแสดงถึงความตกต่ำทางใจของมนุษย์ทวีมากขึ้นเป็นลำดับ

มนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่โดยลำพังได้ ตรงข้ามกับชีวิตทุกชีวิต ทั้งคนและสัตว์ต่างก็อาศัยสิ่งแวดล้อมเหล่านี้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ ฉะนั้น จึงต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ เพราะทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้มีประโยชน์มากมายจนไม่สามารถประเมินค่าได้ ประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม จึงได้มีการก่อตั้งองค์การ องค์การ สมาคมนักงานที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมมากมาย เช่น องค์การยูเนสโก องค์การ เอฟ เอ โอ และองค์การอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น องค์การสหประชาชาติได้สนับสนุนความพยายามในเรื่องนี้เมื่อปี ๒๕๓๔ ซึ่งเป็นความพยายามแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมโลก แม้แต่ภายในประเทศไทยก็เริ่มมีการตื่นตัวเรื่องนี้ตั้งแต่ปี ๒๕๓๕ โดยมีพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๙ มีพระราชบัญญัติคุ้มครองพืช พ.ศ. ๒๕๔๒ และมีหน่วยงานเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว เช่น สำนักงานกำจัดสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ คณะกรรมการสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการคุ้มครองสัตว์ป่า นอกจากนี้แล้วยังมีชมรมและกลุ่มอนุรักษ์อีกมากมาย หน่วยงานและองค์การเหล่านี้ล้วนมีวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รัฐบาลแต่ละประเทศได้ออกกฎหมายเพื่อควบคุมดูแลสิ่งแวดล้อมและคุ้มครองสัตว์ป่า

ภัยคุกคามจากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษได้ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิตของมนุษย์และสัตว์รวมทั้งระบบของธรรมชาติเสื่อมโทรม ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสังคม เป็นภัยร้ายที่สืบคลานเข้ามาในชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะต้องช่วยกันดูแลรักษาระบบนิเวศเอาไว้เป็นมรดกโลกต่อไป ซึ่งพระพุทธศาสนาได้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการอนุรักษ์ระบบนิเวศ ทั้งในรูปแบบแนวคิด วิธีการ วิชาการ และปฏิบัติการ เพื่อการอนุรักษ์ระบบนิเวศอย่างครบวงจร ทั้งระบบนิเวศดิน น้ำ แร่ธาตุ ป่าไม้ และสัตว์ป่า โดยมีวัดเป็นหน่วยพื้นที่ในการอนุรักษ์ระบบนิเวศในแต่ละพื้นที่^{๗๒}

^{๗๒} พระอินถนอม มหาวีโร (ศรีหาคา), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑-๙๔.

๒.๓.๒ วิธีการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

ในโชติกสิกขาบท สิกขาบทที่ ๖ สุรปานวรรค ปาจิตติยกัณฑ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ สิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง สิกขาบทนี้สาเหตุมาจากภิกษุทั้งหลายก่อไฟผิงในฤดูหนาว ทำให้ งูเห่าที่อยู่ในโพรงร้อนจึงออกมาจากโพรงมาไล่กัดภิกษุแตกหนีกระจ่ายไป พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติ สิกขาบทว่า “ภิกษุก่อไฟเองก็ดี ไข้ให้ผู้อื่นก่อไฟก็ดี เพื่อจะผิง ต้องอาบัติปาจิตติย” ภายหลังทรง อนุญาตให้ทำได้เมื่อเป็นไข้^{๗๓}

ในพระวินยปิฎก จุลวรรค มีสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับการเผาอกหญ้าว่า “ดูก่อนภิกษุ ทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเผาอกหญ้า รูปใดเผาต้องอาบัติทุกกฏ” แต่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้จุดไฟรับ เพื่อป้องกัน

ดังพระดำรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไว้เมื่อไฟป่าไหม้มาถึง ให้จุดไฟรับเพื่อ ป้องกัน” ในสมันตปาสาทิกา อรรถกถาของพระวินยปิฎกขยายความว่า อนุญาตการป้องกันด้วยการ ทำให้ปราศจากหญ้าหรือด้วยการขุดคุ้ย แต่ในการการป้องกันนี้ เมื่อมีอนุสัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเผาเอง ย่อมไม่ได้ เมื่อไม่มีอนุสัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเผาเองก็ดี จะถากถางพื้นดินนาหญ้าออกเสียก็ดี จะขุดคุ้ย ก็ จะหักกิ่งไม้สดดับไฟก็ดีย่อมทำได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการก่อไฟเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดไฟ ไหม้ป่า เมื่อเกิดแล้วได้สร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงและทำลายระบบนิเวศ

อีกเรื่องหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ เมื่อพระฉันทัตตตันไม้ใหญ่อันเป็นรุกขเจดีย์ต้นหนึ่งที่ ชาวนิคม ชาวเมือง ชาวชนบท ชาวแคว้นแคว้นเคารพบูชาทำให้ชาวบ้านพากันครหาติเตียนว่าพระ สมณะเชื้อสายสักยบุตรจึงตัดต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาไฟศาลและมีอายุยืนนานจนเป็นที่สักการะบูชาของ ชาวบ้านในแถบนั้น ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงติเตียนพระฉันทัตตตันแล้วทรงบัญญัติสิกขาบท^{๗๔}

๒.๓.๒.๑ วิธีการพึงพาเทวดา สัตว์ป่าและป่าไม้ในการรักษาระบบนิเวศ

ความสัมพันธ์เชิงเอื้ออาทรต่อกันที่ปรากฏในพยัคฆชาดก คือ สมัยที่พระโพธิสัตว์ เสวยพระชาติเป็นรุกขเทวดาอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ในที่ไม่ไกลจากวิมานของพระโพธิสัตว์นั้น มีรุกขเทวดา ตนหนึ่งสถิตอยู่ ราชสีห์และเสือโคร่งก็อยู่ในป่านั้นด้วย พวกมนุษย์กลัวราชสีห์และเสือโคร่งจึงไม่ไปตัด ไม้ทำลายป่า เทวดาทั้ง ๒ ก็อยู่อย่างสงบเรื่อยมา แต่รุกขเทวดาตนหนึ่งเหม็นกลิ่นซากสัตว์ที่ราชสีห์ และเสือโคร่งกินเหลือทิ้งไว้ จึงนำเรื่องนี้ไปบอกแก่รุกขเทวดาที่เป็นพระโพธิสัตว์ เพื่อจะได้ขับไล่ ราชสีห์และเสือโคร่งให้หนีไปเสีย พระโพธิสัตว์เตือนว่าถ้าพวกเขาขับไล่ราชสีห์และเสือโคร่งหนีไป เมื่อ พวกมนุษย์ไม่เห็นรอยเท้าของราชสีห์และเสือโคร่ง พวกเขาจะเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าและวิมานของเรา ด้วย การที่พวกเรารักษาวิมานอยู่ได้ก็เพราะอาศัยราชสีห์และเสือโคร่งทั้ง ๒ ตัวนี้ รุกขเทวดาอีกตน

^{๗๓} วิ.มหา./ (ไทย)/๒/๓๕๐-๓๕๑/๔๗๙-๔๘๐.

^{๗๔} พระอินถนอม มหาวีโร (ศรีหาคา), เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙-๗๐.

หนึ่งไม่เชื่อฟังคำเตือนของพระโพธิสัตว์ จึงแสดงรูปอันน่ากลัวทำให้ราชสีห์และเสือโคร่งหวาดกลัวแล้วหนีไปอยู่ที่อื่น เมื่อพวกเขาไม่เห็นรอยเท้าของราชสีห์และเสือโคร่งเหมือนก่อน จึงเข้าไปตัดไม้ทำลายป่ารวมทั้งวิมานของรุกขเทวดาด้วย เมื่อรุกขเทวดาเห็นภัยที่เกิดจากมนุษย์ จึงตระหนักถึงคุณค่าของสัตว์ทั้ง ๒ จึงได้เชิญราชสีห์และเสือโคร่งกลับไปอยู่ป่าเหมือนเดิม ทำให้มนุษย์ไม่กล้าเข้ามาตัดไม้อีก

จะเห็นว่าเมื่อรุกขเทวดาและสัตว์ป่ามีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้เกิดแนวร่วมในการดูแลรักษาป่าและระบบนิเวศไม่ให้ถูกมนุษย์คุกคามทั้งทางตรงและทางอ้อม การพึ่งพาแบบได้ประโยชน์คนละส่วนทำให้เกิดพลังในการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน^{๗๕}

๒.๓.๒.๒ พุทธวิธีเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้มีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ การดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ พระวิมาน คมภีรปัญญา ได้กล่าวถึงการใช้พิธีกรรมทางศาสนาในการอนุรักษ์ป่าไม้ มีเนื้อหาโดยสรุปดังต่อไปนี้

๑) พิธีบวชต้นไม้

พิธีบวชต้นไม้ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องอุปสมบท โดยถือว่าเพศพระสงฆ์เป็นเพศที่ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชน เมื่อนำแนวความเชื่อการอุปสมบทมาสู่การอนุรักษ์ป่าไม้ จึงมีพระสงฆ์เป็นผู้นำประกอบพิธี มีชาวบ้านและหน่วยงานต่างๆ เป็นสักขีพยาน โดยการใช้สัญลักษณ์ของพระสงฆ์มาเป็นสิ่งบ่งบอก โดยส่วนใหญ่จะนิยมใช้จีวรมาพันรอบต้นไม้ในแต่ละต้นที่มีการบวชเพื่อมิให้ประชาชนเข้ามาทำลาย แต่บางแห่งก็ใช้วิธีการนำใบเสมาไปปัก ๔ ทิศ เพื่อเป็นการแสดงขอบเขตของป่าว่าเป็นเขตถาวร โดยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ และประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าหรือบุกรุกทำลายป่าและสัตว์ โดยวิธีการดังกล่าวเป็นการบูรณาการเชิงอนุรักษ์ของพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

๒) พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้

พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้พันธุ์ไม้ ได้รับแนวคิดมาจากประเพณีการทอดผ้าป่า แต่เปลี่ยนจากการทอดผ้าป่าด้วยเงินและสิ่งของมาเป็นต้นไม้ โดยให้ประชาชนนำต้นไม้มารวมกันไว้ที่วัด แล้วทำพิธีทอดถวาย เมื่อพระสงฆ์รับแล้วก็จะนำประชาชนไปปลูกต้นไม้ร่วมกันในบริเวณวัด หรือที่สาธารณะประโยชน์ที่กำหนดไว้

๓) พิธีทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้

พิธีนี้ได้รับแนวความเชื่อที่มีอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องบุญ (บุญเป็นชื่อเรียกสภาวะที่มีความร่มเย็นเป็นสุข) การปลูกต้นไม้ก็เป็นกระบวนการสะสมบุญอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดความ

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๖.

รมเย็นเป็นสุขแก่ผู้เข้ามาใช้สถานที่ เนื่องจากการปลูกต้นไม้จำนวนมากจะได้ร่มเงาในการพักผ่อนหย่อนใจ พระสงฆ์จึงชักชวนให้ประชาชนรอบๆ วัดมาร่วมทำบุญดังกล่าว เพื่อจะได้มีต้นไม้ภายในวัดมากขึ้น วัดจะได้เป็นสถานที่ร่มรื่น ผู้คนที่เข้ามาในวัดก็จะรู้สึกร่มเย็น

๔) พิธีสะเดาะเคราะห์หรือสืบชะตาด้วยการปลูกต้นไม้

พิธีนี้มาจากความเชื่อมาจากพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยประชาชนเชื่อว่าเมื่อชีวิตตกต่ำต้องมีพิธีสะเดาะเคราะห์ โดยพระสงฆ์โน้มน้าวให้ประชาชนเอาต้นไม้มาปลูกจึงได้ทั้งการสะเดาะเคราะห์ของตนเอง และเป็นการเพิ่มต้นไม้ให้ประเทศด้วย นอกจากนี้แล้วยังมีการสะเดาะเคราะห์ให้ต้นไม้ด้วยการใส่ปุ๋ยชีวภาพเพื่อเพิ่มพูนอินทรีย์วัตถุลงในดิน ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์และต้นไม้ก็เจริญเติบโตได้ดี

๕) พิธีทอดกฐินต้นไม้

พิธีทอดกฐินต้นไม้ เป็นพิธีการใหญ่ที่หาขึ้นปีละครั้ง กระบวนคล้ายกับผ้าป่าต้นไม้ แต่จะมีการกำหนดขอบเขตเวลาให้สอดคล้องกับฤดูกาล โดยการทอดกฐินจะมีระยะเวลา ๑ เดือนหลังออกพรรษา แต่กฐินต้นไม้จะกำหนดขึ้นในช่วง ๑ เดือนแรกของฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่สภาพอากาศเหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของต้นไม้

๖) การสร้างสำนักปฏิบัติธรรม

สำนักปฏิบัติธรรมจะเป็นสถานที่รวมตัวกันของผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมที่ดีควรจะมีร่มรื่นท่ามกลางแมกไม้ยาวนานชนิด ดังนั้น การสร้างสำนักปฏิบัติธรรมจึงมีอยู่ ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปฏิรูปวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม โดยการปรับสภาพพื้นที่วัดเดิมให้ร่มรื่น ปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และการสร้างสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นในพื้นที่แห่งใหม่ โดยจัดให้มีลักษณะเป็นสวนป่าที่มีความร่มรื่น การสร้างสำนักปฏิบัติธรรมจึงเป็นการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงศาสนา ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศ

จะเห็นได้ว่าพิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติจะมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลาง ใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นทุน โดยมีพิธีกรรมมาเป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ดังนั้น กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรตามแนวพระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กันระหว่าง ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม^{๗๖}

๒.๗.๓ กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

ในพระพุทธศาสนาได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงการปกป้อง การอนุรักษ์ป่า และการฟื้นฟูป่า สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับป่า โดยเฉพาะพุทธบัญญัติที่มีลักษณะเป็นข้อความทำลายป่าและการอนุรักษ์พันธุ์พืช ดังต่อไปนี้

^{๗๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า, ๗๗-๗๘.

๑) พุทธบัญญัติห้ามตัดต้นไม้

ในสิกขาบทที่ ๑ ภูตคามวรรค ปาจิตตยิกัณฑ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุไม่ให้ตัดต้นไม้ ดังมีเนื้อหาโดยสรุปดังนี้

โดยสมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ เขตเมืองรัฐอาฬวี ครั้งนั้น พวกภิกษุชาวรัฐอาฬวีพากันกระทานกรรม (การก่อสร้าง) จึงตัดต้นไม้เองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัดบ้าง ทำให้เทวดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้เหล่านั้นได้พบกับภิกษुरुูปนั้นว่า “ท่านเจ้าข้า ท่านประสงค์จะทำที่อยู่ของท่านโปรดอย่าตัดต้นไม้อันเป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย” ภิกษुरुูปนั้นไม่เชื่อฟังจึงตัดต้นไม้ และพินทุกข์ของลูกเทวดานั้น เทวดาได้คิดขึ้นว่า “ถ้าอะไรเสีย เราพึงฆ่าภิกษुरुูปนี้เสีย” แล้วคิดอีกว่า “การที่เราจะพึงฆ่าภิกษुरुูปนี้นั้นไม่สมควรแน่ อย่างไรก็ตามเลย เราควรไปกราบทูลเรื่องนี้แด่พระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบตามความเป็นจริงทุกประการ”

พระผู้มีพระภาคทรงประทานสาธุการว่า “ดีแล้วๆ เทวดา ดินักหนาที่ท่านไม่ปลงชีวิตภิกษुरुูปนั้น ถ้าท่านปลงชีวิตภิกษुरुูปนั้นในวันนี้ ตัวท่านจะพึงได้รับบาปเป็นอันมาก ไปเกิดเทวดาต้นไม้ในโอกาสโน้นว่างแล้ว ท่านจงเข้าไปอยู่ที่ต้นไม้ที่นั้นเถิด” นอกจากนี้ ประชาชนก็พากันเพ่งโทษติเตียน โพนทนาว่า “โइन พวกพระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรจึงได้ตัดต้นไม้เองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัดบ้าง พระสมณะเชื้อสายพระศากยบุตรทั้งหลายยอมเบียดเบียนอินทรี้อย่างหนึ่งซึ่งมีชีวะ (ชีวิต)

เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ทราบเรื่องนั้นแล้วได้กราบทูลให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ พระพุทธเจ้าทรงให้เรียกภิกษุชาวเมืองอาฬวีมาสอบสวน ทราบตามความเป็นจริงแล้วจึงทรงติเตียนว่า “โมฆบุรุษทั้งหลายโइनพวกเธอจึงได้ตัดเองบ้าง ใช้ให้คนอื่นตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้ เพราะคนทั้งหลายสำคัญในต้นไม้ว่ามีชีวะ (ชีวิต) การกระทำของพวกเธอนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของหมู่มชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของหมู่มชนที่เลื่อมใสแล้ว”

แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่นั้นแล เราจักบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอพึงยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงอย่างนี้ว่า ภิกษุเป็นปาจิตตีย์ เพราะการพรากภูตคาม” (ภูตคาม หมายถึง กลุ่มพืชที่เจริญเติบโตแล้ว เป็นชื่อเรียกต้นไม้ยืนต้นและหญ้าเขียวสด)

ในโชติกสิกขาบท สิกขาบทที่ ๖ สุราปานวรรค ปาจิตตยิกัณฑ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง สิกขาบทนี้สาเหตุมาจากภิกษุทั้งหลายก่อไฟผิงในฤดูหนาว ทำให้งูเห่าที่อยู่ในโพรงร้อนจึงออกมาจากโพรงมาไล่กัดภิกษุแตกหนึกระจายไป พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุก่อไฟเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นก่อไฟก็ดี เพื่อจะผิง ต้องอาบัติปาจิตตีย์” ภายหลังทรงอนุญาตให้ทำได้เมื่อเป็นไข้ ในพระวินยปิฎก จุลลวรรค มีสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับการเผาอกหญ้าว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงเผาอกหญ้า รูปใดเผาต้องอาบัติทุกกฏ” แต่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้จุดไฟรับเพื่อป้องกัน

ดังพระดำรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตไว้เมื่อไฟป่าไหม้มาถึง ให้จุดไฟรับเพื่อป้องกัน” ในสมันตปาสาทิกา อรรถกถาของพระวินยปิฎกขยายความว่า อนุญาตการป้องกันด้วยการ

ทำให้ปราศจากหญ้าหรือด้วยการขุดคุ้ย แต่ในการการป้องกันนี้ เมื่อมีอนุปลัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเผาเอง ย่อมไม่ได้ เมื่อไม่มีอนุปลัมบัน ภิกษุจะจุดไฟเผาเองก็ดี จะถากถางพื้นดินนาหญ้าออกเสียก็ดี จะขุดคุ้ยก็ดี จะหักกิ่งไม้สดดับไฟก็ดีย่อมทำได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการก่อไฟเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดไฟไหม้ป่า เมื่อเกิดแล้วได้สร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงและทำลายระบบนิเวศ

อีกเรื่องหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ เมื่อพระฉันทะตัดต้นไม้ใหญ่อันเป็นรุกขเจดีย์ต้นหนึ่งที่ชาวนิคม ชาวเมือง ชาวชนบท ชาวแคว้นแคว้นเคารพชุชาทำให้ชาวบ้านพากันครหาติเตียนว่าพระสมณะเชื้อสายสักยบุตรจึงตัดต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงาไฟศาลและมีอายุยืนนานจนเป็นที่สักการบูชาของชาวบ้านในแถบนั้น ดังนั้น พระพุทธเจ้าทรงติเตียนพระฉันทะ แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท

ดังนั้น ชาวพุทธมีท่าทีเคารพยำเกรงต่อต้นไม้ใหญ่ ซึ่งยืนต้นมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานต้นไม้ใหญ่นั้นเรียกว่า เจ้าโพธิ์ (วนปติ) และถือกันว่าต้นไม้ใหญ่ เช่น ต้นสาละ ต้นไทร ซึ่งเป็นต้นไม้ตรีสรูของพระพุทธเจ้าในอดีตจึงทำให้มีท่าทีเคารพนับถือต่อต้นไม้มากยิ่งขึ้น ดังนั้น จึงได้กลายมาเป็นประเพณีการบูชาต้นไม้ที่มีอายุยืน นับได้ว่าเป็นการปฏิบัติที่สนับสนุนการอนุรักษ์ป่าได้เป็นอย่างดี^{๗๗}

๒) พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการถนอมพืช

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การถนอมพืชพันธุ์ ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าผลไม้บางชนิดที่อาจงอกได้หรือที่ยังมีเชื้ออยู่จนจะเป็นส่วนสำคัญในการขยายพันธุ์พืชเหล่านั้น จึงมีพระพุทธานุญาตให้รับประทานและฉันผลไม้ได้เพียง ๕ ลักษณะเท่านั้น “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงรับประทานฉันเถิดเราอนุญาตให้ฉันผลไม้อันสมควรแก่สมณะ ๕ ลักษณะ คือ ผลไม้ที่ลั่นด้วยไฟ ผลไม้ที่กรีดด้วยศัสตรา ผลไม้ที่จิกด้วยเล็บ ผลไม้ที่ไม่มีเมล็ด ผลไม้ที่ปล่อนเมล็ดออกแล้ว”

พุทธบัญญัตินี้เพื่อไม่ให้พระภิกษุเป็นผู้ทำลายเชื้อพันธุ์พืชที่ยังมีเชื้อเจริญพันธุ์ได้อีกในอนาคต และในสิกขาบทวิภังค์พระพุทธเจ้ายังได้ตรัสถึงลักษณะการเกิดพืชพันธุ์ แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท ได้แก่

(๑) พืชพันธุ์ที่เกิดจากเหง้า ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุตพิท ข่า แฝก หัวหมู หรือ พืชพันธุ์อย่างอื่นที่เกิดจากเหง้า งอกออกที่เหง้า (ขยายพันธุ์ด้วยเหง้า)

(๒) พืชพันธุ์ที่เกิดจากลาต้น ได้แก่ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นดิลิ ต้นมะเดื่อ ต้นเตาร้าง ต้นมะขวิด หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นที่เกิดจากลาต้น งอกที่ลาต้น (ขยายพันธุ์ด้วยลาต้น)

(๓) พืชพันธุ์ที่เกิดจากตา ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นที่เกิดตา งอกที่ตา (ขยายพันธุ์ด้วยตา)

(๔) พืชพันธุ์ที่เกิดจากยอด ได้แก่ ผักบุงลม แมงลัก เถาหญ้านางหรือพืชพันธุ์อื่นๆ ที่เกิดจากยอด งอกที่ยอด (ขยายพันธุ์ด้วยยอด)

(๕) พืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด ได้แก่ ข้าว ถั่ว งา หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นที่เกิดจากเมล็ด งอกที่เมล็ด (ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด)^{๗๘}

จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเข้าใจกระบวนการขยายพันธุ์พืชและกระบวนการเจริญเติบโตของพืชเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงใส่ใจและให้ความสำคัญกับระบบนิเวศสำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีการพัฒนาการทั้งทางด้านความเป็นมาและการขยายองค์กรที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าที่ไม่แตกต่างกันไปจากสิ่งมีชีวิต หรือองค์กรสังคมอื่นๆ ดังจะพบว่าการศึกษาโศกขธรรมคือการหลุดพ้นขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็ทรงเริ่มต้นที่การมุ่งตรงสู่ป่าเพื่ออาศัยความสงบจากป่านั้นในการพัฒนาจิต หรือแม้กระทั่งการตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณของพระองค์ก็มีขึ้นภายใต้ต้นไม้ในป่า และเมื่อตรัสรู้แล้วการแสดงธรรมครั้งแรกเพื่อประกาศพระสัทธรรมก็ทรงแสดง ณ ท่ามกลางแห่งป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แม้แต่วัดหรืออารามเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์ทั้งหลายก็ล้วนแต่อยู่ในป่า โดยเฉพาะการกำหนดขอบเขตในการทำกิจของสงฆ์ก็ต้องกำหนดเอาชายป่าเป็นสำคัญ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงให้มุมมองในการอนุรักษ์ป่าดังนี้

๑) ป่าไม่มีความสำคัญต่อมนุษย์มาช้านานทั้งอาณาจักรอยุธยาชั้นด้านปัจฉิม ๔ และ สร้างความอุดมสมบูรณ์แก่สภาพแวดล้อมคือความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปของธาตุทั้ง ๔ ธาตุ ดินมีอินทรีย์วัตถุสมบูรณ์เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้นานาชนิด ธาตุน้ำ มีเพียงพอแก่การ อุโภคบริโภคของสรรพชีวิตในบริเวณนั้นและใกล้เคียง ธาตุไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สัตว์นานาชนิดและพืชนานาชนิดในผืนป่า นั้น ๆ มีส่วนป้องกันไฟป่าได้ถ้ามีความชุ่มชื้นเพียงพอ ธาตุลมอากาศมีการหมุนเวียนตลอดเวลา มีส่วนช่วยบรรเทาความรุนแรงอันเกิดแต่วาตภัย

๒) ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาแล้วนอกจากมองเห็นประโยชน์ดังกล่าวมา ยังให้ความสำคัญของป่าไม้ในด้านพัฒนามนุษย์ อาณาประโยชน์สุขขั้นพื้นฐานแก่มวลมนุษย เป็นแหล่งการสร้างนันทนาการ สร้างความเพลิดเพลินผ่อนคลายความตึงเครียด

๓) ผืนป่าเป็นเสนาสนะอันสงัด เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม ควรแก่การเจริญความเพียรทางจิตแก่ผู้ปรารถนาความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวลอันมีกิเลสเป็นต้นเหตุ ซึ่งสามารถนำไปสู่ความสุขขั้นสูงสุดคือการเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติ

๔) ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่า พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทาความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป^{๗๙}

^{๗๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐-๗๑.

^{๗๙} พระครูพิพิธธรรม, เรื่องเดียวกัน, ๒๕๕๘, หน้า ๓๖.

สรุป จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเข้าใจวิธีการขยายพันธุ์พืช และกระบวนการเจริญเติบโตของพืชเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงใส่ใจและให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ พระพุทธเจ้าทรงได้บัญญัติสิกขาบทด้วยการห้ามตัด ห้ามเบียดเบียนพืชทุกชนิด หากภิกษุใดทรงฝ่าฝืนมีโทษปรับอาบัติปาจิตตีย์ สำหรับพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นองค์กรทางศาสนาก็มีการพัฒนาการทั้งทางด้านความเป็นมาและการขยายองค์กรที่ต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับป่าในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตามหลักพระพุทธศาสนาสามารถประยุกต์หลักคำสอนให้สัมพันธ์กัน

๒.๘ สรุปแนวคิดและทฤษฎีการอนุรักษ์ป่า

“การอนุรักษ์” หมายถึง การจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เน้นที่การรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ดูหรือใช้ประโยชน์ด้วย โดยการใช้ที่ไม่ทำลายทรัพยากรจะต้องไม่ก่อผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ เปลี่ยนรูปหรือเสื่อมโทรมลง

ส่วนป่า หมายถึง บริเวณที่มีต้นไม้หลายชนิดขนาดต่าง ๆ ขึ้นอยู่อย่างหนาแน่นและกว้างใหญ่พอที่จะมีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมในบริเวณนั้น เช่น ความเปลี่ยนแปลงของลมฟ้าอากาศ ความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ มีสัตว์ป่าและสิ่งมีชีวิตอื่นซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

กล่าวโดยสรุปแล้ว “การอนุรักษ์ป่า” หมายถึง กระบวนการดูแล การเก็บรักษา สงวนซ่อมแซม ฟื้นฟู ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรป่าให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และใช้ได้เป็นเวลานานที่สุด มีการสูญเสียน้อยที่สุด การประหยัดต่อสิ่งที่มีอยู่ รวมทั้งการหาสิ่งอื่นมาทดแทน โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติป่าเพื่อให้ป่าดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

สาเหตุของการลดลงของพื้นที่ป่านั้นเกิดจากจำนวนประชากรในประเทศที่เพิ่มขึ้น และการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าไม้มากขึ้น ทั้งในลักษณะของการเป็นที่อยู่อาศัย การตัดไม้เพื่อการค้าการใช้และการเผาพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตร การเปลี่ยนพื้นที่ป่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น สถานที่พักผ่อน สถานที่ตากอากาศ สนามกอล์ฟ เป็นต้น รวมถึงการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ ได้แก่ การสร้างเขื่อน การตัดถนนเป็นสาเหตุของการทำลายพื้นที่ป่าเป็นบริเวณกว้าง

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์อื่น ๆ เพราะป่าไม้มีประโยชน์ทั้งการเป็นแหล่งวัตถุดิบของปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคสำหรับมนุษย์ และยังมีประโยชน์ในการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม ถ้าป่าไม้ถูกทำลายลงไปมาก ๆ ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ผลกระทบที่สำคัญของการทำลายป่าและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอย่างต่อเนื่อง คือการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดพันธุ์ต่าง ๆ เกิดปรากฏการณ์ของภัยธรรมชาติที่มี มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแล้ง น้ำท่วม แผ่นดินไหว สภาพอากาศแปรปรวน ในอนาคตเราจะพบวิกฤตที่สำคัญในเรื่องอาหาร และน้ำ ถ้าเรายังไม่ช่วยกันหยุดทำลายป่าและรักษาสิ่งแวดล้อม

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาที่มีความสำคัญที่มักจะเกิดควบคู่กับการพัฒนา เศรษฐกิจและความเจริญก้าวหน้า ซึ่งเป็นปัญหาร่วมกันของทุกประเทศ กล่าวคือ การพัฒนา ยิ่ง รุดหน้า ปัญหาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและภาวะมลพิษก็ยิ่งก่อตัวและทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ประเทศไทย ก็เป็น ประเทศหนึ่งที่กำลังประสบกับปัญหาดังกล่าวอยู่ในขณะนี้ ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเศรษฐกิจ ในช่วงที่ ผ่านมาได้ให้ความสำคัญกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยการนำเอา ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ ประโยชน์ แต่ไม่ได้มีการวางแผนการจัดการที่เหมาะสมรองรับปัญหาที่จะ เกิดขึ้น

จากสถานการณ์การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของ ประเทศไทยมีจำนวนลดลงเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดผลกระทบและความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากร ป่าไม้ที่รุนแรง ในการกำหนดนโยบายป่าไม้แห่งชาติ เพื่อให้การจัดการและพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ สามารถกระทำโดยต่อเนื่องในระยะยาวและประสานสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติชนิด อื่น จึงได้กำหนดนโยบายการป่าไม้แห่งชาติไว้ให้เป็นการแน่นอน เพื่อให้ส่วนราชการและภาคเอกชนที่ เกี่ยวข้องได้มีความเข้าใจร่วมกัน และถือเป็นแนวทางปฏิบัติอันจะทำให้การพัฒนาป่าไม้เป็นไปอย่าง ราบรื่นและบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา จะย่ำมากในเรื่องระบบของการพึ่งพาอาศัยกัน นอกจากนั้นแล้วสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึที่ติงามต่อกัน ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ต่อพืชและ สัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ติงามอย่างหนึ่ง ได้แก่ คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ความกตัญญูนี้ ไม่ใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ให้มิตั้งต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย ดังมีคาถาพุทธสุภาษิต หนึ่งที่ย่อๆ ในพระไตรปิฎกสอนให้รู้คุณแม้แต่คุณประโยชน์ของพืชมีใจความแปลเป็นภาษาไทย ว่า “บุคคลนั่งหรือนอน ในร่มเงาของตนไม้ใด ไม่พึงหักกิ่งก้านใบของตนไม้นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็น คนทราม” จากข้อความนี้ให้มองเห็นว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญในการอนุรักษป่าเป็นอย่างยิ่ง

หลักการอนุรักษป่าเชิงพุทธ ในพระพุทธศาสนาได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรง ตรีสติถึงการปกป้อง การอนุรักษป่า และการฟื้นฟูป่า สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ใ้ ความสำคัญกับป่า โดยเฉพาะพุทธบัญญัติที่มีลักษณะเป็นข้อความทำลายป่าและการอนุรักษพันธุ์พืช พุทธธรรม อันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สำคัญๆ และจำเป็นต่อการนำมาใช้ในการอนุรักษ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ๙ ประการ คือ ๑) โภขเนมัตตัญญูตา คือ ความรู้จักใช้เครื่องอุปโภค บริโภค อย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไป ๒) เมตตาและกรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ให้พ้นทุกข์ ๓) ความกตัญญูตเวที คือ การรู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ๔) ความสันโดษ คือ ความยินดีพอใจตามขอบเขต ๕) อภัยาปัชฌะ คือ ความไม่เบียดเบียน ๖) ปธาน ๔ คือ ความเพียร ๗) คารวะ คือ ความเคารพ คนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่อยู่หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ที่เรียกว่าต้นไม้เจ้าไพร (เจ้าป่า) ๘) ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับ ศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้น ๙) ศีล ๕ หรือ เบญจศีล คือ ความ ประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย

วิธีการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ในความสัมพันธ์เชิงเอื้ออาทรต่อกันที่ปรากฏในพหุคณาตค คือ เมื่อรุกขเทวดาและสัตว์ป่ามีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้เกิดแนวร่วมในการดูแลรักษาป่าและระบบนิเวศไม่ให้ถูกมนุษย์คุกคามทั้งทางตรงและทางอ้อม การพึ่งพาแบบได้ประโยชน์คนละส่วนทำให้เกิดพลังในการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้มีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนาบางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ การดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ พระวิมาน คมภีรปญโญ ได้กล่าวถึงการใช้อภิธรรมทางศาสนาในการอนุรักษ์ป่าไม้ คือ พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีสะเดาะเคราะห์หรือสืบชะตาด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีทอดกฐินต้นไม้ การสร้างสำนักปฏิบัติธรรม จะเห็นได้ว่าพิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติจะมีพระสงฆ์เป็นสื่อกลาง ใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นทุน โดยมีพิธีกรรมมาเป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ดังนั้น กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรตามแนวพระพุทธศาสนาจึงมีความสัมพันธ์กันระหว่าง ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ในพระพุทธศาสนาได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงการปกป้อง การอนุรักษ์ป่า และการฟื้นฟูป่า สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับป่า โดยเฉพาะพุทธบัญญัติที่มีลักษณะเป็นข้อความทำลายป่าและการอนุรักษ์พันธุ์พืช คือ พุทธบัญญัติห้ามตัดต้นไม้ ในสิกขาบทที่ ๑ ภูตคามวรรค ปาจิตตยกัณฑ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุไม่ให้ตัดต้นไม้ ในโชติกสิกขาบท สิกขาบทที่ ๖ สุราปานวรรค ปาจิตตยกัณฑ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการถนอมพืช พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การถนอมพืชพันธุ์ ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าผลไม้บางชนิดที่อาจงอกได้หรือที่ยังมีเชื้ออยู่อันจะเป็นส่วนสำคัญในการขยายพันธุ์พืชเหล่านั้น จึงมีพระพุทธานุญาตให้รับประทานและฉนผลไม้ได้เพียง ๕ ลักษณะเท่านั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเข้าใจกระบวนการขยายพันธุ์พืชและกระบวนการเจริญเติบโตของพืชเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงใส่ใจและให้ความสำคัญกับระบบนิเวศ

พระภิกษุในฐานะที่เป็นบุคลากรชั้นนำของพระพุทธศาสนาจึงต้องร่วมกันคิดหาวิธีอธิบายถึงโทษภัยของการเห็นแก่ตัวที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ภายในประเทศถูกบุกรุกทำลายไปเป็นจำนวนมาก พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็จะเห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ และพระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็มีความพร้อมที่จะมีบทบาทในการชี้แนะหรือเทศน์สอนให้ประชาชนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการรู้จักเลือกใช้วิธีการแนะนำหรือเทศน์ที่เหมาะสมซึ่งจะมีผลดีต่อการทำให้ประชาชนมีความรู้สึกสำนึก เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่อไป ด้วยปัจจัยเหล่านี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาในบทต่อไป

๒.๙ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ เอกสารที่เกี่ยวข้องและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๒.๙.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึง บทบัญญัติของพระพุทธเจ้าไว้ว่า พระวินัยกับการอนุรักษ์ป่า พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกดำเนินชีวิตอยู่กับป่า มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ตั้งแต่พระองค์ได้ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ แสดงธรรม ที่ประทับล้วนอยู่ท่ามกลางป่า ธรรมวินัยที่ทรงสั่งสอนและบัญญัติไว้ก็เป็นไปเพื่อรักษาและเกื้อกูลต่อป่า ถ้าภิกษุรูปใดกระทำการที่เป็นการทำลายป่า พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยห้าม ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติแก่ภิกษุชาวเมืองอารวี ซึ่งพากันทำการก่อสร้าง และได้ตัดต้นไม้ จนประชาชนติเตียนการกระทำเช่นนั้น เพราะเป็นการเบียดเบียนเทวดาและสิ่งมีชีวิต เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์สอบถามหาสาเหตุ แล้วทรงบัญญัติพระวินัยห้ามไม่ให้กระทำอย่างนั้นอีก ถ้าฝ่าฝืนต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๘๐}

พระวินัยปิฎก ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น นอกจากจะช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย ภูมิประเทศ และสังคมแต่ละท้องถิ่นได้ โดยอาศัยหลักมหาประเทศ ๔ (ข้ออ้างใหญ่ หรือหลักสำหรับปรับปรุงประยุกต์ใช้พระวินัย) ๔ ประการ คือ ๑) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร ๒) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร ๓) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตว่าควรแต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร ๔) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๘๑}

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมไว้ในหนังสือ “ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ว่า สิ่งแวดล้อมมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมทุกอย่างทั้งสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์เสริมสร้างขึ้น มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ถ้าสิ่งแวดล้อมดีก็ส่งผลให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สบายไม่เดือดร้อน จิตใจแจ่มใส หากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งทางตรงและทางอ้อม การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์

^{๘๐} วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

^{๘๑} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๐๕/๙๐.

มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้^{๘๒}

พระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเปิดการประชุมครั้งที่ ๒๖ ของสภาสตรีระหว่างประเทศ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔ ทรงกล่าวถึงความสำคัญของป่าไว้ว่าคนไทยทุกคนตระหนักในความสำคัญของป่าไม้วามีประโยชน์นานาประการ นอกเหนือจากจะช่วยขจัดอากาศที่เป็นพิษเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์และเป็นคลังแห่งยารักษาโรคหลายพันหลายหมื่นชนิดที่เราได้ใช้กันอยู่ ตลอดจนที่กำลังรอกการค้นคว้าวิจัยอีกเป็นจำนวนมาก แล้วเรายังทราบดีว่าป่าไม้ทรงคุณค่ามหาศาลในการผลิตน้ำให้แก่เรา น้ำซึ่งเป็นความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ รวมไปถึงการเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและการพัฒนาต่างๆ ของชาติ เราจึงมีการณรงค์ให้ปลูกป่าและปลูกต้นไม้ตามสถานที่ทั่วไปอย่างขยันขันแข็ง เพื่อทะนุบำรุงสภาพแวดล้อม อันจะส่งผลดีไปถึงชาวโลกทั้งมวลต่อไปด้วย^{๘๓}

วรรณวนาลัย ไพบูลย์ศรีลักษณ์ และ พิทักษ์พนาลี วนครีเสริมสยาม โดยได้กล่าวถึงการทำลายป่าไว้ในหนังสือ “รูปแบบของการทำลายป่าที่สำคัญ” ว่า การทำลายป่า คือ สภาวะของป่าตามธรรมชาติที่ถูกทำลายโดยการตัดไม้และการเผาป่า เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น การนำต้นไม้และถ่านไม้มาใช้หรือจำหน่ายเป็นโภคภัณฑ์ ในระหว่างที่ทำการเลี้ยงสัตว์ เพาะปลูก และตั้งถิ่นฐาน บนพื้นที่ว่าง การตัดไม้โดยไม่ปลูกทดแทนด้วยจำนวนที่เพียงพอ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัย ต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหาความแห้งแล้ง ซึ่งส่งผลเสียต่อการกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศโดยพืช พื้นที่ป่าที่ถูกทำลายโดยมากจะเกิดความเสียหายจากการพังทลายของหน้าดิน และพื้นที่ที่มักด้อยคุณภาพลงจนกลายเป็นที่ดินที่ทำประโยชน์ไม่ได้^{๘๔}

ฤทธิ วัฒนชัยยิ่งเจริญ ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการทำลายป่าที่มีต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมไว้ในหนังสือ “ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต” ว่าชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต โดยได้กล่าวถึงปัญหาหลักของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ว่า ไฟป่า (wildfire) เป็นตัวการในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ ทั้งที่เป็นต้นไม้เล็กและใหญ่ สิ่งมีชีวิตรวมทั้งจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในป่า รวมถึงทรัพยากรที่ไม่มีชีวิต ซึ่งได้แก่ อินทรีย์วัตถุ และปุ๋ย เป็นต้น เมื่อทรัพยากรเหล่านี้ถูกทำลายจะเป็นสาเหตุให้ป่าไม้หยุดชะงักการเจริญเติบโต พื้นดินสูญเสียคุณสมบัติในการอุ้มน้ำ และป่าที่ถูกทำลายจะ

^{๘๒} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), “ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

^{๘๓} พระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเปิดการประชุมครั้งที่ ๒๖ ของสภาสตรีระหว่างประเทศ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๓๔.

^{๘๔} วรรณวนาลัย ไพบูลย์ศรีลักษณ์ และ พิทักษ์พนาลี วนครีเสริมสยาม, “รูปแบบของการทำลายป่าที่สำคัญ”, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖-๒๐.

ไม่สามารถรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมต่อไปได้ ทำให้เกิดภัยที่ตัดตอนการวิวัฒนาการของต้นพืช และสัตว์ป่าได้^{๔๕}

ประชา หุตานุวัตร ได้กล่าวถึงการขยายตัวของเขตเมืองที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไว้ในหนังสือ “การเมืองสีเขียว” ว่าการขยายตัวของชุมชนเมือง เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ เนื่องจากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว โดยขาดการวางแผนผังการใช้พื้นที่ล่วงหน้าหรือไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นมากมาย เช่น ปัญหาการใช้ทรัพยากรประจำท้องถิ่น ปัญหาการควบคุมดูแลทรัพยากร และปัญหาการกำจัดของเสีย เป็นต้น นอกจากนี้หากการขยายตัวของชุมชนส่งผลให้เกิดการสร้างแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ก็จะทำให้ยิ่งส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นด้วยซึ่งหากมีการควบคุมดูแลที่ไม่เหมาะสมก็ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมาก^{๔๖}

กาญจนา คุ่มทรัพย์ ได้กล่าวถึง กระบวนการใช้สิทธิของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง สมาชิกภายในชุมชนมีความไว้วางใจกันและกันสูง เป็นปัจจัยของการร่วมมือ กันที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของสังคม ชุมชนตระหนักถึงการร่วมมือกันและ ร่วมกันเสียสละประโยชน์ส่วนตนในระยะสั้นเพื่อผลประโยชน์ในระยะยาวเพื่อคนรุ่นลูกรุ่นหลาน ชุมชนให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเอง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทาวิจัยชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการภายในชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอกชุมชนได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับความต้องการของสมาชิกในชุมชน^{๔๗}

วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๕ ได้กล่าวว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลที่พัฒนาขึ้น แบ่งออกเป็น ๖ ขั้นตอน

๑) การวิเคราะห์จากชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และศึกษา ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากทั้ง ๓ ส่วน มาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

๒) การดำเนินการด้านความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

^{๔๕} ฤทธิ วัฒนชัยยิ่งเจริญ, “ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๗-๘.

^{๔๖} ประชา หุตานุวัตร, “การเมืองสีเขียว”, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก, ๒๕๒๒), หน้า ๘ - ๙.

^{๔๗} กาญจนา คุ่มทรัพย์, “สิทธิของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, (วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑ - ๑๕๗.

- ๓) การดำเนินการด้านเจตคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- ๔) การดำเนินการด้านพฤติกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- ๕) การประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล โดยแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
- ๖) การประเมินความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วม^{๘๘}

พระชาลชัย เพชรดี ได้กล่าวว่า ที่พักสงฆ์เขาธงทองก็ได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมให้วัดหรือสำนักสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้ตั้งแต่วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๕๗ และดำเนินงานมาแล้วในระยะเวลา ๘ ปี แต่การดำเนินงานก็ยังมีปัญหาอุปสรรคในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะในเรื่องของการมีส่วนร่วม เพื่อแก้ปัญหาอุปสรรคการทำงานที่ต่างคนต่างทำ ขาดการประสานงานกัน ระหว่างพระสงฆ์เจ้าหน้าที่ป่าไม้และผู้นำชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ในการจัดการและพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของโครงการนี้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๘๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงาม นำเรื่อนรมย์ เป็นปัจจัยหนึ่งของความสุข จึงทำให้ชาวพุทธมีความสุขอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ หรือทำให้ มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข เพราะธรรมชาติเป็นส่วนประกอบหรือปัจจัยในการฝึกฝน พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หมายความว่าพระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการศึกษา กล่าวคือ การที่จะพัฒนาคนให้มีจิตวิญญาณเจริญงอกงาม เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่สงบปราศจากเสียงอึกทึก รบกวนและกิจกรรมที่วุ่นวาย ท่านเรียกว่า กายวิเวก คือความสงบทางด้านกาย โดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่า มีร่มไม้ ต้นไม้ที่ให้ความสงบก็จะช่วยชกนาในจิตใจให้นุ่มไปสงบ เมื่อจิตใจรู้สึกมีความสุข มีความเอิบอิม มีความสดชื่นน้อมน้อมไปในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิดจิตวิเวก คือความสงบทางจิตตามมา เมื่อจิตสงบสงัดไม่มีอารมณ์วุ่นวายใจเข้ามารบกวน สมาธิก็อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาต่างๆ ขึ้นไปอีก คือการเอาจิตที่ดีพร้อมนั้นไปใช้งาน ในการพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความจริงของสิ่ง

^{๘๘} วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๕ , ๑๕ - ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๖ , “การพัฒนา รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล” , หน้า ๑๑๓.

^{๘๙} พระชาลชัย เพชรดี, “แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมให้ ที่พักสงฆ์เขาธงทองช่วยงานด้านป่าไม้ บ้านป่าแดง ตาบลป่าเลา อําเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๕๖ , หน้า ๔.

ทั้งหลาย จึงทำให้จิตใจเป็นอิสระที่เรียกว่าเป็น อุปวิเวก คือทำให้เกิดความสงบจากกิเลสต่อไปในที่สุด^{๙๐}

๒.๙.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาธีรวุฒิ ธีระมโ (โสมเกษตรินทร์) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณีเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี” จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์โดยส่วนใหญ่เห็นว่า ในปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ภายในประเทศถูกบุกรุกทำลายไปเป็นจำนวนมาก พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็จะเห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ และพระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็มีความพร้อมที่จะมีบทบาทในการชี้แนะหรือเทศน์สอนให้ประชาชนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการรู้จักเลือกใช้วิธีการแนะนำหรือเทศน์ที่เหมาะสม ซึ่งจะมีผลดีต่อการทำให้ประชาชนมีความรู้สึกสำนึก เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่อไป^{๙๑}

พระครูใบฎีกาถาวร สุรปถโญ (เสนสอน) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกรฐานิสฺสโร)” ผลจากการศึกษาพบว่า ท่านได้มีบทบาทในด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมู่บ้าน โดยเฉพาะป่าไม้ ภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรอันสำคัญของชุมชนหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยป่าในการดำรงชีวิต ท่านเห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่าเขา แต่ในป่าแถบชุมชนหมู่บ้านได้มีความเสื่อมโทรมอย่างมาก และมีพื้นที่น้อยลงทุกปีด้วยน้ำมือมนุษย์ซึ่งเป็นผู้อาศัยป่า ท่านจึงเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยให้การแนะนำกับชาวบ้านและหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายในการรักษาฟื้นฟูสภาพป่าเขา และรักษาสภาพเดิมไว้ให้คงอยู่มากที่สุด พร้อมกับสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านโดยการชักชวนชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมอันดีของชาวบ้านต่อสิ่งแวดล้อม อันเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบต่อไป^{๙๒}

^{๙๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), “คนไทยกับป่า”, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง ๒๕๔๖), หน้า ๒๑ - ๒๖.

^{๙๑} พระมหาธีรวุฒิ ธีระมโ (โสมเกษตรินทร์), “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณีเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๙.

^{๙๒} พระครูใบฎีกาถาวร สุรปถโญ (เสนสอน) “การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ(ไกรฐานิสฺสโร)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๓.

พระชัยวัฒน์ อคคปณโณ (หันกลาง) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อวางแผนดำเนินงาน โครงการพุทธอุทยาน กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าคำ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่” ผลจากการศึกษาพบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นการจัดการอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนวิธีการที่ชัดเจนในทุกขั้นตอนตามหลักอริยสัจ ๔ คือ มีความเข้าใจปัญหาอย่างมีระบบ มีการจัดการอย่างเป็นขั้นตอนว่าจะจัดการอย่างไรกับสภาพปัญหา สาเหตุที่แท้จริงของปัญหา มาตรการที่มีขั้นตอนสามารถนำไปสู่วิธีการปฏิบัติอย่างครอบคลุม^{๙๓}

พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม” จากการศึกษาภาคสนามพบว่า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ใน ๗ ด้านใหญ่ๆ เรียงตามบทบาทที่เด่นๆ ดังนี้ คือ บทบาทการปลูกจิตสำนึก การเป็นผู้นำ การประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดต้นไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพป่า การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่และการจัดหาทุนดำเนินงาน^{๙๔}

กิตติศักดิ์ แก้ววารี ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท” ผลจากการศึกษาพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง สรุปลได้จากกลุ่มตัวอย่าง โดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปัจจุบันยังมีคนจากหมู่บ้านอื่นลักลอบเข้ามาเก็บของป่าไปขายในช่วงปิดป่า และปัญหาเกี่ยวกับการขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐกับคนในชุมชน การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรมของนายทุน รวมทั้งการขาดงบประมาณในการจัดการดูแลรักษาป่า เช่น อุปกรณ์ดับไฟป่า ยานพาหนะลาดตระเวน เป็นต้น^{๙๕}

ชลพรรษ ดวงนภา ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด” ผลจากการศึกษาพบว่า แนวทางการจัดการป่าวัฒนธรรมโดยใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด เป็นการดำเนินการที่อาศัยความร่วมมือเหนียวแน่นในการแก้ไขปัญหา ใช้หลักพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันทำงานเป็นทีมโดยการจัดตั้งกลุ่มเพื่อร่วมกันบริหารจัดการป่า ลักษณะทำงานแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงเงินตรา สังคม คุณค่าทางจิตใจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ยึดองค์รวมเป็นหลัก จนชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ ให้ความ

^{๙๓} พระชัยวัฒน์อคคปณโณ (หันกลาง), “กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อวางแผนดำเนินงาน โครงการพุทธอุทยาน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านป่าคำ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, (สำนักงานและพัฒนาราชการ: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙.

^{๙๔} พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์) “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๒.

^{๙๕} กิตติศักดิ์ แก้ววารี, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๘๒.

ร่วมมือร่วมใจในการจัดการป่าและร่วมกันดูแลรักษาป่าให้เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร แหล่งอาชีพ แหล่งความรู้ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าโดยคำนึงถึงความยั่งยืน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้สูงขึ้น มีความอยู่ดีกินดีอย่างถาวรสม่ำเสมอภาคกัน ส่งผลในการพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นฐานรากของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไป^{๗๖}

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผลจากการศึกษาพบว่า ในด้านการจัดสถานที่ของวัดโสมนัสวิหารเป็นมหาสีมาใหญ่ สมัยก่อนวัดเคยมรณียังไร ปัจจุบันก็ยังมรณียังเหมือนเดิม โดยทางวัดไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างที่เกินความจำเป็น สถานที่จัดกิจกรรมจะใช้พื้นที่ในพระวิหารและบริเวณรอบวิหารคต จัดกิจกรรมอบรมกรรมฐานในปัจจุบัน ซึ่งก็สามารถจัดได้จำนวนมาก แต่เนื่องจากว่าในบางช่วงที่มีอากาศร้อนอบอ้าว ทางวัดจึงได้จัดเตรียมสถานที่ด้านข้างวิหารคตไว้รองรับในจุดนี้ บริเวณโดยรอบวัดกำลังปรับปรุงซ่อมแซม หลังจากการซ่อมแซมเสร็จสิ้นแล้ววัดจะดำเนินจัดสวนหย่อมให้ดูร่มรื่น และเตรียมปลูกต้นไม้เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้เพื่อให้วัดมีความร่มรื่นสมกับคำว่า “อาราม”^{๗๗}

โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์ ได้ศึกษาในเรื่อง “สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผู้ป่วยในสถานพยาบาล ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท” แนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทในพระพุทธศาสนาไม่มีเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาโดยตรง แต่โดยที่สาระสำคัญของหลักพระพุทธศาสนา คือ เรื่องการฝึกฝนพัฒนาตน อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของจิตเจตนาจิตใจ จากจิตใจที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น ก็พัฒนาให้ดีขึ้นด้วยการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ทั้งนี้สาระสำคัญของสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยา คือ สถานที่สัปปายะ หรือสถานที่ที่มีความสบาย สงบ ร่มรื่นใกล้ชิดกับธรรมชาติที่สุด มุ่งสู่เรื่องการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการดูแลทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งในส่วนนี้หากพิจารณาเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาที่ต้องเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากที่สุด^{๗๘}

ภัทรพร สิริกาญจน์ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ” ตอนหนึ่งว่า ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะศีลและวินัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์ และพืช อันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิต

^{๗๖} ชลพรรษ ดวงนภา, “การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด”, *วิทยานิพนธ์วิชาพัฒนศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐.

^{๗๗} นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “การศึกษารูปแบบวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๙๔.

^{๗๘} โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์, “สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผู้ป่วยในสถานพยาบาล ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๙.

ให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์แก่อุภโลกลก จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”^{๙๙}

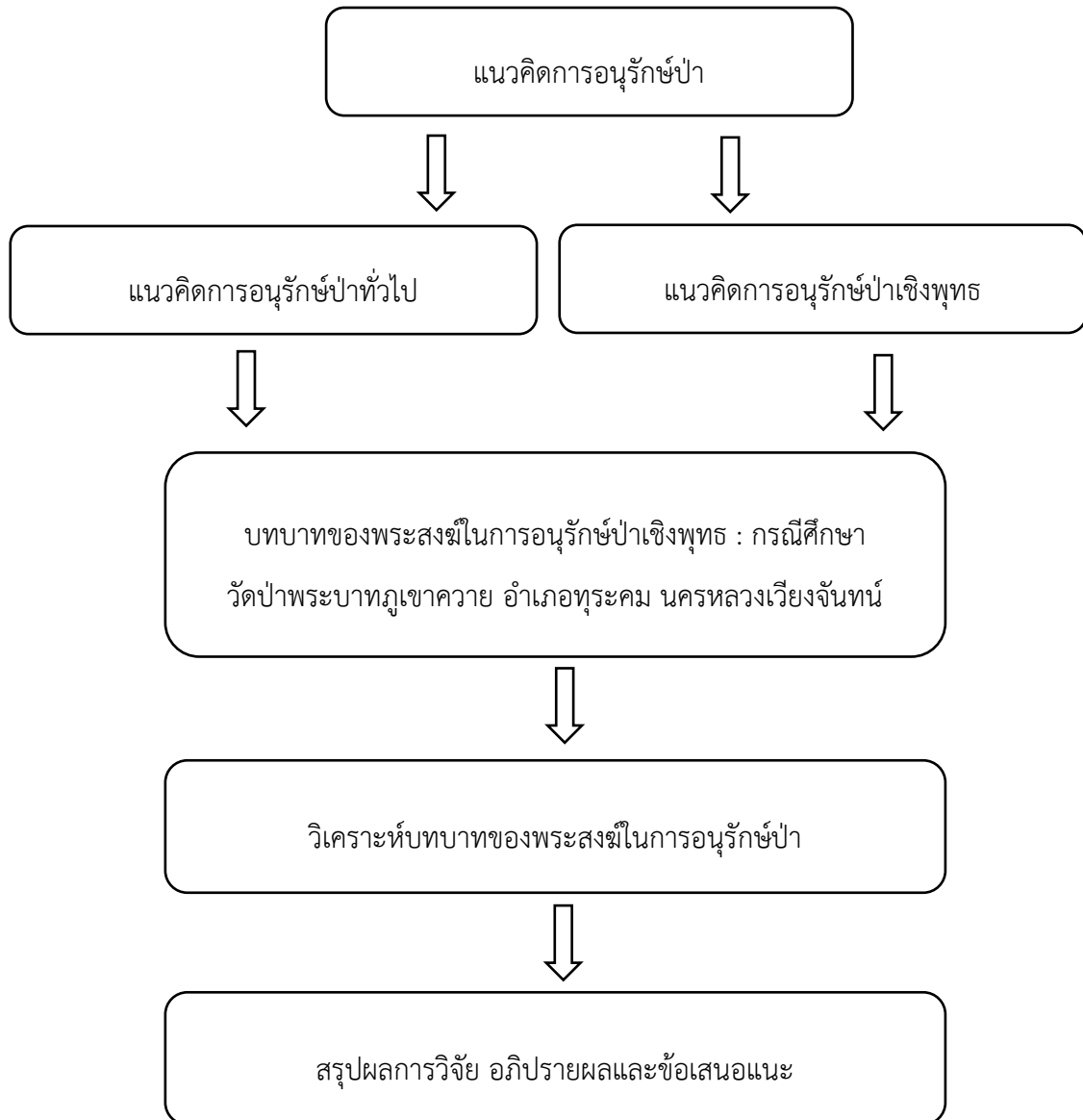
สุพิมล ศรศักดิ์ดา และ พระครูธรรมธรศิริวัฒน์สิริวิฑฒโน และ พระไสว โชติวัฒนโณ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี” ได้กล่าวว่า จากอดีตรัฐพยายามที่จะแยกป่าออกจากประชาชน มองข้ามศักยภาพของชุมชนในการ จัดสรรและดูแลทรัพยากรธรรมชาติ แต่กลับส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและทุน ทำให้ก้าวล้ำสิทธิการถือครองในการปกป้องสิ่งที่เขามีอยู่จากัดสิทธิสำหรับชุมชนแต่ให้เสรีสำหรับนายทุน โดยมีทัศนคติที่ผูกติดกับคำว่าพัฒนา ซึ่งเป็นแนวคิดแบบตะวันตกที่มุ่งผลิตให้ทันต่อการบริโภค เพื่อการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ นโยบายป่าไม้จึงเป็นไปเพื่อการกำหนดสิทธิ์ของชุมชน จึงทำให้มองว่าป่ามิใช่ของชุมชนต่อไป สุดท้ายจึงละเลยต่อการหวงแหนต่างคนต่างทาลาย ที่ผ่านมามีหลายกรณีของรัฐใช้กำลังขับไล่พระสงฆ์และชุมชนที่อยู่กับป่า ด้วยข้อกล่าวหาที่รุนแรงตามสภาพ กาลเวลาเปลี่ยนไปรัฐก็ยังพยายามครอบงำชุมชนด้วยการกำหนดให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งก็เป็นป่าเชิงเดี่ยว เช่น ยูคาลิปตัส ยางพารา อ้อย หรือมันสำปะหลัง เป็นต้น ต่อมารัฐจึงเป็นความสำคัญว่าจริงๆ แล้วป่ากับชุมชนเป็นของคู่กัน ถ้ารัฐให้ความสำคัญกับคน คือให้เป็นเจ้าของป่า ป่าก็จะเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้เขาจะตัดไม้แล้วเขาก็ปลูก ดึกว่าการแยกป่าว่าเป็นของรัฐไม่เกี่ยวกับชุมชน^{๑๐๐}

จากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผลการศึกษาพอสรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม มีการกล่าวถึงเฉพาะการใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่า พระพุทธศาสนากับป่าไม้ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น ทั้งยังไม่มีท่านใดได้ทำวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่วิจัยดังกล่าวมาก่อน โดยข้อมูลทั้งหมดจะนำไปเป็นฐานในการวิเคราะห์และบูรณาการในการวิจัยต่อไป

^{๙๙} ภัทรพร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ. แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน”, งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กุมภาพันธุ์ ๒๕๓๘), หน้า ๙๗.

^{๑๐๐} สุพิมล ศรศักดิ์ดา พระครูธรรมธรศิริวัฒน์สิริวิฑฒโน พระไสว โชติวัฒนโณ, “รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี” , รายงานวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี , ๒๕๕๕), หน้า ๖๕.

๒.๑๐ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ๒) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์โดยมีรายละเอียด ดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญหลัก (key Informants)
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ ลักษณะของเครื่องมือ
- ๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัย การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลเชิงคุณภาพมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและพรรณนา โดยผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

๑) ผู้ศึกษาได้ศึกษาและค้นคว้าเอกสาร และรายงานการวิจัย ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้วัดป่าพระบาทภูเขาควย อำเภอทุระคม จังหวัดเวียงจันทน์

๒) ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หลังจากนั้นผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มเฉพาะนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และพรรณนา

๓.๒ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ๑) กลุ่มเจ้าอาวาส และ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ในฐานะเป็นผู้บริหารและเป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๒ รูป ๒) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ในฐานะผู้ร่วมปฏิบัติการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ รูป ๓) กลุ่มผู้นำชุมชนใกล้เคียงในฐานะที่เป็นผู้นำ ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ คน ๔) กลุ่มประชาชนทั่วไปในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ คน ๕) กลุ่มเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในฐานะเป็นผู้มีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๒ คน รวมกลุ่มประชากรที่ให้ข้อมูลในการวิจัยทั้งสิ้น จำนวน ๑๙ รูป/คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยกำหนดประเด็นคำถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด

๒. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสาร พิจารณารายละเอียดในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถสร้างแบบสัมภาษณ์ได้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัย

๓. ข้อคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๕. นำเสนอร่างแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษา โดยทบทวนจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ ตำรา และผลงานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นคำถามที่เกี่ยวข้อง ครอบคลุม และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ สำหรับการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยกำหนด

ประเด็นคำถามเพื่อให้ทราบถึงหลักการและ การจัดการศึกษาของชาวพุทธ ในชุมชนวัดป่าพระบาท ภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์โดยการถ่ายภาพ บันทึกเสียงและจดบันทึก

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

๑. ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธ ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต หนองคาย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่ชุมชนวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์

๒. ประสานขอความร่วมมือจากประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้คือ ๑) กลุ่มเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาสของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ในฐานะเป็น ผู้บริหารและเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๒ รูป ๒) กลุ่มพระสงฆ์ผู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ในฐานะผู้ร่วมปฏิบัติการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ รูป ๓) กลุ่มผู้นำชุมชนใกล้เคียงในฐานะที่เป็นผู้นำ ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ คน ๔) กลุ่มประชาชนทั่วไปในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมใน การอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ คน ๕) กลุ่มเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ในฐานะเป็นผู้มีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ ป่า จำนวน ๒ คน รวมกลุ่มประชากรที่ให้ข้อมูลในการวิจัยทั้งสิ้น จำนวน ๑๙ รูป/คน เพื่อขออนุญาต ให้ความอนุเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม

๓. เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตลอดถึงขออนุญาตทางการจดบันทึก บันทึกเสียง และภาพ ในการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ตั้งแต่ก่อนเข้าสนาม ระหว่าง หลัง ออกจากสนามการวิจัย และทำการจัดแฟ้มข้อมูลเพื่อให้พร้อมในการที่จะวิเคราะห์ต่อไป

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มีขั้นตอนดังนี้

๑. เขียนบันทึกให้ละเอียดที่สุด เพื่อให้เห็นภาพของข้อมูล/บรรยากาศ/กิจกรรม ผู้วิจัยได้ เก็บรวบรวมมา

๒. อ่านบันทึกนั้นหลายๆ ครั้ง จนเข้าใจสาระสำคัญที่ชัดเจน ผู้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพได้ดี ต้องสัมผัสกับข้อมูลอย่างใกล้ชิด

๓. ลงรหัสข้อมูล เป็นการบันทึกช่วยจำว่าช่วงที่เก็บข้อมูลนั้น มีสาระสำคัญอะไรบ้าง เป็นการช่วยแยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูลให้เป็นระบบ และสรุปสาระสำคัญในแต่ละหน้าว่ามีประเด็นสำคัญ อะไรบ้างและแต่ละกรณี

๔. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) เพื่อที่จะนำแนวความคิดที่ได้จากการสัมภาษณ์เรียงเรียงของแต่ละท่านเพื่อที่จะได้ข้อสรุปในแต่ละประเด็นของการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วนำมาสรุปแต่ละประเด็นตามหัวข้อที่ได้กำหนด เพื่อที่จะสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และอภิปรายผลของการวิจัยตามองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา เพื่อนำผลสู่การนำไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติได้จริงต่อไป

บทที่ ๔

วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงเนื้อหาที่เกี่ยวกับวิเคราะห์หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์ วิเคราะห์วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์ วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์ การบูรณาการบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ และสรุปผลจากการศึกษา ดังจะกล่าวต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์

ในครั้งพุทธกาล พระพุทธศาสนากำเนิดขึ้นท่ามกลางธรรมชาติ หลักธรรมคำสอน วิถีชีวิต และแนวทางปฏิบัติขัดเกลาคใจก็อิงอาศัยธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ จึงทำให้พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ป่า ระบบนิเวศ รวมทั้งป่าไม้ด้วย การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาจึงมักเป็นพื้นที่ป่า ซึ่งจะ使人ไม่กล้าบุกรุกป่าไม้ในเขตวัด ทำให้วัดส่วนใหญ่มีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์

ในยุคปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ป่ามากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา มีการวางแผน การประยุกต์ใช้ และหลักการในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ดังเช่น ในการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์มีการอนุรักษ์ป่าอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นแบบอย่างที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าให้ยั่งยืนต่อไป

๔.๑.๑ หลักธรรมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นครหลวงเวียงจันทน์

จากคำสัมภาษณ์พระอาจารย์ พันธุ์ทอง วิสุทธิปัญญา และพระที่จำพรรษาอยู่ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควาย กล่าวไว้ว่า การอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระการพืชผล นคร

หลวงเวียงจันทน์ยึดหลักการที่ว่า “ป่าเป็นวัด”^๑ โดยยึดตามหลักไตรสิกขาและกลุ่มประชาชนทั่วไปยึดหลักศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่า^๒ การอนุรักษ์ป่าของทางวัดนั้นทางวัดได้มีการประกอบพิธีกรรมเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับผืนป่าโดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างความเชื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนภายในชุมชนเพื่อที่จะให้เกิดความรักความหวงแหนในผืนป่าของวัดเพื่อที่จะทำให้ประชาชนได้ช่วยกันปกป้องคุ้มครองป่าไม้ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ไม่ทำลายธรรมชาติไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมช่วยกันเป็นหูเป็นตาให้กับทางวัดอีกรูปแบบหนึ่งการสร้างความเชื่อในเรื่องของเจ้าพ่อประจำป่าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำป่าจะมีการประกอบพิธีกรรมเป็นประจำทุกๆ ปีเพื่อที่จะเป็นการตอบแทนบุญคุณที่ป่านั้นเคยให้หลายๆสิ่งกับชาวบ้านเช่นการหาของป่าเช่นการหาเห็ดการหาอดผักหวานซึ่งเป็นสิ่งที่ป่านี้ให้กับชุมชนเป็นอย่างดีซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนในอีกรูปแบบหนึ่งถ้าป่ามีความอุดมสมบูรณ์ผลผลิตที่ป่าให้กับชาวบ้านก็จะสมบูรณ์แล้วให้ผลกลับมาที่ชาวบ้านนั้นได้รับผลประโยชน์ชาวบ้านจึงมีความเชื่อว่าจะมีเทพเจ้าประจำป่านี้เพื่อที่จะเป็นการขอในสิ่งที่ชาวบ้านนั้นต้องการเพื่อที่จะให้เป็นการอนุรักษ์ป่าเพื่อที่จะได้สิ่งตอบแทนเช่นของป่าในการเลี้ยงดูครอบครัวและเพื่อการจำหน่ายเป็นต้น^๓ การบวชต้นไม้การทำพิธีกรรมต่างๆเกี่ยวกับต้นไม้ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งที่ป้องกันไม่ให้ต้นไม้ต้นนั้นโดนตัดโดนทำลายเพราะประชาชนในพื้นที่หรือประชาชนชาวพุทธที่อยู่ในประเทศลาวก็มีความเชื่อในเรื่องของพระพุทธศาสนาที่เมื่อกระทำอะไรลงไปกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วจะให้ผลร้ายต่อการดำเนินชีวิตจึงเกิดความกลัวต่อสิ่งที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตการบวชต้นไม้จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับกิจกรรมของทางวัดเพื่อสร้างการอนุรักษ์ต้นไม้ให้ยังคงอยู่ต่อลูกหลานมาจนถึงปัจจุบันนี้นอกจากการบวชต้นไม้แล้วก็จะมีพิธีกรรมในเรื่องของการบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาเพื่อที่จะทำให้เทพเจ้านั้นปกป้องคุ้มครองตามความเชื่อของท้องถิ่นประเพณีของลาว^๔ จากหลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย และกลุ่มประชาชนทั่วไปสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอดงหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ยึดหลักธรรมตามหลักของไตรสิกขา ถือว่าเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา และศีล ๕ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ดังนี้

^๑ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ พันธุ์ทอง วิสุทิปัญญา กรรมการวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอดงหลวง จังหวัด เวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^๒ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ กันหา จิตตบุรุษิ กรรมการวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอดงหลวง จังหวัด เวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^๓ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ บุนทวิ สีบุนเรือง คณะกรรมการบริหารงาน ศูนย์กลาง องค์การพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^๔ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ เอก ปสนุนจิตโต เจ้าอาวาสวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอดงหลวง จังหวัด เวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๑.๑ การประยุกต์ใช้ไตรสิกขาในการอนุรักษ์ป่าไม้

การอบรมกายวาจาและจิตใจตามหลักไตรสิกขาเป็นการอบรมให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติในอีกรูปแบบหนึ่งเพราะจะเป็นการเข้าใจกระบวนการทำงานของธรรมชาตินอกจากร่างกายเราแล้วจะเป็นการทำความเข้าใจกระบวนการของระบบนิเวศในพื้นที่ที่ตนเองอยู่อาศัยว่าเราควรปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างไรจึงจะได้ผลตอบแทนกับธรรมชาติให้คุ้มค่ามากที่สุดซึ่งการอบรมกายวาจาจิตก็จะเป็นการรักษาศิลปะการช่วยสอดส่องดูแลให้ป่าไม้ต้นน้ำลำธารได้รับความช่วยเหลือได้รับความคุ้มครองช่วยกันเป็นหูเป็นตาไม่ให้โดนลักลอบตัดไม้ทำลายป่าหรือตัดไม้ทำลายป่าเพื่อที่จะนำป่าไม้ส่วนรวมของชาวบ้านมาเป็นทรัพย์สินของตนเองซึ่งจะเป็นการเห็นแก่ตัวการที่ประชาชนในพื้นที่ได้อบรมจิตใจเพื่อที่จะทำให้การช่วยเหลือวัดในอีกแบบหนึ่งก็จะสร้างผลประโยชน์ให้กับทางวัดในอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับพระนักปฏิบัติว่าจะเป็นการปลูกจิตสำนึกให้กับประชาชนได้เป็นอย่างดีจึงมีความสำคัญคือต้องรู้ในเรื่องของคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเพื่อที่จะสร้างความกลัวในอีกรูปแบบของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งมีต้นตอเดิมคือความเชื่อในเรื่องของกฎศีลวิญญานที่มีอยู่ตามต้นไม้บ้างที่มีอยู่ตามภูเขาบ้างซึ่งมีการประกอบพิธีกรรมเป็นประจำทุกปีทำให้ความเชื่อที่มีความผสมผสานกันระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมของชาวบ้านต่อพื้นที่เข้าสู่การกระบวนการในเรื่องของการอบรมธรรมะในเรื่องของไตรสิกขาที่จะทำให้การอบรมกายวาจาจิตให้อยู่ในรูปแบบของคุณธรรมและจริยธรรมทางสังคมอันจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ในอีกรูปแบบหนึ่งของชุมชน^๕ ในฐานะที่ตนเองเป็นประชาชนคนหนึ่งในหมู่บ้านในชุมชนแห่งนี้การช่วยปกป้องดูแลผืนป่าของทางวัดและที่ผืนป่าของชุมชนก็ช่วยเป็นหูเป็นตาที่จะคอยสอดส่องดูแลผู้ที่คอยกระทำความผิดเช่นการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าการหาของป่า การได้อบรมในเรื่องของกายวาจาและจิตจะเป็นการอบรมให้ตนเองนั้นให้เกิดความรักและห่วงแหนมากยิ่งขึ้นทำให้เห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัวเพื่อที่จะทำให้เป็นการปกป้องคุ้มครองป่าไม้ในอีกรูปแบบหนึ่งหรือในแบบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ตนเองนั้นได้รับการอบรมและการปฏิบัติธรรมของทางวัดที่จัดขึ้นมาเป็นประจำทุกๆปี^๖ ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยวัดป่าพระบาทภูเขาควาย ได้ประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ดังต่อไปนี้

๑) การอนุรักษ์โดยใช้ศีล

ในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาของพระสงฆ์ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล อันเป็นข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทาง

^๕ สัมภาษณ์ พระจุน สีแสงนวน กรรมการวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัดเวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

^๖ สัมภาษณ์ นาง ไหม ชัยยะสร ผู้ปฏิบัติธรรมวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัดเวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

กายและวาจา ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบ อาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน ศิล ช่วยควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

๒) การอนุรักษ์โดยใช้สมาธิ

การใช้สมาธิในการรักษาป่าจะเป็นการมีสติควบคุมกิจกรรมต่างๆในชีวิตประจำวันเพื่อให้เป็นการควบคุมความโลภเหมือนกับเรามีเจตนาที่จะเข้าป่าเพื่อที่จะต้องการหาของป่าตามสิ่งที่เราต้องการสิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งช่วยวนก็คือการที่เราต้องการอยากได้ทรัพย์เงินทองมากมายทำให้เราต้องการการลักลอบตัดไม้หรือมีการลักลอบขโมยกล้วยไม้พันธุ์ที่ดีเพื่อออกมาจำหน่ายทำให้เป็นการทำลายระบบนิเวศจึงเป็นการที่เราต้องมีการฝึกสติเพื่อให้มีสมาธิในการรู้และข้อกำหนดตัวเราเองเพื่อที่จะไม่ต้องการให้เราเองเนี่ยเป็นคนที่มีความโลภหรือพูดอย่างหนึ่งว่าใช้สติในการควบคุมตนเองให้รู้จักใช้ทรัพยากรในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้จึงถือได้ว่าการฝึกสติการมีสมาธิตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ทำให้การอนุรักษ์ป่าถือได้ว่าเป็นสิ่งที่อีกทางหนึ่งซึ่งชาวชุมชนได้ร่วมกันปฏิบัติธรรมประจำปีทำให้มีการควบคุมสติมากขึ้นรู้ทันตนเองรู้ทันกิเลสรู้ทันความโลภทำให้เกิดการที่รักและหวงแหนทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ให้ยังคงอยู่ชั่วลูกหลานอีกนานเท่านาน^๗ การอนุรักษ์ป่าไม้โดยใช้สมาธิ เป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตที่ดี กล่าวคือ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ตระหนักในคุณค่าของการพัฒนาจิตใจ โดยอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา ถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่เราควรจะเป็นแล้ว จึงจะมีความรู้ความเข้าใจ มีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นภาระที่ทุกคนต้องช่วยกันดูแลรักษาบูรณาการสภาพแวดล้อมให้ดียิ่ง โดยการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์อาศัยสมาธิ เป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดล้อม

๓) การอนุรักษ์โดยใช้ปัญญา

การมีปัญญาในการใช้สอยทรัพยากรในพื้นที่ให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุดก็คือการมีปัญญาที่จะไตร่ตรองถึงสิ่งที่น่าสนใจจากป่าไม้เช่นไม้ไผ่ 1 ถ้าเราสามารถที่จะนำไม้ไผ่นั้นมาทำอะไรได้บ้าง หรือทรัพยากรอื่นๆที่อยู่ในป่าก็เช่นเดียวกันเราต้องรู้จักการใช้ปัญญาที่เราฝึกดีแล้วจากการปฏิบัติธรรมของทางวัดที่เราได้รับฝึกแล้วจากการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆร่วมกับทางวัดที่เป็นลักษณะการฝึกอบรมขัดเกลาจิตใจรู้จักควบคุมสติมีปัญญาในการคิดและกวีเคราะห์เพื่อให้ได้ใช้สอยสิ่งที่มีค่ามากที่สุดให้ได้ยาวนานที่สุดและให้ได้ประโยชน์มากที่สุดจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ปัญญาก็คือวิธีการอนุรักษ์ธรรมชาติที่ทำให้การมีธรรมชาติให้อยู่กับเราอีกยาวนานการอนุรักษ์ที่ใช้ปัญญานั้นจะเป็นการอนุรักษ์รู้ว่าจะป้องกัน

^๗ สัมภาษณ์ ท่าน วิชัย ชัยยะมุก คณะแนวลาสร้างชาติ บ้านนาปาง อำเภอ ทุระคม จังหวัดเวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

แมวป่าอย่างไรไม่ให้เกิดไฟไหม้ก็คือเราต้องร่วมใจในเรื่องของการจิตอาสาที่จะให้ทำลักษณะเหมือนทำเป็นแถวทำความสะอาดทำเป็นถนนหรือเป็นทางเดินจงกรมให้กับพระภิกษุสงฆ์ในวัดได้เดินปฏิบัติธรรมหรือแม้กระทั่งผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมได้เดินจงกรมตามเส้นทางของการรักษาป่าที่เรา รู้จักการใช้ปัญญาในการทำสิ่งที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์ให้รู้จักว่านี่คือเส้นทางของนักบุญจะเกิดการอนุรักษ์และหวงแหนพื้นที่ธรรมชาติทำให้เราได้รับอากาศบริสุทธิ์ในช่วงที่เดินปฏิบัติธรรมเป็นต้น^๘ ในการฝึกอบรมด้านปัญญาของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ เป็นการฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่มีอคติเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ โดยใช้ปัญญาในการกระทำสิ่งที่ เป็นประโยชน์และใช้ในการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีปัญญา ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม

สรุป ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่ออบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืน ในการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาของพระสงฆ์ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา โดยที่ศีล ช่วยในการควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม สมภาติเป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ กล่าวคือ การมีจิตใจที่มีคุณธรรม เมตตาต่อสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา ถ้าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นแล้ว จึงจะมีความรู้ความเข้าใจ มีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยที่อาศัยสมาธิ เป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดล้อม การฝึกอบรมด้านปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และหวงแหน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม

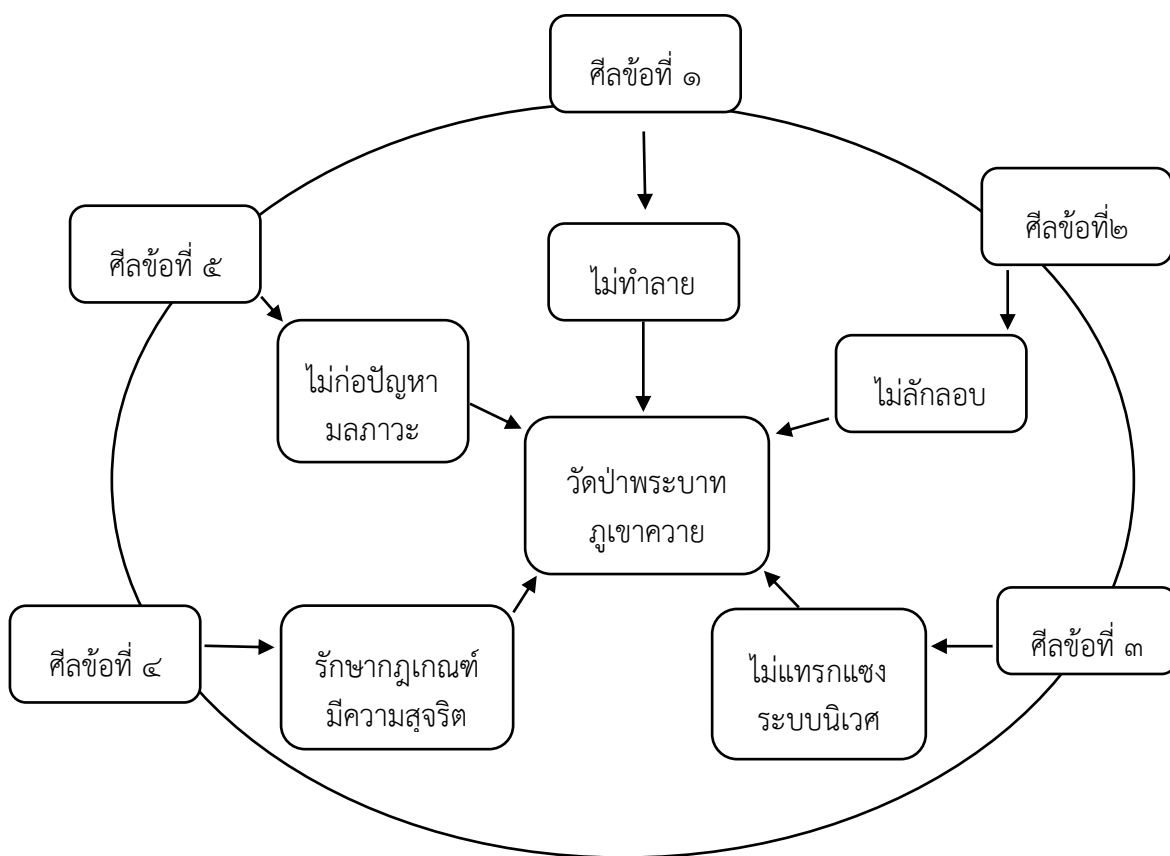
๔.๑.๑.๒ การประยุกต์ใช้ศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่าไม้

การมีศีลที่ชาวบ้านสามารถปฏิบัติได้ก็คือศีล ๕ ศีล ๕ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนในพื้นที่นั้นมีการปฏิบัติกันเป็นประจำทุกวันพระ ๘ คำและ ๑๕ คำถ้าใครมีความสามารถมีความถนัดก็จะรู้จักควบคุมสติในตนเองรู้จักการมีสติในทุกๆวันในการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพการมีศีล ๕ จึงเป็นอีกอย่างหนึ่งในการที่จะเป็นกุศลบายที่เราต้องการให้เกิดขึ้นกับประชาชนในพื้นที่เพื่อที่จะเป็นการไม่เบียดเบียนชีวิตและทรัพย์สินของคนอื่นการมีสติที่รู้จักการยับยั้งชั่งใจยกตัวอย่างเช่นการเดินเข้าป่าเราเห็นสัตว์ป่าดิบบสามารถนำมาเป็นอาหารได้ถ้าเราเรามีทุนทรัพย์พอเราก็ไม่ต้องไปฆ่าเขา

^๘ สัมภาษณ์ ท่าน จันทร์เพลง พงสวรรณ หัวหน้าป้องกันความสงบ บ้านนาแยง อำเภอ ทุระคม จังหวัดเวียงจันทน์, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

เพื่อที่จะนำมาเป็นอาหารรับประทานหรือเพื่อที่จะต้องการนำเขามาจำหน่ายก็ถือว่าเป็นการรักษาสีทรีรักษาศีลข้อ ๑ ให้เกิดขึ้นกับการใช้ชีวิตที่เราเห็นในสิ่งต่างๆแล้วไม่เกิดการขโมยมาเป็นของเราก็เป็นถือว่าเป็นการรักษาศีลอีกอย่างหนึ่งคือการไม่ขโมยเพราะในป่านอกจากนั้นนอกจากป่าที่เป็นส่วนรวมแล้วแต่ที่เป็นของส่วนบุคคลก็มีเป็นจำนวนมากการเห็นสิ่งของที่ไม่ใช่ของเราไม่ใช่ในพื้นที่ของเราก็จะเกิดการที่เราจะไม่ลักเล็กขโมยน้อยเกิดขึ้นทำให้ศีล ๕ นั้นเป็นสินที่ชาวบ้านนั้นสามารถปฏิบัติได้โดยครอบคลุมถึงแม้ว่าจะปฏิบัติไม่เต็มร้อยแต่ก็สามารถประยุกต์ให้กับการใช้ชีวิตเพราะแต่ละครอบครัวมีความจำเป็นของการใช้ชีวิตที่มีความแตกต่างกันเช่นครอบครัวบางครอบครัวต้องล่าสัตว์เพื่อมาเป็นอาหารแต่ครอบครัวนั้นก็รักษาศีลในลักษณะของการไม่ตีมีสุรการไม่พูดโกหกการไม่ลักทรัพย์ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติธรรมโดยอาจจะไม่บริบูรณ์แต่ก็ถือว่าเป็นการรักษาศีลอีก ๑ เป็นต้นจึงถือได้ว่าการรักษาศีลในลักษณะข้างต้นนี้จึงเป็นลักษณะของการที่จะต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรหรืออนุรักษ์ป่าในชุมชนให้อยู่ในสภาพที่มีความสมบูรณ์แบบให้ชุมชนนั้นได้พึ่งพาอาศัยให้เจ้าของพื้นที่ที่อยู่บริเวณรอบๆป่าได้ใช้ประโยชน์จากการใช้ป่าของชุมชนร่วมกับทางวัดได้เป็นอย่างดีหรืออีกอย่างหนึ่งว่าช่วยเป็นหูเป็นตาให้กับทางวัดได้เป็นอย่างดีเพราะประชาชนที่มีสินเขาจะไม่เข้าไปลักลอบล่าสัตว์ภายในพื้นที่เขตอุทยานและก็ไม่เข้าไปทำสิ่งชั่วร้ายในสิ่งที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนาเพราะประชาชนชาวลาวมีความเชื่อเป็นอย่างมากว่าการที่เราลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตจึงเป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนชาวลาวในพื้นที่นั้นมีความเคารพและศรัทธาในพระภูมิเจ้าที่หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆที่อยู่บนภูเขาให้ปกป้องคุ้มครองนอกจากจะเป็นการหาของป่าที่ถูกต้องตามจริยธรรมของชุมชนหรือตามประเพณีของนักล้าหรือประเพณีของคนที่เขาเข้าไปหาของป่าก็จะเกิดการอนุรักษ์ป่าให้อยู่ในกรอบของจริยธรรมทางสังคมของประเทศลาวเป็นอย่างดีก็คือกรอบของศีลธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นเอง^๙ ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา หรือการรักษา กาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ศีล ๕ หรือศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ คือ ระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อทำให้ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่ และต่อสภาพแวดล้อม รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอบึงสามพัน นครหลวงเวียงจันทน์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

^๙ สัมภาษณ์ พระอาจารย์ บุนทวิ สีบุนเรือง คณะกรรมการบริหารงาน ศูนย์กลาง องค์การพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

แผนภาพที่ ๑ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการประยุกต์ใช้ศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่าไม้โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑) ละเว้นจากการล่าสัตว์ หมายถึง การล่าสัตว์ทุกชนิดเพื่อการล่าหรือเพื่อบูชายัญ และรวมไปถึงการไม่ทำลายพืช สัตว์โลกทุกชนิดไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานย่อมรักชีวิตของตน มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้มองเห็นชีวิตตนมีคุณค่าควรแก่การถนอม เรามีความรู้สึกรักชีวิตเราอย่างไร คนอื่นหรือสัตว์อื่นก็มีความรู้สึกรักชีวิตของตนอย่างนั้น โดยที่ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายได้ประยุกต์ใช้ศีลในข้อนี้ในการการอนุรักษ์ป่าไม้คือ ห้ามในการตัดไม้ทุกชนิด ห้ามในการก่อไฟ เพราะในการก่อกองไฟอาจทำให้สัตว์น้อยใหญ่เสียชีวิตได้ และอาจทำให้เกิดไฟป่าเกิดขึ้นตามมาสิ่งมีชีวิตเป็นสิ่งที่มีความค่า เราไม่ควรเบียดเบียน ช่มเหง หรือทำลายคุณค่าแห่งความเป็นอยู่ของเขาให้ตกไป โดยศีลในข้อที่ ๑ นี้ช่วยเอื้อในการไม่ทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒) ละเว้นจากการลักขโมย โดยปกติของมนุษย์แล้วจะไม่คิดขโมย หรือลักทรัพย์สินของใคร ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมจับต้องได้ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เพราะมนุษย์มีความรอบรู้ในเรื่องของกรรมสิทธิ์ ว่านั่นของเรา ว่านี่ของเรา แต่กับสัตว์เดรัจฉานนั้นไม่รู้ ยกตัวอย่าง เวลาที่สุนัขกำลังเห็นแมวกินปลาอยู่ ถ้ามันมีความคิดที่อยากได้มันก็จะเข้าไปแย่งเลยทันที ฉะนั้น ถ้าใครลักขโมย หรือจับปล้นทรัพย์สินของคนอื่นก็แสดงว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาได้สูญเสียไปแล้ว ใน

การประยุกต์ใช้ศีลข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็น การห้ามในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ในทางที่ทำลายธรรมชาติของป่าไม้ การสร้างเสนาสนะก็เอื้อต่อการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ต่างๆ แต่ถ้าหากจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ก็ค้ำประกันว่าต้องให้เกิดความสูญเสียเกิดขึ้นกับป่าไม้น้อยที่สุด โดยศีลในข้อที่ ๒ นี้ช่วยในการป้องกันการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมภายในวัด ไม่ให้มีการลักลอบตัดต้นไม้หรือทรัพยากรธรรมชาติภายในวัด

๓) ละเว้นจากการประพาศติพิตทางเพศ หมายถึง เว้นจากการประพาศติพิตในกาม ผู้ประพาศติพิตศีลข้อนี้จะทำให้ชีวิตมีภัยคุกคามหรือมีศัตรูมาก ในทำนองเดียวกัน ด้านสิ่งแวดล้อมถ้ามนุษย์ประพาศติพิตต่อธรรมชาติโดยมองธรรมชาติเป็นเสมือนผู้หญิง มนุษย์มีการลักลอบตัดต้นไม้ฆ่าสัตว์ก็นับเป็นการล่วงละเมิดสิทธิของธรรมชาติ เพราะฉะนั้นเราจึงควรถือประโยชน์ตามที่ธรรมชาติได้ให้มา ไม่ควรไปเร่งหรือเพิ่มผลผลิตโดยใช้สารเคมี จนกลายเป็นการทำลายธรรมชาติและเป็นมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม ในการประยุกต์ใช้ศีลข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็น การปล่อยให้ป่าไม้เติบโตตามระบบของนิเวศของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตามที่มันจะเป็นไป ไม่ไปเร่งรีบการเติบโตของต้นไม้มากเกินไป เพราะระบบนิเวศของป่าไม้มีความสมดุลดีอยู่แล้ว โดยศีลในข้อที่ ๓ นี้ช่วยเอื้อในการห้ามแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศป่าไม้ รวมทั้งไม่ทำลายความสัมพันธ์ของระบบนิเวศทางกายภาพและชีวภาพ

๔) ละเว้นจากการพูดเท็จ อันได้แก่คำปดเสียสัตย์ และคินคำ พูดแต่คำสัตย์จริงด้วย ความจริงใจ และปรารถนาดี ในด้านจริยธรรมสิ่งแวดล้อมบุคคลควรพูดเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งใช้สื่อต่างๆ เพื่อประชาสัมพันธ์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในการประยุกต์ใช้ศีลข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็น การมีการสร้างกฎกติกา วินัยในการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ร่วมกัน ทั้งพฤติกรรมทางกาย และวาจา ซึ่งศีลสังวรนี้ จะช่วยระมัดระวังและควบคุม ลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน จึงต้องเป็นความร่วมมือกันระหว่างชุมชน และพระสงฆ์ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็น การสร้างกติการ่วมกัน การสร้างความเข้าใจคำสอนช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ไขปัญหาที่เน้นตัวเอง และการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้ ยังแทรกหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างด้านปัญญา ปรับทำที่ในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยศีลในข้อที่ ๔ นี้ช่วยเอื้อในการรักษากฎเกณฑ์ กติกาอย่างเคร่งครัดและมีความสุจริต โดยทางวัดได้มีกฎเกณฑ์ กติกา เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ไม่ก่อปัญหาแก่ป่าไม้ในวัด

๕) ละเว้นจากการดื่มสุราหรือน้ำเมาและรวมทั้งยาเสพติด ศีลข้อนี้จะทำให้ผู้ละเมิดขาดสติในการประยุกต์ใช้ต่อสิ่งแวดล้อม ในการประยุกต์ใช้ศีลข้อนี้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็น ส่งเสริมและให้ความรู้แก่ชุมชน คือ ไม่ควรดื่มน้ำเมาซึ่งเป็นผลผลิตจากต้นไม้หรือพืช ต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติเป็นการทำร้ายธรรมชาติ การที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง ทำให้สามารถนำพละกำลัง หรือกำลังกายที่เรามีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือกระทำความคุณงามความดีได้อย่างมากมาย แต่เมื่อใดที่มนุษย์ดื่มสุรา หรือของมีนเมาเข้าไป ก็จะทำให้ตนเองนั้นขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจจนก่อให้เกิดการประพาศติในสิ่ง

เลวร้ายได้ ซึ่งศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะคนที่ขาดสติสามารถกระทำความชั่ว รวมไปถึงการประพฤตินอกศีลข้ออื่นๆ ได้อีกด้วย โดยศีลในข้อที่ ๕ ช่วยเอื้อไม่ให้นำสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการไม่ทิ้งของเสียลงในป่าด้วย

สรุป ความหมายของคำว่า “ป่าเป็นวัด” บ่งบอกถึงความสำคัญของป่า คือ “วัดจำเป็นที่จะต้องอิงอาศัยป่า ถ้าหากว่าไม่มีป่าวัดก็ไม่สามารถอยู่ได้” จึงเป็นที่มาของการที่จะปลูกจิตสำนึกให้พระสงฆ์และชุมชนทั้งหลายเล็งเห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าตามหลักไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา โดยที่ศีล ช่วยในการควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม สมานธิ เป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดล้อม ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม

ศีล ๕ เป็นหลักจำเป็นในสังคมมนุษย์ที่จะต้องปฏิบัติเพื่อให้เกิดความปกติ ทั้งในตนเองและสังคม เพราะช่วยควบคุมความประพฤติไม่ให้พลาดถล่ำในการทำ ความช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่งรวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย จึงจัดอยู่ในระดับศีลธรรมอันเป็นมูลฐานที่จะนำไปสู่ความสงบของจิตใจไม่ให้ความชั่วครอบงำได้ รวมทั้งการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาวาย

๔.๑.๒ การประยุกต์ใช้การอนุรักษ์ในรูปของการดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตของประชาชนชาวลาวที่อยู่บริเวณรอบๆวัดที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติหรือป่าไม้ภายในวัดจะเป็นการช่วยระหว่างวัดกับชุมชนที่ชาวชุมชนในพื้นที่นั้นเข้ามาวัดเพื่อรับการอบรมขัดเกลาจิตใจก่อนที่จะออกสู่พื้นที่ธรรมชาติเพื่อที่จะหาสิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติในการประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตค้าขายเป็นต้นจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องมีความพร้อมที่จะทำให้เกิดการอนุรักษ์อย่างเห็นได้ชัดในปัจจุบันการอนุรักษ์ที่ประสบความสำเร็จก็คือประชาชนมีความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดีทำให้เกิดการร่วมมือกันระหว่างวัดกับชุมชนประชาชนนั้นก็มีส่วนที่จะเข้ามาสู่วัดแล้วก็เข้ามาทำความสะอาดเส้นทางเดินทางเดินทางของการเดินทางรอบๆวัดเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่าและก็เป็นการสร้างถนนเส้นทางที่เรียกว่าเป็นถนนบุญที่ชาวบ้านเรียกกันเป็นประจำการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นจะเป็นการช่วยเป็นหูเป็นตาให้ซึ่งกันและกันถือได้ว่าเป็นการที่ปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินนอกจากของทางวัดที่เป็นส่วนรวมป่าไม้ที่เป็นส่วนรวมแล้วก็ยังเป็นการปกป้องคุ้มครองทรัพย์สินของประชาชนในพื้นที่นั้นที่ติดกับวัดอีกรูปแบบหนึ่งเจ้าของพื้นที่ที่มีที่ดินติดกับวัดก็จะเป็นหูเป็นตาช่วยให้ออกกล่าวกันว่ามีอะไรเกิดขึ้นก็จะมีกรร่วมมือกันกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่มีการเกิดขึ้นเพื่อเป็นการอนุรักษ์อีกแบบหนึ่งการกำหนดเขตอภัยทานก็คือวัดเป็นสิ่งที่ไม่ควรเข้าไปล่าสัตว์หรือทำลายชีวิตอย่างอื่นที่หลุดรอดเข้ามาถึงแม้ว่าจะเป็นการไล่ล่าจากที่อื่นแล้วสัตว์เรานั้นบินเข้าสู่เขตอภัยทานประชาชนในบ้านก็จะเกิดความเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรเข้าไปทำร้ายถึงชีวิตเขาเพราะสิ่งเหล่านั้นทำให้เกิดการดำเนินชีวิตของเขาผิดแปลกไปความกลัวในเรื่องของบาปบุญประชาชนในพื้นที่ของประชาชนเหล่านั้นทำให้เป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติได้เป็นอย่างดีเพราะประชาชนนั้นมีความกลัวเป็นพื้นฐานความกลัวในที่นี้ก็คือความกลัวที่จะ

ได้รับสิ่งที่เป็นอันตรายต่อชีวิตถ้าเราผิดกตมิดกติกกาของหมู่บ้านยกตัวอย่างเช่นในวันพระขึ้น ๑๕ คำประชาชนก็จะไม่ประกอบอาชีพใดๆนอกจากการเข้าสู่วัดเพื่อปฏิบัติธรรมทำความสะอาดฟังธรรมเทศนาจากพระสงฆ์ช่วยกันทำความสะอาดบริเวณรอบวัดให้เกิดความสะอาดที่จะเป็นแนวป้องกันไฟป่าบ้างหรือเป็นการเดินสำรวจรอบวัดหรือจะเป็นการเดินจงกรมเพื่อฝึกสติสมาธิทำให้เป็นกิจกรรมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชนได้เป็นอย่างดีเป็นต้นจากกรณีข้างต้นอยากให้เห็นได้ว่าประชาชนชาวลาวในพื้นที่ที่มีความรักและห่วงหาพันที่เกิตรงอกจากความรักในเรื่องของสิ่งที่จะได้รับกลับคืนมาหากกระทำความผิดแล้วความเชื่อส่วนบุคคลก็ถือได้ว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่ในป่าเป็นสิ่งที่คอยช่วยเหลือเกื้อหนุนให้ชีวิตให้การดำเนินชีวิตมีความสุขและก็ประสบความสำเร็จจ็กรูปแบบหนึ่งจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ประชาชนในพื้นที่ส่วนมากแล้วถ้าผ่านการอบรมจากวัดเข้าสู่การดำเนินชีวิตแล้วจะทำให้ประชาชนนั้นเกิดจิตอาสาที่จะเป็นหูเป็นตาหรือเกิดความรักและห่วงหาพันในพื้นที่ที่จะร่วมแรงสามัคคีกันในการอนุรักษ์ธรรมชาติให้ลูกหลานได้ใช้ธรรมชาติเพราะจากการดูข่าวแล้วชาวบ้านก็ดูข่าวแล้วเห็นในสภาวะปัจจุบันก็คืออากาศที่เป็นพิษแต่ถ้าวันนี้ประชาชนชาวลาวบ้านนั้นช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ร้อยเปอร์เซ็นต์อากาศในชาวบ้านที่ได้หายใจจะมีสุขภาพร่างกายที่มีความแข็งแรงร้อยเปอร์เซ็นต์เช่นกันจากการสังเกตของเจ้าอาวาสเองก็เห็นในลักษณะข้างต้นจึงเป็นสิ่งที่สามารถพูดได้ว่าประชาชนในชุมชนนี้ช่วยกันเป็นหูเป็นตาคือประเด็นที่สำคัญและที่ประชาชนนั้นมีการอบรมทางกายวาจาจิตเป็นอย่างดีและประชาชนนั้นมีศีลธรรมในการดำเนินชีวิตหรือกรอบประเพณี ฮีตปฏิบัติมาเป็นอย่างดีก็เลยเป็นสิ่งที่ทำให้การอนุรักษ์ป่าในการดำเนินชีวิตของประชาชนถือได้ว่าเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพราะส่วนมากแล้วประชาชนแต่ก็ใช้ทรัพยากรในป่านอกจากจะเป็นการดูแลปากท้องและยังเป็นการอาศัยป่านั้นในการสร้างที่อยู่อาศัยที่พักผ่อนหย่อนใจได้แบบผสมผสานหรือรณการให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของประชาชนได้เป็นอย่างดี^{๑๐}

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้นั้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึที่ติงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก ตามหลักการนี้จึงเห็นได้ชัดว่าพระพุทธศาสนามีส่วนช่วยรักษาดูแลป่าไม้ พันธุ์ไม้ โดยไม่เบียดเบียนรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสรรพชีวิตในผืนป่า รวมทั้งส่งเสริมให้มีการปลูกป่า สร้างสวนป่าเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ต่อไป ความรู้สึกที่ติงามเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน โดยทางวัดป่าพระบาทภูเขาควาย ได้ส่งเสริมให้มีการนำเอาหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งเน้นในหลักของไตรสิกขา และศีล ๕ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระอาจารย์ พันธุ์ทอง วิสุทิปัญญา กรรมการวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๙ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๒.๑ การดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อการอนุรักษ์

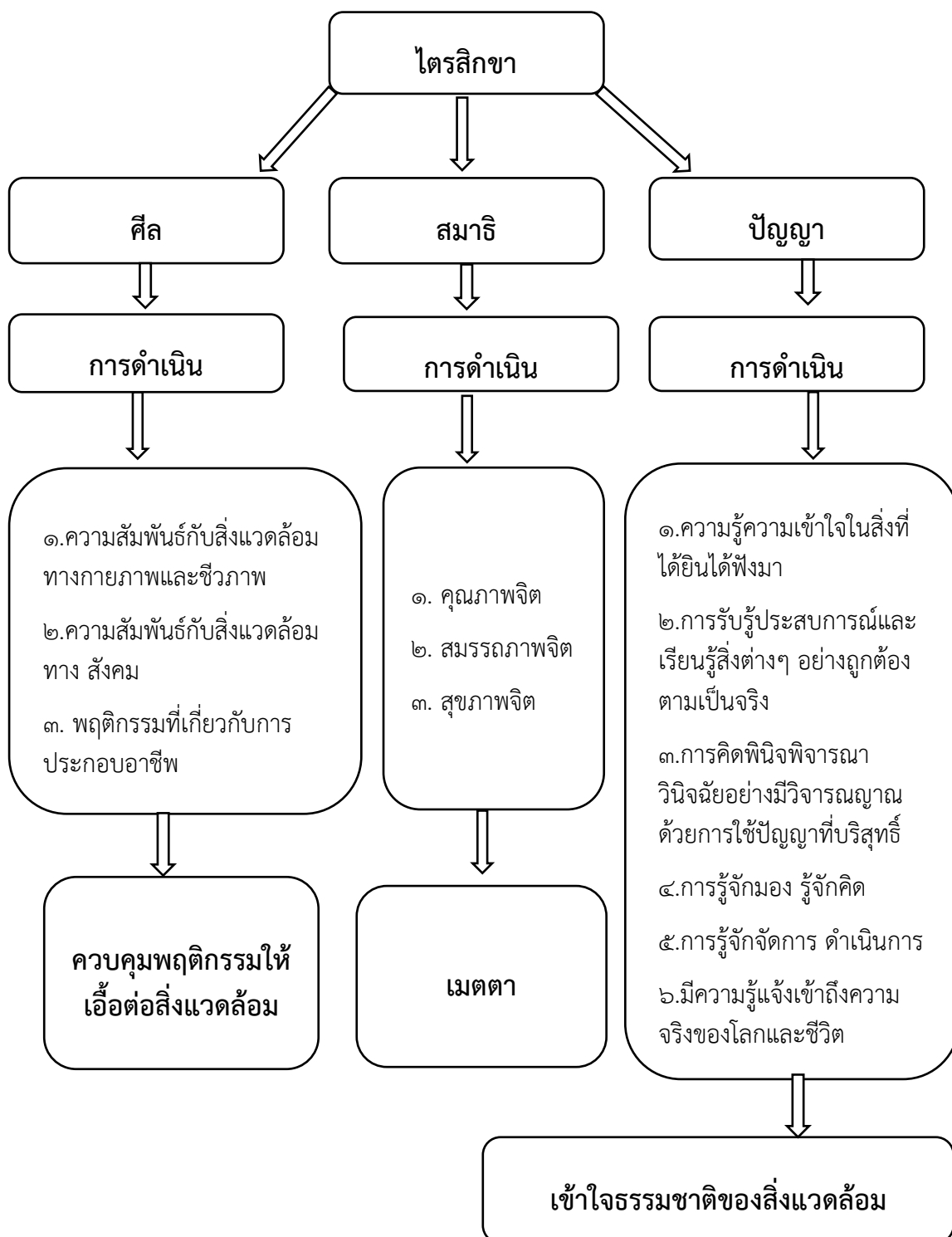
ถ้าพูดถึงเรื่องไตรสิกขาแล้วชาวพุทธส่วนใหญ่รู้ว่ามันคืออะไร แต่ไม่รู้ว่าจะปฏิบัติอย่างไรให้เกิดประโยชน์ คนลาวส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ไม่เข้าใจว่าพระพุทธศาสนาคืออะไร อะไรเป็นคำสอน อะไรเป็นหลักในการปฏิบัติ อะไรเป็นข้อห้าม หรืออาจมีผู้รู้อยู่แต่ก็เป็นส่วนน้อยที่จะเข้าใจว่าพระพุทธศาสนาสอนอะไร และต้องปฏิบัติอย่างไรถึงจะเข้าสู่ภาวะธรรมของพระพุทธเจ้า อันนี้ถือว่าเป็นประเด็นปัญหาที่พระสงฆ์ควรเร่งแก้ไข ซึ่งผู้วิจัยจะเสนอแนวทางในการดำเนินชีวิตตามแบบฉบับไตรสิกขา ซึ่งถือว่าเป็นธรรมมะพื้น ๆ ในการดำเนินชีวิต ดังต่อไปนี้

ไตรสิกขา แปลว่า สิกขา ๓ หมายถึง ข้อสำหรับศึกษา การศึกษาข้อปฏิบัติที่พึงศึกษา การฝึกฝนอบรมตนในเรื่องที่พึงศึกษา ๓ อย่างคือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา

อธิศีลสิกขา คือ ศึกษาเรื่องศีล อบรมปฏิบัติให้ถูกต้องดั่งงาม ให้ถูกต้องตามหลักจลศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก มัชฌิมศีล และมหาศีล ตลอดถึงปฏิบัติอยู่ในหลัก อินทริยสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษ

อธิจิตตสิกขา คือ ศึกษาเรื่องจิต อบรมจิตให้สงบมั่นคงเป็นสมาธิ ได้แก่ การบำเพ็ญสมถกรรมฐานของผู้สมบุรณ์ด้วยอริยศีลชั้นจันได้บรรลุมาน

อธิปัญญาสิกขา คือ ศึกษาเรื่องปัญญาอบรมตนให้เกิดปัญญาแจ่มแจ้ง ได้แก่การบำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานของผู้ได้มานแล้วจนได้บรรลุนิพพาน ๘ คือ เป็นพระอรหันต์ สามารถนำไปประยุกต์เกี่ยวกับการอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตได้ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อการอนุรักษ์ โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๑. การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอริสโตเติลศึกษา

ในด้านของศีลศึกษา คือ ต้องศึกษาในเรื่องศีล อันได้แก่ เจตนาที่จะงดเว้นไม่ละเมิดข้อห้ามด้านกาย ด้านวาจา ให้รักษาความเป็นปกติของความเป็นมนุษย์ผู้ซึ่งมีใจสูง หรืออาจกล่าวได้ว่า ในด้านนี้เป็นการพัฒนาในเรื่องของพฤติกรรมการอนุรักษ์ป่า โดยการกินให้น้อย สอนให้กินเฉพาะเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ เพราะการทาดังกล่าวจะทำลายธรรมชาติน้อยลง ซึ่งจะช่วยลดมลภาวะลงด้วย โดยมีส่วนสำคัญที่ควรเน้น คือ

๑) พฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพหรือโลกแห่งวัตถุ หรืออาจกล่าวว่าเป็นการรู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการรับรู้โดยไม่เกิดผลเสียหรือเกิดโทษ แต่ให้เกิดผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ตาหูเป็น ให้หูฟังเป็น อยู่ในหลักของอินทรีย์สังวรนั่นเอง การเสพ การบริโภคปัจจัย ๔ การใช้ประโยชน์จากวัตถุจากอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริง ให้ได้คุณภาพชีวิต ไม่หลงไปกับคุณค่าเทียมตามค่านิยมที่ผิด ๆ อันเป็นค่านิยมที่ฟุ้งเพื่อโก้เก๋ ที่ทำให้บริโภคมาก แต่เสียคุณภาพชีวิต เรียกก่ายๆ ว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี อันเป็นการปฏิบัติตามหลักของโภชนาแม่ตัตถุญตา

๒) พฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและโลกแห่งชีวิต เช่น การอยู่ร่วมกันในทางสังคม โดยไม่เบียดเบียน ก่อความทุกข์ความเดือดร้อน หรือก่อเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูล ดำรงตนอยู่ในกรอบของศีล ดำเนินชีวิตตามหลักของศีลให้ความร่วมมือกับการรักษาการศึกษาของสังคม กฎเกณฑ์หรือกฎหมาย ระเบียบ แบบแผน หรือวินัยแม่บทของชุมชนหรือสังคมของตน และวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ และรู้จักแบ่งปัน การเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือ ตามหลักของการให้ทาน เพื่อช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้ความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ตลอดจนการประพฤติเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่น ๆ ทั้งสัตว์มนุษย์และพืชพันธุ์ เช่น การร่วมสร้างเขตอภัยทาน นิวาปสถาน การปลูกสวนป่า สร้างแหล่งต้นน้ำ

๓) พฤติกรรมที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การเลี้ยงชีพอย่างมีศิลปวิทยาในวิชาชีพที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผลดีและเป็นสัมมาอาชีพ ซึ่งเป็นลักษณะที่สำคัญ คือ ไม่เป็นไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียหายแก่สังคม หากแต่เป็นเครื่องแก้ปัญหาของชีวิตและแก้ปัญหาของสังคม มีชีวิตที่เป็นไปเพื่อสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์เกื้อกูล ที่เอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำให้ชีวิตตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือเสื่อมจากคุณความดีในภาวะแห่งตน

ผลของการปฏิบัติตามหลักศีลศึกษา ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ ทำให้บุคคลเป็นผู้มีระเบียบวินัยและอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลดีและผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มี การเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับการที่พระพุทธเจ้าสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วาจาทุจริต และประพฤติกายสุจริต วาจาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล

เรียกว่า กายภาวนา ใ้บุคคลแสดงออกเฉพาะพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจา ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น มีวินัยในตนเอง และประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุขและในการแก้ปัญหาในด้านสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน

๒. การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอภิจิตตสิกขา

ในด้านของจิตตสิกขา คือ ศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้เรื่องจิต ให้เข้าใจธรรมชาติของจิต การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิพร้อมที่จะทำกิจการที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการพัฒนาจิต หรือที่เรียกว่าสมาธิ ในทางการอนุรักษ์ป่า ทาได้ด้วยกรอยู่อย่างผสมกลมกลืนกับธรรมชาติ คนและสิ่งมีชีวิตอื่นๆ อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ อันได้แก่ การเกิด แก่ เจ็บ และ ตาย ถ้าทุกชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างผสมกลมกลืน เขาก็จะไม่ไปรบกวนสิทธิของผู้อื่นสามารถแยกได้ดังนี้

๑) ด้านคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่าง ๆ เช่น เมตตา กรุณา กตัญญู กตเวทิตการวะ หิริโอตตัมปะ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจให้เจริญงอกงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

๒) ด้านสมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถของจิตที่เข้มแข็ง มั่นคงหรือความมีประสิทธิภาพของจิต เช่น มีฉันทะ ความใฝ่รู้ใฝ่ดีงาม ใฝ่กระทำ จิตมีความเพียร ความขยัน ความอดทน มีความระลึกได้ รู้ตัวทั่วพร้อมเท่าทัน ตื่นตัวอยู่เสมอ สามารถควบคุมตัวเองได้ มีความตั้งมั่น แน่วแน่ ไส สงบ เป็นสมาธิ รวมไปถึงความไม่ประมาท ที่จะทำให้ก้าวหน้านั้นคงในพฤติกรรมที่ดีงามหรือตั้งมั่นในความดีงามและพร้อมที่จะใช้ปัญญาในการใช้ชีวิตและประกอบกิจการที่

๓) ด้านสุขภาพจิต ได้แก่สภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัวเศร้าหมอง เร่าร้อน หากแต่มีความสดชื่น เอิบอิม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งจะส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงามมีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน หรืออยู่ในภาวะที่สมดุล ผลของการปฏิบัติตามหลักสมาธิศึกษา ส่งให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ ในการที่มนุษย์ได้ฝึกการทำสมาธิแล้ว ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อแผ่แก่สิ่งแวดล้อม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลถึงการปฏิบัติตนเพื่อต้องการช่วยให้สิ่งแวดล้อมเจริญงอกงาม มีความเมตตาต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อม รู้ถึงคุณประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป เป็นหลักที่คอยเตือนใจเมื่อเราจะทำบาปทั้งปวง และสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่สอนให้บุคคลงดเว้นความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติแต่มโนสุจริต ไม่มีความโลภ ไม่มีความพยาบาทหรือมีจิตใจเสียสละและยินดีให้อภัย ตามมโนสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

๓. การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอภิปัญญาสิกขา

ในด้านปัญญาสิกขา คือ ศึกษาในเรื่องปัญญา พัฒนาด้านปัญญา ในทางอนุรักษ์ธรรมชาติทำได้โดย การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด พระพุทธเจ้าสอนให้คนใช้ธรรมชาติในการพัฒนา

จิตใจ พฤติกรรม และศีลธรรมของตนเอง ดังนั้น คนต้องเรียนรู้การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาดในการพัฒนาด้านปัญญานี้จะมีการพัฒนาอยู่หลายระดับดังต่อไปนี้

๑) ความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ได้ยินได้ฟังมา หรือที่เล่าเรียนมาและรับการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการ ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) การรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรืออคติด้วยความรัก ความซึ้ง และเพราะความกลัว

๓) การคิดพิจารณาพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้ปัญญาที่บริสุทธิ์อิสระไม่ถูกกิเลสครอบงำ เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกลียดชังเข้าครอบงำ

๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด มีหลักการคิด มีวิธีคิดที่จะเข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่ามองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวหาเหตุปัจจัยของสิ่งเกิดขึ้น ดำรงตั้งอยู่และแปรเปลี่ยนสภาวะไป

๕) การรู้จักจัดการ ดำเนินการ ทากิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย มีความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดสรรประมวลความรู้ คิดได้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นเครือข่ายความรู้และสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์

๖) มีความรู้แจ้งเข้าถึงความจริงของโลกและชีวิต รู้เท่าทันกับธรรมดา หรือกับธรรมชาติทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนเองได้ หลุดพ้นจากความยึดติดในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่งด้วยความผันผวนปรวนแปรของสิ่งต่างๆ หลุดพ้นเป็นอิสระ อยู่เหนือกระแสโลก สำหรับบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขานั้นย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ ๓ ประการ คือ

(๑) ทำให้บุคคลเป็นคนดีของสังคม เป็นผู้มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของสังคม พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลงดเว้นกายทุจริต วิจิทุจริต และประพฤติแต่กายสุจริต วิจิสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา เป็นวิธีการพัฒนาบุคคลด้านพฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกายและวาจา เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมเฉพาะพฤติกรรมในด้านดี

(๒) ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งพระพุทธองค์ทรงสอนให้บุคคลงดเว้นจากความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤตินมโนสุจริต โมโลภ โมพยาบาท มีจิตใจเสียสละและยินดีให้อภัย เป็นการพัฒนาจิตใจตามหลักของสมาธิที่เรียกว่า จิตภาวนา

(๓) ทำให้บุคคลรู้และเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง อันเป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคล ตามหลักของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้เป็น การ

พัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุมรรคาวิมุตติ คือหลุดพ้นจากกิเลสได้โดยสิ้นเชิง (บรรลุนิพพาน)

ผลของการปฏิบัติตามหลักปัญญาสิกขา ส่งให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือการฝึกรบมด้านปัญญาทำให้มนุษย์เกิดความรู้ความเข้าใจ และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับมนุษย์เราได้อย่างสมบูรณ์ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อมทำให้บุคคลได้รู้และเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นสัมมาทิฐิ ละมโนทุจริต ปฏิบัติตามมโนสุจริตเป็นการพัฒนาบุคคล ตามหลักของปัญญา เรียกว่าปัญญาภาวนา การปฏิบัติข้อนี้เป็นการพัฒนาบุคคลให้เข้าใจชีวิตอย่างแท้จริง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุมรรคาวิมุตติ (ความหลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง) ซึ่งถือเป็นปัญญาภาวนา เช่นกัน

สรุป การดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขาเพื่อการอนุรักษ์ หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่ติดงอกรหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ตามแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา มีวิธีปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ดำรงอยู่บนเกณฑ์ธรรมชาติเพื่อความคงอยู่ของสรรพสิ่งและสันติสุขของสรรพชีวิตบนพื้นโลก โดยทางวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ได้ส่งเสริมให้มีการนำเอาหลักธรรมในการดำเนินชีวิต ซึ่งเน้นในหลักของไตรสิกขา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ในด้านของศีล คือ ต้องศึกษาในเรื่องศีล ทำให้บุคคลเป็นผู้มีระเบียบวินัยและอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลได้และผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ในด้านของสมาธิ คือ ศึกษาในเรื่องจิต ทำให้เข้าใจธรรมชาติของจิต การทำงานของจิต รู้วิธีการพัฒนาจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น เป็นสมาธิพร้อมที่จะทำกิจหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านการพัฒนาจิต ส่งผลถึงการปฏิบัติตนเพื่อต้องการช่วยให้สิ่งแวดล้อมเจริญงอกงาม มีความเมตตาต่อสัตว์และสิ่งแวดล้อม รู้ถึงคุณประโยชน์ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ ในด้านปัญญา คือ การฝึกรบมด้านปัญญาทำให้มนุษย์เกิดความรู้ความเข้าใจ และหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับมนุษย์เราได้อย่างสมบูรณ์ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม

๔.๑.๒.๒ การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อการอนุรักษ์

ศีล ๕ นั้นมีความหมายที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ธรรม อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่มนุษย์นั้นบัญญัติขึ้นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นการกำหนดหลักต่าง ๆ ขึ้นจากสามัญสำนึกที่รู้สึกตัวว่า เมื่อเรามีความรักตัวเอง ต้องการความสุข รวมถึงความปลอดภัยในชีวิต คนอื่น ๆ ก็ย่อมต้องรู้สึกและมีความ

ต้องการเช่นเดียวกับเรา เหตุนี้เองถึงแม้ว่าโลกใบนี้จะไม่มีการบูชาศาสนา หรือแม้แต่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าบังเกิดขึ้น ศิล ๕ ก็มิใช่เป็นการดำเนินชีวิตของเราอยู่แล้ว ฉะนั้น มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐ มีเหตุมีผล รู้จักยับยั้งชั่งใจ แต่สัตว์เดียรฉานไม่มีสิ่งเหล่านี้ จึงอาจเห็นได้ว่า เมื่อใดที่มนุษย์มีศิลป ๕ อย่างครบถ้วน ความเป็นมนุษย์จึงสมบูรณ์ ความเป็นปกติ วาจาก็เป็นปกติ เมื่อใดที่มนุษย์ขาดศิลป ๕ ความเป็นมนุษย์ก็ลดลง เห็นได้ว่า ศิล ๕ นั้นเป็นเครื่องบ่งชี้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยสามารถแบ่งการประพฤติปฏิบัติได้เป็น ๕ ข้อที่สามารถจำแนกการดำเนินชีวิตตามหลักศิลป ๕ เพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ของมนุษย์ได้อย่างชัดเจนได้ ดังต่อไปนี้

๑) การดำเนินชีวิตตามหลักศิลป ๕

(๑) ตั้งใจงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ ซึ่งโดยปกติของมนุษย์แล้วเราจะไม่ฆ่าแกงกันเอง นั้นเป็นสิ่งแรกที่มนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์ อาทิ เสือ หรือสิงโต ที่เวลาหิวก็จะไล่ล่าสัตว์อื่นเพื่อนำมาเป็นอาหารทันที แต่ถ้ามองในแง่ของการดำเนินชีวิตเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มนุษย์สามารถทำได้ในทุกที่ทุกเวลา โดยการไม่ทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังลูกหลานให้รู้ถึงคุณค่าของป่าไม้ เช่น การบวชต้นไม้ บวชป่า การปลูกป่าและปล่อยสัตว์ โดยถือเอาวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสำคัญทางสังคม ซึ่งถือว่าเป็นฤกษ์ดีในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ระบบนิเวศ เพื่อปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การเคารพธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเท่าที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน

(๒) ตั้งใจงดเว้นจากการลักขโมย โดยปกติของมนุษย์แล้วจะไม่คิดขโมย หรือลักทรัพย์สินของใคร ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นรูปธรรมจับต้องได้ หรือสิ่งที่เป็นนามธรรมจับต้องไม่ได้ เพราะมนุษย์มีความรอบรู้ในเรื่องของกรรมสิทธิ์ ว่านั่นของเรา ว่านี่ของเรา ฉะนั้น ถ้าใครลักขโมย หรือจี้ปล้นทรัพย์สินของคนอื่นก็แสดงว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาได้สูญหายไปแล้ว การดำเนินชีวิตเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มนุษย์ไม่ควรทำในการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพียงเพื่อเห็นประโยชน์ในส่วนตัวเพราะความโลภของตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงผลที่ตามมาอันก่อให้เกิดความเสียหายในส่วนรวม เพราะฉะนั้นมนุษย์จำเป็นต้องควบคุมความโลภของตนเอง มองถึงคุณค่าของป่าไม้ โดยมีความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ความกตัญญูนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นความกตัญญูได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทาง บ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เราอยู่ ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณทั้งสิ้น สิ่งใดให้ที่พัก ให้ความสะดวกสบายแก่เรา เราต้องถนอมรักษา นี่ก็คือความกตัญญู ใครที่มีความกตัญญูรู้คุณทุกสรรพสิ่ง เรียกว่าเป็นคนดี

(๓) ตั้งใจงดเว้นจากการประพฤติดินในกาม มนุษย์เป็นผู้ที่รู้จักควบคุมความต้องการของตัวเอง รู้ถูกผิด รู้ว่าอะไรควร อะไรไม่ควร ในทางธรรมชาติมนุษย์ไม่ควรแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศของป่าไม้ อันจะเป็นความอกตัญญูไม่รู้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยควรปล่อยให้สิ่งแวดล้อมเป็นไปตามระบบนิเวศอย่างที่มีมันควรจะเป็น เพราะฉะนั้น เราจึงควรรักษาสิ่งแวดล้อมทุกอย่างให้คงอยู่ดังเดิม โดยการรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นการปฏิบัติธรรมในเรื่องของการกตัญญูทุกเวที ถ้าเราทำได้ก็ชื่อว่าเรามีปฏิรูปเทสวาสะ คือสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งจะนำพาเราไปสู่ความเจริญของกาม

(๔) ตั้งใจดเว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ คำส่อเสียด โดยธรรมชาติของมนุษย์แล้วจะไม่หลอกลวง และเบียดเบียนซึ่งกันและกันด้วยวาจา หรือคำพูด ในทางธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มนุษย์นั้นควรมีวิสัยในการใช้ประโยชน์ของป่าไม้ร่วมกัน ร่วมมือกันระหว่างชุมชน ในการสร้างกติการ่วมกัน การสร้างความเข้าใจคำสอนช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ไขปัญหาที่เน้นตัวเอง และการมีส่วนร่วมของทุกคน ปรับท่าทีในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน โดยมนุษย์ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ต้องเปลี่ยนจิตสำนึกให้ลดละความโลภ ความโกรธ ความหลง ควบคุมชีวิตให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ข้อห้ามที่ได้ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด และประกอบอาชีพที่สุจริตอันจะเป็นไปในการเอื้อต่อการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่กับมนุษย์เราตลอดไป

(๕) ตั้งใจดเว้นจากดื่มสุรา : เมื่อใดที่มนุษย์ดื่มสุรา หรือของมีเมาเข้าไป ก็จะทำให้ตนเองนั้นขาดสติ ขาดความยับยั้งชั่งใจจนก่อให้เกิดการประพฤตินิสัยที่เลวร้ายได้ ซึ่งศีลข้อที่ ๕ นี้เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะคนที่ขาดสติสามารถกระทำความชั่ว รวมไปถึงการประพฤตินิสัยในศีลข้ออื่น ๆ ได้อีกด้วย ในการที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง เป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ โดยที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เฒ่าป่าเพื่อทำไร่ คนบางกลุ่มอาจต้องลดความต้องการในการหารายได้โดยมิชอบลง เช่น การตัดไม้ทำลายป่า

สรุป การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตตามหลักอริสติกสิกขา ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ ทำให้บุคคลเป็นผู้มีระเบียบวินัยและอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลได้และผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ในด้านของจิตสิกขา คือ ศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้เรื่องจิต ให้เข้าใจธรรมชาติของจิต เพื่อให้สงบตั้งมั่น ทำให้บุคคลมีจิตใจและอารมณ์มั่นคง เป็นผู้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่สิ่งแวดล้อม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ส่งผลถึงการปฏิบัติตนเพื่อต้องการช่วยให้สิ่งแวดล้อมเจริญงอกงาม ในด้านปัญญาสิกขา คือ การฝึกอบรมด้านปัญญาทำให้มนุษย์เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จักพิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผลที่ต้องร่วมกันอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมให้อยู่คู่กับมนุษย์เราได้อย่างสมบูรณ์ มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อการอนุรักษ์ ศีล คือ ความปกติ และการรักษาศีลก็คือความตั้งใจรักษาปกติของตน อันเป็นหลักปฏิบัติที่ไม่ทำให้เดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เมื่อบุคคลปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ก่อให้เกิดพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า ดังนี้ ศีลข้อ ๑ ช่วยปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ศีลข้อ ๒ ช่วยให้มีความกตัญญูต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศีลข้อ ๓ ช่วยให้ผู้มนุษย์เข้าใจในระบบนิเวศของป่า ศีลข้อ ๔ ช่วยควบคุมชีวิตให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ข้อห้ามเกี่ยวกับ

การอนุรักษ์ป่าที่ได้ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด ศีลข้อ ๕ นี้เป็นข้อที่สำคัญที่สุด เพราะคนที่ขาดสติสามารถกระทำความชั่ว รวมไปถึงการประพฤตินิดในศีลข้ออื่นๆ ได้อีกด้วย ในการที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง เป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ โดยที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น เผาป่าเพื่อทำไร่ คนบางกลุ่มอาจต้องลดความต้องการในการหารายได้โดยมิชอบลง เช่น การตัดไม้ทำลายป่า

๔.๒ วิเคราะห์วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอห้วยคต นครหลวงเวียงจันทน์

จากคำสัมภาษณ์พระอาจารย์ กัณหา จิตตานุรักษ์ กรรมกรวัดป่าพระบาทภูเขาควาย และพระที่จำพรรษาอยู่ในวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอห้วยคต นครหลวงเวียงจันทน์ และกลุ่มประชาชนทั่วไป กล่าวไว้ว่า วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย นั้นมีรูปแบบวิธีการที่เรียบง่าย โดยใช้ปัจจัยส่วนรวมของสภาพแวดล้อมทั่วไปของทางวัด และความร่วมมือของชุมชนใกล้เคียง โดยการ ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามก่อไฟ ปลูกป่าเพิ่มเติม ช่วยกันดูแลรักษา และใช้ป่าให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่งทางวัดได้วางระเบียบไว้เพื่อให้พระสงฆ์ นักแสวงบุญ นักท่องเที่ยว และชุมชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

๔.๒.๑ วิธีการศึกษาสภาพและสถานการณ์ของป่าในปัจจุบัน

จากการลงเก็บข้อมูลจากสภาพพื้นที่ของป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควายพบว่า ลักษณะพื้นที่ของวัดมีอาณาเขตบริเวณกว้างขวาง รมรื่นด้วยแมกไม้หนาแน่นพันธุ์ ซึ่งทางวัดได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ป่าเป็นอย่างยิ่ง โดยภายในเขตบริเวณวัดนั้นมีพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มากมาย พันธุ์ไม้ในธรรมชาติจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและดินฟ้าอากาศ โดยลักษณะเด่นของพันธุ์ไม้ในเขตวัดมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดสูง ขนาดกลาง และขนาดต่ำ โดยสามารถแยกสภาพและปัญหาปัจจุบันของป่าไม้ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควายได้ดังนี้

๔.๒.๑.๑ สภาพป่าในปัจจุบันของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย

จากการลงศึกษาเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัย พบว่าสภาพป่าในปัจจุบันของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย เป็นสภาพที่มีป่ารกทึบไปด้วยพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่เกิดเองตามธรรมชาติ และมีลักษณะของไม้ยืนต้นคือ ต้นไม้ที่มีลำต้นเดี่ยวทอดสูง มีกิ่งก้านใบอยู่ตอนบนหรืออยู่ตั้งแต่กลางลำต้นขึ้นไป มีคุณสมบัติเด่นในการให้ร่มเงาและความร่มรื่น ทั้งนี้สามารถแบ่งประเภทของไม้ยืนต้น หรือแบ่งตามความสูงได้ ๓ ขนาด คือ ไม้ยืนต้นระดับสูง มีความสูงตั้งแต่ ๑๐ เมตรขึ้นไป ขนาดกลางมีความสูง ๑๐ เมตรลงมา และขนาดต่ำคือ ๕ เมตรลงมา ส่วนใหญ่พันธุ์ไม้ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้พอก (ละมุดป่า)

ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้จิก ต้นเลียดนก เป็นต้น และยังมีไม้ประเภทอื่นปะปนกันอยู่ แต่ไม่มากนัก ได้แก่ ต้นข่อย ต้นไทร ต้นขี้เหล็ก ไม้ป่า หวายป่า และอุดมไปด้วยเห็ดและสมุนไพรนานาชนิด ที่บริเวณเงียบส่งัดเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม สภาพของป่าจัดได้ว่าเป็นป่าไม้ผลัดใบ จำพวกป่าแพะป่าแดงหรือป่าโคก สภาพพื้นดินบริเวณเกาะเป็นดินทรายและอุดมสมบูรณ์

๔.๒.๑.๒ สภาพปัญหาในปัจจุบันของป่า

จากการลงพื้นที่สำรวจสภาพของป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย ผู้วิจัยพบว่า เนื่องจากสภาพป่าในปัจจุบันของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย เป็นป่าไม้ที่มีต้นไม้สูงปกคลุมอย่างหนาแน่น แสดงให้เห็นว่าต้นไม้แย่งกันเจริญเติบโตเพื่อขึ้นไปรับแสงแดด ส่วนต้นไม้ที่เติบโตไม่ทันก็จะถูกปกคลุมจากต้นไม้ที่สูงกว่า จนทำให้มีลักษณะลาดต้นที่แคแกรน และเนื่องจากสภาพปัญหาภัยแล้งส่งผลให้ต้นไม้ยืนต้นตายเป็นจำนวนมาก ส่วนต้นไม้ที่พบว่าเกิดความเสียหายมากที่สุด คือ ต้นเลียดนก ต้นยางนา ไม้แดง ต้นไม้ที่มีความสูงระดับกลาง และต้นไม้ที่มีความสูงระดับต่ำ

๔.๒.๒ วิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า

วัดป่าพระบาทภูเขาควายมีพื้นที่เป็น ผืนดินมีความชุ่มชื้นตลอดทั้งปี ซึ่งทางวัดกำหนดพื้นที่ให้เป็นเขตอภัยทาน ปัญหาของการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย โดยส่วนมากปัญหาที่พบ คือ ตลิ่งพัง และภัยแล้งซึ่งส่งผลให้ต้นไม้แห้งเหี่ยวและเกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก จากมุมมองของทางภาครัฐมองว่าปัญหาในการอนุรักษ์ในเขตพื้นที่วัดนั้นเป็นปัญหาของชุมชน และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ซึ่งปัญหาของพระสงฆ์ และทางภาครัฐยังไม่เอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และชาวบ้านขาดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทางวัดมีวิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า โดยมีวิธีการดังนี้

๑. พระสงฆ์เดินสำรวจ ในกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ในเวลา ๑๔.๐๐ น. พระสงฆ์ทุกรูปจะร่วมกันทำความสะอาดภายในวัดโดยรอบ ไม่ว่าจะเป็นการปิดกวาดบริเวณทางเดินโดยรอบของวัด และทำความสะอาดศาลาการเปรียญ ซึ่งถือว่าเป็นการสำรวจป่าอีกรูปแบบหนึ่ง

๒. ความร่วมมือของชาวบ้าน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแสวงหาสาเหตุของการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควายนั้น มีหลายรูปแบบ คือ การเข้ามาหาของป่า การเข้ามาช่วยทำงานภายในวัด เมื่อพบปัญหา ก็จะมาบอกบุคคลากรในวัดให้ทราบว่ามีปัญหาตรงจุดไหน ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหามาจากหลายปัจจัย คือ

- ๑) การหักโค่นของต้นไม้ อันเกิดลมพายุ
- ๒) ต้นไม้ยืนต้นตาย อันเกิดจากภัยแล้ง
- ๓) เถาวัลย์รบกวนระบบนิเวศของต้นไม้ เกิดจากเถาวัลย์บางชนิดทำลายต้นไม้

- ๔) ตีลังก้า เกิดจากน้ำไหลกระทบตีสองแรงเกินไป
- ๕) ปัญหาขยะมูลฝอย เกิดจากกิจกรรมทางวัด และนักท่องเที่ยว
- ๖) นักท่องเที่ยวหักกิ่งไม้ เพราะไม่เห็นคุณค่าของต้นไม้

๔.๒.๓ วิธีการมีส่วนร่วม

การอนุรักษ์ป่าในมุมมองของพระสงฆ์นั้น สามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติดังกล่าว สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการอนุรักษ์ป่า โดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการอนุรักษ์ป่า และแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าตามหลักของความเป็นจริง โดยที่พระภิกษุควรปลูกฝังแนวคิดที่ว่า พระภิกษุพึงอยู่เสนาสนะป่าในฐานะเสนาสนะอันสงัด เพื่อปฏิบัติตนให้รอดพ้น เป็นอิสรภาพจากอำนาจของกิเลสตัณหาโดยเด็ดขาด เป็นเป้าหมายเมื่อตนเองได้ประสบสุขแท้ อันเกิดจากความสงบทั้งกายวิเวก จิตวิเวก อุปวิเวก แล้วก็นำเอาสันติธรรมนั้นออกมาอนุเคราะห์แก่พุทธศาสนิกชน หรือเพื่อนมนุษย์ผู้ใฝ่ธรรมทั้งหลาย พบบุคคลเหล่านั้นได้ยิน ได้ฟัง ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมแล้ว ได้ลืมนรสพระธรรมก็จะเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในธรรมะว่าเป็นผลผลิตจากธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ ก็เท่ากับการดูแลรักษาธรรมะทำให้มนุษย์มีทัศนคติที่ถูกต้องว่าทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ การจัดการสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ต้องมีการบริหารจัดการตัวเองเสียก่อน ซึ่งแนวคิดการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาต้องตั้งอยู่บนแนวทางของความเป็นจริง และอาศัยปัจจัยการเสริมสร้างในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

๔.๒.๔ ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือ

พระสงฆ์ ถือว่าเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทแนบแน่นในสังคมไทย บทบาทหนึ่งก็คือว่ามีความสำคัญไม่น้อยกว่าการเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม นั่นคือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีได้ชัดต่อปรัชญาหลักธรรมคำสอนและข้อปฏิบัติทางพุทธศาสนา หากกลับก็ถือได้ว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ตลอดจนส่งเสริมวัตรปฏิบัติและการพัฒนาจิตวิญญาณ พระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน มีส่วนช่วยสนับสนุนชุมชนและรัฐในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งพระสงฆ์สามารถทำได้โดยการอบรมสั่งสอนที่ชี้ให้เห็นถึงความเป็นจริงของธรรมชาติที่ทางพระพุทธศาสนามาสอนในเรื่องต่างๆ ทั้งนี้ในหลักการสอนของพระพุทธศาสนายังสอนให้มนุษย์เกิดปัญญา ๒ ทาง คือ ไตรสิกขา และศีล ๕ โดยพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาวายมีวิธีการสร้างความเลื่อมใสให้กับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่า เพราะเห็นว่าเป็นการสั่งสมบุญในอีกรูปแบบหนึ่ง โดยพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาวายมีวิธีการสอนชาวบ้าน ดังนี้

ไตรสิกขา ในหลักไตรสิกขานั้นได้สอนให้ละเว้นความชั่ว สอนให้ทำความดี และสอนให้ทำจิตใจให้สงบสอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจในคุณค่าทางจริยธรรม เพื่อนำไปใช้ปฏิบัติเกิดผลดีแก่

ตนเอง ต่อสังคม และธรรมชาติ พระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาวายมีวิธีการสอนชาวบ้าน คือ ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล เพื่อควบคุมความประพฤติทางวินัยในตนเองอยู่ในกรอบการอนุรักษ์ป่า โดยรับรู้ได้ในผลได้และผลเสียของการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ ใช้สมาธิฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดีและสมบูรณ์ โดยอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ด้วยการปฏิบัติธรรม การบำเพ็ญสมาธิภาวนา ฝึกอบรมด้านปัญญาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และวางแผนทรัพยากรป่าไม้ รู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งสามารถเข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

ศีล ๕ สอนให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ พระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาวาย มีวิธีการสอนชาวบ้าน คือ ห้ามในการทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายป่าไม้ มีความตั้งใจที่จะรักษาชีวิตของป่าไม้ไว้ให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ปลุกฝังชุมชนให้มองเห็นคุณค่าควรแก่การถนอมป่าไม้ ห้ามในการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ในทางที่ทำลายธรรมชาติ การสร้างเสนาสนะก็เอื้อต่อการเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ต่างๆ แต่ถ้าหากจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์จากป่าไม้ ก็คำนึงว่าต้องให้เกิดความสูญเสียเกิดขึ้นกับป่าไม้น้อยที่สุด ปล่อยให้ป่าไม้เติบโตตามระบบของนิเวศของธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตามที่มันจะเป็นไป ไม่ไปเร่งรีบการเติบโตของต้นไม้มากเกินไป เพราะระบบนิเวศของป่าไม้มีความสมดุลที่อยู่ สร้างกฎกติการ่วมกัน สร้างความเข้าใจคำสอนช่วยให้เห็นลักษณะการแก้ไขปัญหาของป่าไม้ และการมีส่วนร่วมของทุกคน นอกจากนี้ยังแทรกหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างด้านปัญญา ปรารถนาที่ในการแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม ทั้งด้านพฤติกรรม จิตสำนึก และภูมิปัญญาที่เชื่อมประสานเกี่ยวคู่กันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหาและการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติอันจะเป็นการทำร้ายธรรมชาติ การที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของตัวเอง ทำให้สามารถกระทำคุณงามความดีได้อย่างมากมาย เมื่อประชาชนเกิดความเลื่อมใสในการปฏิบัติของพระสงฆ์แล้วจึงเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบต่างๆ เช่น ประชาชนมีความรู้สึกร่วมในการที่จะทำความดี มีจิตสำนึกในเรื่องของความสามัคคี โดยการตื่นตัวในการช่วยอนุรักษ์ป่า เข้าร่วมในกิจกรรมของทางวัดที่เกี่ยวข้องกับการปลูกป่ามากขึ้น และคอยช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาให้กับทางวัดในการปกป้องผืนป่า และที่สำคัญประชาชนมีความเคารพต่อแนวทางที่พระสงฆ์ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาคาวายได้สอนให้ประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะถือว่าพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาวายเป็นแบบอย่างที่ดี อีกทั้งยังเห็นว่าพระสงฆ์เป็นแบบอย่างของการเป็นผู้นำทางด้านจิตใจ โดยเฉพาะความรู้สึกสำนึกในเรื่องของการอนุรักษ์ป่า มีปัญญาคิดไตร่ตรองในการใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการเลี้ยงชีพ โดยที่ไม่มีการเบียดเบียนและก่อความเดือดร้อนให้แก่ธรรมชาติ

๔.๒.๕ ใช้ความเชื่อเรื่องวิญญาณคุ้มครองป่าภายในวัด

ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายก็ได้มีการปลูกฝังในความเชื่อที่ว่า ในต้นไม้ใหญ่ทุกต้นได้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ โดยอ้างอิงหลักศาสนาในพระวินัยปิฎก ที่ได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวกับต้นไม้ไว้อย่างชัดเจน โดยได้กำหนดในเรื่องของการห้ามมิให้ภิกษุตัดไม้ หากเป็นการกระทำอันเป็นการทำลายต้นไม้หรือพืชพันธุ์ จะมีความผิดเป็นการละเมิดพระวินัย และยังถ้าหากต้นไม้นั้นมีเจ้าของครอบครองอยู่ ถ้าภิกษุไปตัดหรือทำลายโดยเจตนาจะมีโทษทางวินัยที่รุนแรงหรืออาจขาดจากความเป็นพระภิกษุ ในทางพระพุทธศาสนาให้ความเห็นว่าต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต เนื่องจากต้นไม้มีความรู้สึกต่อสิ่งสัมผัส ด้วยเหตุนี้ในการตัดหรือทำลายต้นไม้จึงจัดว่าเป็นการทำบาป เพราะเป็นการถือว่เป็นการเข้าไปทำลายชีวิตของผู้อื่นให้ตายไปก่อนถึงอายุขัยของเขา ในทุกชีวิตต่างรักสุขเกลียดกลัวทุกข์ด้วยกัน ทุกสิ่งทุกอย่างต่างต้องเผชิญภายใต้กระบวนการของธรรมชาติร่วมกัน เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงไม่พึงมีชีวิตอยู่ด้วยการพรากชีวิตของผู้อื่น ความเชื่อในเรื่องของเทพารักษ์ที่สิงสถิตอยู่ในป่าภายในบริเวณต้นไม้ใหญ่ ต้นไม้ที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยในเรื่องการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ โดยความเชื่อเรื่องวิญญาณคุ้มครองป่า จะช่วยควบคุมพฤติกรรมให้ไม่กล้าละเมิดต่อสิ่งแวดล้อม

๔.๒.๖ ใช้ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อป่าทางวัฒนธรรม

ประเพณีดั้งเดิมของลาวที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยผูกพันกับธรรมชาติป่าวัฒนธรรมชุมชนอย่างแนบแน่น ได้รับการสั่งสมแนวคิด ภูมิปัญญา ปลูกศรัทธา คติความเชื่อจนเป็นแบบแผนการดำรงชีวิตที่มีคุณค่า อันแสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดของทรัพยากรบุคคลและสังคมพื้นถิ่น และในวัดป่าพระบาทภูเขาควายก็เช่นกัน ได้มีการปลูกฝังความเชื่อเรื่องป่าทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยมีวิธีการดังต่อไปนี้

๑. ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษคุ้มครองป่า

ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายได้จัดพื้นที่ภายในวัดไว้เฉพาะเพื่อเก็บกระดูกของบรรพบุรุษสังเกตเห็นว่าป่าไม้ภายในวัด หรือ ป่าช้า (ป่าวัฒนธรรม) เป็นบริเวณที่มีต้นไม้ใหญ่น้อยขึ้นอยู่หนาแน่น มีสัตว์ป่าจำนวนมากมาอาศัยอยู่อย่างสงบ ปราศจากการรบกวนจากคน ชาวบ้านเล่าว่าคนในหมู่บ้านไม่กล้าตัดต้นไม้ และไม่กล้าล่าสัตว์ในป่าไม้ดังกล่าว เพราะเป็นเขตอภัยทาน และชาวบ้านเชื่อว่าเป็นป่าที่มีความศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านเกรงกลัวภูตผีและดวงวิญญาณที่สิงสถิตอยู่ในป่า

ชาวบ้านเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะโกรธ ถ้าพวกเขาเข้าไปตัดไม้หรือล่าสัตว์ในป่า ตามความเชื่อชาวบ้านจะสร้างศาลเล็กๆ ไว้ในป่าแห่งนี้ เพื่อให้เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ซึ่งผีบรรพบุรุษจะช่วยปกป้องรักษาและบันดาลให้เกิดสิ่งดีๆ กับพวกเขา ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าประเภทนี้ในรูปอาหารจากพวก เห็ด พืชผัก และผลไม้ มาหลายชั่วอายุคนแล้วชาวบ้านจะสร้าง กงูระเบียบในการดูแลรักษาป่าขึ้นเอง เนื่องจากรู้ว่าชาวบ้านมีความเชื่อดังกล่าวข้างต้น พระสงฆ์จึง

นำมาใช้เป็นยุทธวิธีในการดูแลรักษาป่าไม้ เช่น การประยุกต์มาใช้ในเรื่อง “การบวชต้นไม้” ช่วยให้ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็นที่รักของชาติได้ส่วนหนึ่ง

๒. ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา

ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็นที่สร้างความเป็นดอนปู่ตาที่คอยปกป้องรักษาป่าภายในวัดเอาไว้ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ชุมชนใกล้เคียงจึงไม่กล้าสร้างปัญหาภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็นพิเศษมากนักเชื่อในเรื่องของวิญญาณที่รักษาป่าไม้ และเครื่องครัดในรูปแบบของประเพณี พิธีกรรม เชื่อถือในเรื่อง บาบ บุญ คุณ โทษ ขวัญ วิญญาณ เทวดาอารักษ์ ตลอดจนผีนางไม้ อย่างจริงจัง โดยมีการเช่นสรวงบัตผลิตตามฤดูกาล คติความเชื่อเรื่อง “ผี” นั้นชาวอีสานเชื่อกันว่า ผีมีอยู่สองกลุ่มใหญ่ กลุ่มหนึ่งเป็นผีประเภทแม่คุณความดี ช่วยคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติทั้งปวงที่จะมาถล่มกราย ตลอดจนดูแลรักษาชุมชนให้เกิดสันติสุข ขณะเดียวกันก็อาจบันดาลให้เกิดความเดือดร้อนยุ่งยากได้ หากผู้ใดล่วงละเมิดขาดความเคารพยำเกรง หรือมีพฤติกรรมอันไม่พึงปรารถนาของชุมชน กลุ่มผีดังกล่าวมีผีเจ้า ผีนาย ผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีปู่ย่า ผีปู่ตา ผีตายาย ผีแม่เหล็ก หลักเมือง ผีฟ้า ผีแถน ผีมด ผีหม้อ ผีเจ้าปู่หลุบตา หรือผีที่ชาวบ้านนับถือเฉพาะถิ่นซึ่งมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป เป็นต้น ส่วนผีอีกกลุ่มหนึ่งเป็นผีร้ายที่คอยมุ่งทำลายล้าง เบียดเบียน ก่อความวุ่นวายสับสนให้เกิดโทษภัยอยู่เนือง ๆ เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีแม่เลี้ยง ผีท่า เป็นต้น เมื่อชาวบ้านได้ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา ณ บริเวณใดก็ตามย่อมจะต้องสร้างบ้านเรือน โรง หอ หรือศาล (ตูป) ไว้เป็นที่พำนักอาศัยของกลุ่มผีประเภทที่ให้คุณไว้เสมอ ณ บริเวณใกล้เคียง เพื่อเป็นที่พึ่งพิงสำหรับบูชาเช่นสรวงสังเวยเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ

๓. ใช้ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตาเป็นเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมทางวัฒนธรรม

ในกลุ่มผีให้คุณที่ชาวบ้านจะให้ความเคารพศรัทธาก่อนข้างมากนั้นจะเป็น “ผีปู่ตา” ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มผีบรรพชน หรือกลุ่มผีประจำตระกูลที่ล่วงลับไปแล้วของชาวบ้าน แต่ดวงวิญญาณยังเป็นห่วงบุตรหลานอยู่จึงเฝ้าคอยดูแล รักษา คุ้มครอง ป้องกันภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นในชุมชนโดยมอบหมายกำหนดให้ “เฒ่าจ้ำ” ทำหน้าที่เป็นผู้ติดต่อประสานงานสื่อสารระหว่างผีบรรพชนกับชาวบ้าน ความเชื่อถือ ศรัทธาเรื่องผีบรรพชน หรือ “ผีปู่ย่าตายาย” ของชาวลาวนั้นปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณีทุกท้องถิ่นชุมชน โดยเฒ่าจ้ำจะเป็นผู้นำในกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้าน อีกทั้งดอนปู่ตายังเป็นแหล่งปฏิบัติภารกิจทางศาสนาด้วยความมั่นคงตามค่านิยมของชุมชน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจลักษณะการใช้ประโยชน์จากป่าดอนปู่ตา

๔.๒.๗ อนุรักษ์ด้วยการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์

ปัจจัยในการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธของทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็นที่เน้นในการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์ในเชิงอนุรักษ์เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาความประวัติก่อนมาเป็นมาของพระอริยสงฆ์หลายรูปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็นพิเศษ โดยอาศัยพื้นฐานความศรัทธาของหลวงปู่ ซึ่งถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของวัดและชุมชนที่ได้ร่วมกันปกป้องรักษาไว้ให้เป็นมรดกของลูกหลานต่อไป โดยการอนุรักษ์ที่เด่นชัดมีหลายแห่ง ดังนี้

๑) ซ่อมแซมกุฏิหลวงปู่ในเชิงอนุรักษ์

เจ้าอาวาส ได้ประชุมหารือกับญาติธรรม และกำนันผู้ใหญ่บ้าน ว่าน่าจะคิดสร้างเจดีย์เพื่อเก็บอัฐิธาตุของหลวงปู่ เพราะท่านเป็นครูอาจารย์ชั้นสูง ควรแก่การกราบไหว้บูชา คณะศิษย์และชาวบ้านได้ประชุมกัน เห็นพ้องต้องกันว่า ควรสร้างพระเจดีย์พระอาจารย์ที่มีความสำคัญในพื้นที่ วัฒน วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ในระหว่างการก่อสร้างได้มีผู้มีจิตศรัทธาร่วมทำบุญทอดกฐิน ทอดผ้าป่า และทยอยกันส่งเงินมาบริจาค อีกทั้งบริจาคเป็นวัสดุและชิ้นงานก่อสร้าง จนทำให้งานก่อสร้างองค์พระเจดีย์แล้วเสร็จสมบูรณ์ รวมทั้งงานตกแต่งสวนโดยรอบองค์พระเจดีย์ และงานซ่อมแซมกุฏิหลวงปู่ในเชิงอนุรักษ์ โดยมีการสร้างหลังคาครอบไว้อีกชั้นหนึ่ง ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่ทำให้มองเห็นความสำคัญของร่องรอยการเป็นอยู่ของหลวงปู่ ในมุมมองของความสมณะ

๓) อนุรักษ์พระพุทธรูป

พระพุทธรูปไสยาสน์ภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควาย ถือว่าเป็นพระพุทธรูปคู่วัดมานาน และเป็นที่เคารพบูชาของชาวบ้าน และถือว่าเป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้คนให้ความเคารพในเชิงอนุรักษ์ของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย ในการสร้างพุทธรูป เกิดขึ้นโดยความประสงค์ของหลวงปู่ต่างๆ และความร่วมมือของชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียง

สรุป วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย นั้นมีรูปแบบวิธีการที่เรียบง่าย โดยใช้ปัจจัยส่วนรวมของสภาพแวดล้อมทั่วไปของทางวัด และความร่วมมือของชุมชนใกล้เคียง โดยการ ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามก่อไฟ ปลุกป่าเพิ่มเติม ช่วยกันดูแลรักษา และใช้ป่าให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่งทางวัดได้วางระเบียบไว้เพื่อให้พระสงฆ์ นักแสวงบุญ นักท่องเที่ยว และชุมชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

สภาพป่าในปัจจุบันของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย เป็นสภาพที่มีป่ารกทึบไปด้วยพันธุ์ไม้ดั้งเดิมที่เกิดเองตามธรรมชาติ ส่วนใหญ่พันธุ์ไม้ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้พอก (ละมุดป่า) ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้จิก ต้นเลือดนก เป็นต้น และยังมีไม้ประเภทอื่นปะปนกันอยู่ แต่ไม่มากนัก ได้แก่ ต้นข่อย ต้นไทร ต้นขี้เหล็ก ไม้ป่า หวายป่า และอุดมไปด้วยเห็ดและสมุนไพรนานาชนิด

ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายมีวิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า คือ พระสงฆ์เดินสำรวจ และความร่วมมือของชาวบ้าน การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแสวงหาสาเหตุของการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย นั้น มีหลายรูปแบบ คือ การเข้ามาหาของป่า การเข้ามาช่วยทางานภายในวัด เมื่อพบปัญหาที่จะมาบอกบุคคลากรในวัดให้ทราบว่ามีปัญหาตรงจุดไหน ซึ่งพบว่าสาเหตุของปัญหามาจากหลายปัจจัย คือ การหักโค่นของต้นไม้ อันเกิดลมพายุ ต้นไม้ยืนต้นตายอันเกิดจากภัยแล้ง เถาวัลย์รบกวนระบบนิเวศของต้นไม้ ตลิงพัง ปัญหาขยะมูลฝอย นักท่องเที่ยวหักกิ่งไม้

การอนุรักษ์ป่าในมุมมองของพระสงฆ์นั้น สามารถประยุกต์อยู่บนพื้นฐานของกฎธรรมชาติดี สามารถกำหนดแนวทางในการจัดการอนุรักษ์ป่า โดยที่พระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายมีวิธีการ คือ ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่า ใช้ความเชื่อเรื่อง

วิญญานคัมภีร์ครองป่าภายในวัด มีการปลูกฝังความเชื่อเรื่องป่าทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน คือ ความเชื่อเรื่องวิญญานบรรพบุรุษคัมภีร์ครองป่า ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตา

การรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์ เป็นปัจจัยในการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธของทางวัดป่าพระบาทภูเขาควาย โดยการอนุรักษ์ที่เด่นชัดมีหลายแห่ง เช่น ซ่อมแซมกุฏิหลวงปู่ในเชิงอนุรักษ์ อนุรักษ์ทางเดินจงกรมของพระสงฆ์ สถานที่แสดงธรรมเทศนาของครูบาอาจารย์ อนุรักษ์พระพุทธรูป ในการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์ในเชิงอนุรักษ์เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาความประวัติความเป็นมาของพระอริยสงฆ์หลายรูปที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดป่าพระบาทภูเขาควายโดยอาศัยพื้นฐานความศรัทธาของหลวงปู่ ซึ่งถือว่าเป็นความภาคภูมิใจของวัดและชุมชนที่ได้ร่วมกันปกป้องรักษาไว้ให้เป็นมรดกของลูกหลานต่อไป

๔.๓ วิเคราะห์กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย ทำให้ผู้วิจัยสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักการของ สัมมัตถะ ๔

ความหมายของ “สัมมัตถะ” หรือ “สัมมัตถะ ๔” คือ การมุ่งมั่นทำความชอบ มี ๔ ประการ

๑. สังวรปธาน คือ เพียรระงับการกระทำอกุศล ไม่ให้เกิดขึ้น (เพียรระวัง)
๒. ปหานปธาน คือ เพียรละเลิกอกุศลที่กำลังกระทำอยู่ (เพียรละ)
๓. อนุรักษ์นาปธาน คือ เพียรรักษา กุศลธรรม ที่เกิดขึ้นแล้ว (เพียรรักษา)
๔. ภาวนาปธาน คือ เพียรฝึกฝนบำรุงกุศลธรรม ให้เจริญยิ่งขึ้น (เพียรเจริญ)

การประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ตามหลักสัมมัตถะ ๔ คือ ความเพียร ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ที่ในการอนุรักษ์ป่า ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ สังวรปธาน

สังวรปธาน คือ คือ ความเพียรระวัง ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในป่าให้เกิดได้ สามารถทำได้ด้วยการรู้จักใช้เครื่องอุปโภค บริโภคอย่างเหมาะสม ไม่มากเกินไป ในทางพระพุทธศาสนา มุ่งสอนให้บุคคลดำรงชีวิตในทางที่เหมาะสม ไม่ถึงจนเกินไป และไม่หย่อนจนเกินไป การดำเนินการทุกอย่างให้คำนึงถึงความพอดีเป็นสิ่งสำคัญ โลกปัจจุบันประสบกับปัญหาวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยาหลายอย่าง เนื่องจากมนุษย์มีการใช้สอยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมากเกินไป ซึ่งเป็นกระบวนการแผ้วถางภัยคุกคามต่อป่า

๔.๓.๒ ปทานปธาน

ปทานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของป่าที่มีอยู่แล้วให้หมดไป ทำได้ด้วยการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมของป่า ซึ่งมนุษย์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และไม่ควรไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ รวมทั้งไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เช่น ไม่ทิ้งน้ำเสีย สารพิษ ขยะลงไปสู่แหล่งน้ำหรือที่สาธารณะ เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าความไม่เบียดเบียนเป็นสุขในโลก ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาป่าไม้ ละเว้นสิ่งที่จะทำเป็นปัจจัยคุกคามต่อป่า

๔.๓.๓ อนุรักษ์นาปธาน

อนุรักษ์นาปธาน คือ เพียรรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ติดอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟู และรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ฟื้นฟูแล้วให้ยั่งยืนต่อไป ทำได้ด้วยการให้ความเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยที่คนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่อยู่อาศัย หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ที่เรียกว่า “ต้นไม้เจ้าไพร” (เจ้าป่า) เมื่อประชาชนเข้าไปตัดหรือทำลายต้นไม้ เท่ากับเป็นการทำลายที่อยู่ของรุกขเทวดา ซึ่งรุกขเทวดาอาจลงโทษ โดยการบันดาลให้เกิดภัยพิบัติแก่ผู้ตัดไม้ ดังนั้น การที่มีความเคารพต่อรุกขเทวดา ทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ ซึ่งเป็นการป้องกันต้นไม้ไม่ให้ถูกทำลาย ซึ่งเป็นการดูแลรักษา

๔.๓.๔ ภาวนापธาน

ภาวนापธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ทำได้ด้วยการจัดกิจกรรมบำเพ็ญเพียร และเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะป่าคือทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระภิกษุก็อาศัยอยู่ในป่าเพื่อการบำเพ็ญเพียร เพราะป่าคือที่สงบ ช่วยให้ร่างกายอ่อนคลาย จิตใจสงบ ปราศจากเสียงรบกวนจากกิจกรรมต่างๆ เมื่อพระอยู่ในป่าท่านจะช่วยสอนคนให้รู้ให้เข้าใจคุณค่าของป่า โดยที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญการกระทำของพระสงฆ์ในการปลูกดอกไม้ ผลไม้ และต้นไม้เพื่อเป็นร่มเงา และเป็นขอบเขตที่ใช้ปฏิบัติธรรม ตลอดจนการดูแลรักษาป่าในบริเวณที่อาศัยอยู่ ซึ่งเป็นการพัฒนาโดยการปลูกเพิ่ม การคัดเลือกสายพันธุ์ที่เหมาะสมกับพื้นที่

สรุป การประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาวด้วยหลักการของ สัมมปธาน ๔ โดยอธิบายได้ดังนี้

“สัมมปธาน” หรือ “สัมมปธาน ๔” คือ การมุ่งมั่นทำความชอบ มี ๔ ประการ ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ที่ในการอนุรักษ์ป่า ดังต่อไปนี้

๑) สังวรปธาน คือ ความเพียรระวัง ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในป่า

๒) ปทานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของป่าที่มีอยู่แล้วให้หมดไป ทำได้ด้วยการไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อมของป่า ซึ่งมนุษย์ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และไม่ควรมีไปเบียดเบียนสิ่งแวดล้อมอื่นๆ

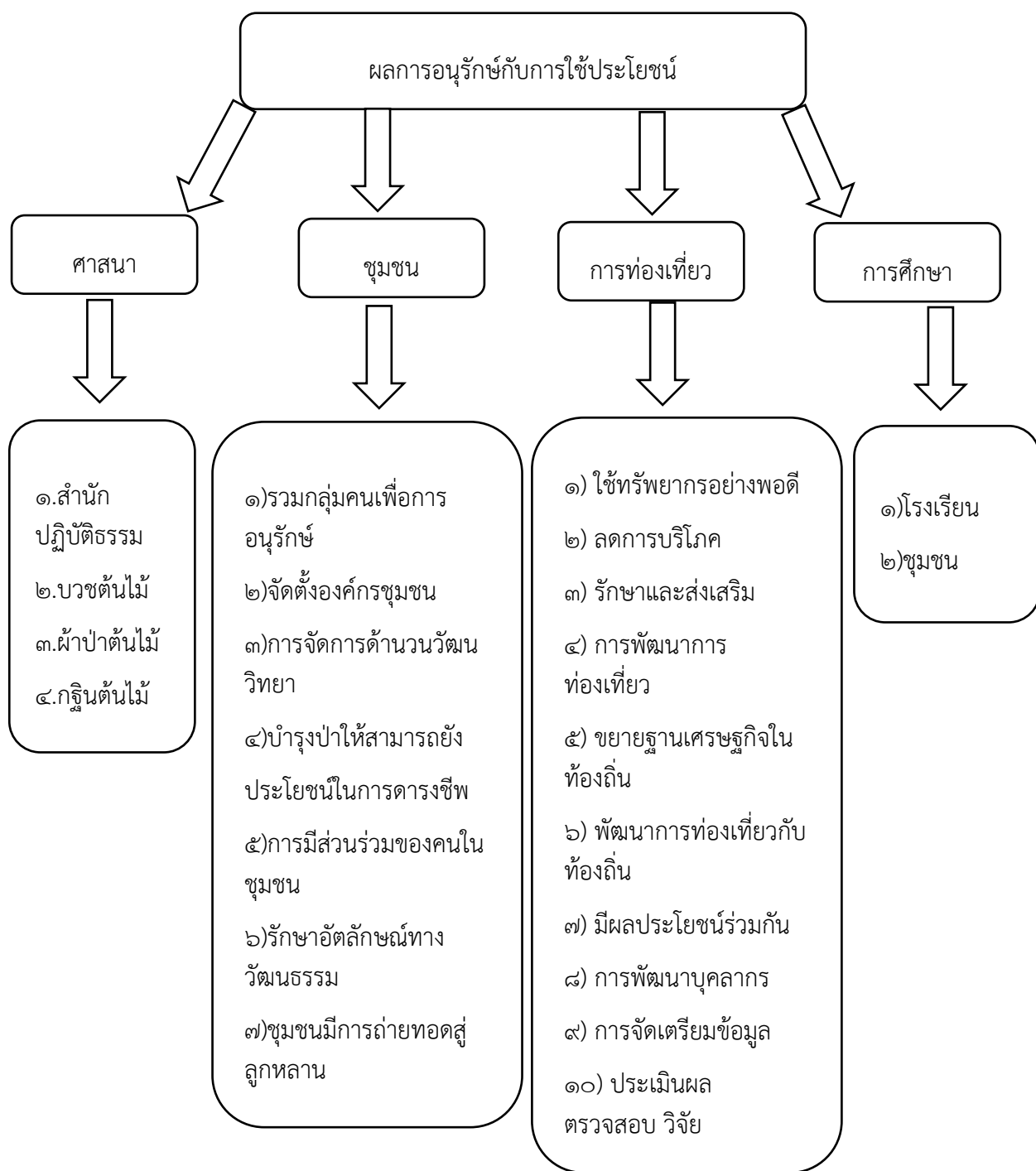
๓) อนุรักษ์นาปธาน คือ เพียรรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ติดอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟู และรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ฟื้นฟูแล้วให้ยั่งยืนต่อไป ทำได้ด้วยการให้ความเคารพต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยที่คนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าต้นไม้แต่ละต้นเป็นที่อยู่อาศัย หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา การที่มีความเคารพต่อรุกขเทวดา ทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ ซึ่งเป็นการป้องกันต้นไม้ไม่ให้ถูกทำลาย

๔) ภาวนापธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น ทำได้ด้วยการจัดกิจกรรมบำเพ็ญเพียร และเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพราะป่าคือทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

๔.๔ วิเคราะห์ผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์

มนุษย์นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมแล้ว การกระทำของมนุษย์ยังมีผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกันสิ่งแวดล้อมทั้งหลาย ก็จะมีผลโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของชีวิตมนุษย์ กล่าวได้ว่า มนุษย์และสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ด้วยเหตุนี้เราจึงควรศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้รู้จักใช้สิ่งแวดล้อมให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ในการบูรณาการการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย สามารถทำได้ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ ๓ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ โดยอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ การใช้ประโยชน์เชิงศาสนา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาได้นั้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่พึ่งพิงต่อกันระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ ความรู้สึกที่พึ่งพิงเหล่านี้เป็นประโยชน์ที่เอื้ออำนวยซึ่งกันและกัน ที่สำคัญป่าไม้ยังมีประโยชน์ต่อการใช้ประโยชน์เชิงศาสนา ในปัจจุบันนี้ พระสงฆ์ได้มีการบูรณาการพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาบางอย่างขึ้น เพื่อการอนุรักษ์ดูแลป้องกัน และการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยการอนุรักษ์ซึ่งในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของพระพุทธศาสนาสามารถทำได้ดังนี้

๑. การสร้างสำนักปฏิบัติธรรม

สำนักปฏิบัติธรรมจะเป็นสถานที่รวมตัวกันของผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม ซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมที่ดีควรจะมีควมร่มรื่นท่ามกลางแมกไม้มานานาชนิด ดังนั้น การสร้างสำนักปฏิบัติธรรมจึงมีอยู่ ๒ รูปแบบ ได้แก่ การปฏิรูปวัดให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรม โดยการปรับสภาพพื้นที่วัดเดิมให้ร่มรื่น ปรับภูมิทัศน์ให้เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และการสร้างสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นในพื้นที่แห่งใหม่ โดยจัดให้มีลักษณะเป็นสวนป่าที่มีความร่มรื่น การสร้างสำนักปฏิบัติธรรมจึงเป็นการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงศาสนา ในการอนุรักษ์ฟื้นฟูระบบนิเวศ

๒. พิธีบวชต้นไม้

พิธีบวชต้นไม้ได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อเรื่องอุปสมบท โดยถือว่าเพศพระสงฆ์เป็นเพศที่ได้รับความเคารพนับถือจากประชาชน เมื่อนำแนวความเชื่อการอุปสมบทมาสู่การอนุรักษ์ป่าไม้ จึงมีพระสงฆ์เป็นผู้นำประกอบพิธี มีชาวบ้านและหน่วยงานต่างๆ เป็นสักขีพยาน โดยการใช้สัญลักษณ์ของพระสงฆ์เป็นสิ่งบ่งบอก โดยส่วนใหญ่จะนิยมใช้จีวรมาพันรอบต้นไม้ในแต่ละต้นที่มีการบวชเพื่อมิให้ประชาชนเข้ามาทำลาย แต่บางแห่งก็ใช้วิธีการนาใบเสมาไปปัก ๔ ทิศ เพื่อเป็นการแสดงขอบเขตของป่าว่าเป็นเขตถาวร โดยความร่วมมือของประชาชนในพื้นที่ และประกาศให้เป็นเขตห้ามล่าหรือบุกรุกทำลายป่าและสัตว์ โดยวิธีการดังกล่าวเป็นการบูรณาการเชิงอนุรักษ์ของพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง

๓. พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้

พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้พันธุ์ไม้ ได้รับแนวคิดมาจากประเพณีการทอดผ้าป่า แต่เปลี่ยนจากการทอดผ้าป่าด้วยเงินและสิ่งของมาเป็นต้นไม้ โดยให้ประชาชนนำต้นไม้มารวมกันไว้ที่วัด แล้วทำพิธีทอดถวาย เมื่อพระสงฆ์รับแล้วก็จะนำประชาชนไปปลูกต้นไม้ร่วมกันในบริเวณวัด หรือที่สาธารณะประโยชน์ที่กำหนดไว้

๔. พิธีทอดกฐินต้นไม้

พิธีทอดกฐินต้นไม้ เป็นพิธีการใหญ่ที่ทำขึ้นปีละครั้ง กระบวนคล้ายกับผ้าป่าต้นไม้ แต่จะมีการกำหนดขอบเขตเวลาให้สอดคล้องกับฤดูกาล โดยการทอดกฐินจะมีระยะเวลา ๑ เดือนหลังจาก

พรรษา แต่กฐินต้นไม้อาจกำหนดขึ้นในช่วง ๑ เดือนแรกของฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงที่สภาพอากาศเหมาะสมแก่การเจริญเติบโตของต้นไม้

๔.๔.๒ การใช้ประโยชน์ของชุมชน

มนุษย์ใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศป่าทางด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย ยา ไม้ฟืนและไม้ใช้สอย และใช้อยู่ในท้องถิ่น คนในแต่ละท้องถิ่นจึงต้องคุ้มครองรักษาและเสริมสร้างระบบนิเวศป่าไม้ของตนเอาไว้ใช้ประโยชน์ กระบวนการคุ้มครองรักษาและเสริมสร้างระบบนิเวศจึงเป็นส่วนหนึ่งของ

ชีวิต เรื่องที่เกี่ยวข้องมากก็เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันบางเรื่องก็เกี่ยวข้องเป็นครั้งคราวหรือตามฤดูกาล และสิ่งเหล่านี้ก็พัฒนาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม โดยการอนุรักษ์ในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของชุมชนสามารถทำได้ดังนี้

๑. การรวมกลุ่มคนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ
๒. จัดตั้งองค์กรชุมชนและกฎกติกาที่ปฏิบัติได้จริง
๓. การจัดการด้านวนวัฒนวิทยา หรือการจัดการระบบนิเวศให้เป็นองค์รวม

๔. บำรุงป่าให้สามารถยังประโยชน์ในการดำรงชีพและรายได้ของชุมชน พยายามมุ่งให้เกิดดุลยภาพ ระหว่างการรักษาป่ากับการใช้ประโยชน์ ในกรณีที่ชุมชนให้ความสำคัญกับเรื่องอนุรักษ์ จะมีกิจกรรมที่สร้างรายได้ทดแทน เช่น การเพาะกล้าไม้หายากเพื่อจำหน่าย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการแปรรูปเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม

๕. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการสื่อสารในแนวราบที่ดีมีนวัตกรรมเพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า เรื่องของการมีส่วนร่วมเป็นทั้งวิธีการและผลลัพธ์ ของการทำงาน

๖. การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพฤติกรรมการดำรงชีวิตที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้

๗. ชุมชนมีการถ่ายทอด หรือมีการส่งต่อยังรุ่นลูกหลาน มีการถ่ายทอดแนวความคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นใหม่ มีการจัดหลักสูตรท้องถิ่น สร้างศูนย์การเรียนรู้ จัดค่ายเยาวชน พยายามสร้างคนรุ่นใหม่ให้รักวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของตน เป็นคนสอง วัฒนธรรม

๔.๔.๓ การใช้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว

การที่วัดป่าพระบาทภูเขาควยเป็นแหล่งท่องเที่ยวการท่องเที่ยว ในมิติของการพักผ่อนหย่อนใจ และการท่องเที่ยวในมิติของศาสนาเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมอันดีงามให้คงอยู่ และยังเป็นประโยชน์ต่อการบ่มเพาะปลูกจิตสำนึกในการเผยแผ่ศาสนา ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวในมิติของศาสนานี้มีความสำคัญ ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเกิดความรักและผูกพันต่อบ้านเกิดของตนเอง รวมถึงสร้างความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ท้องถิ่น ส่วนวัดก็ได้พัฒนาส่งเสริมให้เป็น

แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการจัด กิจกรรมทางศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจของคนไปพร้อมๆ กับการไปท่องเที่ยว โดยในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของการท่องเที่ยวสามารถทำได้ คือ

๑) อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี

ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอ หรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มากที่สุดเพื่อต่อการใช้เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้นต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่

๒) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย

ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิภูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

๓) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม

ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

๔) ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว

ต้องมีการประสานแผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

๕) นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น

ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้นเป็นการสร้างรายกระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

๖) การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับท้องถิ่น

ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์กรรวม โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

๗) มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน

ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ร่วมประชุมหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

๘) การพัฒนาบุคลากร

ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งเจ้าหน้าที่ดูงานอย่างสม่ำเสมอ ให้ความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

๙) การจัดเตรียมข้อมูล

ควรจัดเตรียมคู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการการขายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปแบบเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

๑๐) ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย

จำเป็นต่อการแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

๔.๔.๔ การใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา

ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของการศึกษา สามารถทำได้ดังนี้

๑. โรงเรียน

ด้วยเชื่อมั่นว่าการปลูกจิตสำนึกที่ดีตั้งแต่วัยเด็กให้เกิดเป็นความรู้ความเข้าใจที่ฝังแน่นจะนำไปสู่ความตระหนักรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยืนยาว ในการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนนั้น ต้นทางการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญคือ “โรงเรียน” โดยมี “ครู” เป็นบุคคลสำคัญในการนำส่งข้อมูลที่มุ่งหวังไปสู่นักเรียน ดังนั้น จึงควรนำแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะป่าไม้และสิ่งแวดล้อม มาสู่การดำเนินงานในโรงเรียนอย่างจริงจัง โดยใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิง “บูรณาการ” ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและสอดคล้องกับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งในช่วงเริ่มต้นได้ให้ความสำคัญกับการจัดแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติในโรงเรียนหรือชุมชนเพื่อเป็นสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยเน้นให้นักเรียนได้ใช้ประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม โดยในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมระหว่างนักเรียน ครู ผู้ปกครอง และชุมชน

ทางวัดควรเปิดโอกาสให้ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูได้ทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งส่งเสริมให้โรงเรียนเห็นความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ และการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ตามประเด็นสำคัญของพื้นที่ รวมถึงการใช้แหล่งเรียนรู้ในการจัดการเรียนการสอนและปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนและพบว่าชุมชนโดยรอบยังพร้อมสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดีด้วย

๒. ชุมชน

ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของชุมชน สามารถทำได้ดังนี้

๑) การจัดระเบียบชุมชน

การจัดระเบียบชุมชน คือ กระบวนการพัฒนาและการจัดการปัจจัยต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของชุมชนทั้งหมด เพื่อการดำรงอยู่และการพัฒนาชุมชนไปสู่เป้าหมายให้เกิดความยั่งยืน ความมั่นคงอย่างเป็นระบบ ในที่นี้การจัดระเบียบชุมชนจะเน้นไปที่การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ชุมชนมีการอนุรักษ์ การใช้และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดความถูกต้อง ยังความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นแก่ระบบนิเวศ ซึ่งพิจารณาปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของชุมชน ๔ ประการ ดังนี้คือ

(๑) ปัจจัยทางด้านบุคคล (ปัจเจกบุคคล) หรือหมายถึงสมาชิกแต่ละคนในชุมชน สิ่งที่จะต้องจัดการหรือพัฒนาให้เกิดขึ้น คือ

- ความรู้ความเข้าใจและจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ การใช้และการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

- ความรู้ความสามารถในการจัดการการอนุรักษ์การใช้และพฤติกรรมจัดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกต้อง

บุคคลในชุมชนที่มีจิตสำนึกต่อทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และเข้าใจข้อจำกัดของทรัพยากรในพื้นที่ทำกิจกรรมในการดำรงชีวิต เช่นทำการเกษตรอยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องพอเหมาะพอดี

คำนึงถึงความมั่นคงของชุมชนและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ที่ยั่งยืน จึงเป็นเป้าหมายในการดำเนินงานจัดระเบียบชุมชนเป็นอันดับแรก

(๒) ปัจจัยทางสังคม หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อการทำหน้าที่ ในที่นี้มุ่งเน้นไปที่องค์กรชุมชนที่ทำหน้าที่ในการเป็นแกนนำชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่

- กลุ่มอนุรักษ์ และองค์กรเครือข่ายชุมชน ซึ่งเป็นองค์กรของชุมชนที่จัดตั้งขึ้นไม่ใช่องค์กร เพื่อทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชน และระดับลุ่มน้ำ

- กรรมการหมู่บ้าน และองค์กรบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นองค์กรตามกฎหมาย ที่มีหน้าที่จัดการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น

การจัดระเบียบชุมชนทางด้านสังคมจึงเน้นไปที่การสร้างและพัฒนาองค์กรของชุมชนที่ทำหน้าที่ในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ องค์กรที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นไม่ใช่องค์กร ทั้งกลุ่มอนุรักษ์และองค์กรเครือข่ายชุมชน สามารถเพิ่มศักยภาพและบทบาทขององค์กรที่เป็นทางการ

(๑) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หมายถึง การบริโภคหรือการกินการอยู่ การผลิต หมายถึงการจัดการทำมาหากิน

การจัดระเบียบชุมชนในด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การจัดระเบียบในเรื่องของการทำมาหากินให้สอดคล้องกับการบริโภคหรือการกินอยู่ของชุมชนตามสภาพแวดล้อมของชุมชนเขตป่าอนุรักษ์พื้นที่สูง เพื่อให้ชุมชนพึ่งตนเองได้และดำรงชีพตามศักยภาพของทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ดิน และน้ำ การส่งเสริม การผลิตในด้านการเกษตรจึงควรส่งเสริมในรูปแบบเกษตรเชิงอนุรักษ์

๒) การจัดการพัฒนาและแก้ปัญหาโดยชุมชน

เมื่อชุมชนสามารถคิดและตัดสินใจ คือ สามารถกำหนดปัญหาเป้าหมายรวมถึงกิจกรรมแผนงานและโครงการในการแก้ไขปัญหาได้แล้ว การจัดการเพื่อดำเนินโครงการและกิจกรรมให้ลุล่วงเพื่อ แก้ไขปัญหานั้น จึงเป็นสิ่งสำคัญที่หน่วยงานต่างๆ จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการกิจกรรมด้วยชุมชนเองได้ ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงการบริหาร การจัดการ ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญได้แก่

- การวางแผนการใช้ประโยชน์ของป่า การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นการจัดระเบียบทรัพยากรที่ดินของชุมชนเพื่อต้องการแยกพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ดินทาหินออกจากกัน รวมถึงการกำหนดพื้นที่ทำการเกษตรให้เหมาะสมตามศักยภาพของทรัพยากร และสอดคล้องกับนโยบายกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

- การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าไม้ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญที่สุดในการควบคุมระบบที่ทำให้ต้นน้ำลำธารทำหน้าที่ได้สมบูรณ์คือ สามารถเก็บกักน้ำและปล่อยน้ำไปสู่พื้นที่ราบลุ่มเพื่อใช้ในกิจกรรมต่างๆได้ และป่าไม้ยังเป็นแหล่งปัจจัย ๔ ที่หล่อเลี้ยง

ชุมชนในพื้นที่อีกด้วย การอนุรักษ์จึงเป็นหน้าที่ของชุมชนที่สำคัญ การส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้ทำหน้าที่อนุรักษ์ป้องกันป่าต้นน้ำลำธาร จึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญ

- การพัฒนาป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่ต้นน้ำลำธารมีพื้นที่ป่าส่วนหนึ่งถูกบุกรุก แผลวถาง เพื่อใช้เป็นที่ทำกิน รวมถึงการใช้พื้นที่ดังกล่าวไม่ถูกต้อง ก่อให้เกิดผลกระทบบางพื้นที่เสื่อมโทรมจนไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้และบางพื้นที่ถูกทิ้งให้เป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า การพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ให้เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เป็นสิ่งที่จะต้องสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการพัฒนาดังกล่าว

สรุป การบูรณาการบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ หมายถึง การจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้วิธีการ ๖ รูปแบบ ซึ่งประกอบด้วย ๑) การใช้หลักพุทธธรรม ๒) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๓) การใช้อำนาจรัฐ และ ๔) กระบวนการชุมชน ๕) บูรณาการปัจจัยที่เอื้อต่อการอนุรักษ์ ๖) บูรณาการการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ ดังนี้

การใช้หลักพุทธธรรม ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควย ประกอบด้วย ไตรสิกขา คือ การสร้างกตិการหรือวินัยในการใช้สิ่งแวดล้อมให้คุ้มค่า และศีล ๕ ช่วยควบคุมความประพฤติกรรมไม่ให้พลาดถลาในการทำความช่วยเหลืออย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำความเชื่อและพิธีกรรมมาใช้ในการจัดการ ควบคู่กับการอนุรักษ์ป่าด้วยประเพณีดั้งเดิมของอีสานที่สืบทอดมรดกจากบรรพชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน การใช้อำนาจทางกฎหมายเข้ามาครอบครองและเป็นผู้จัดสรรกรรมสิทธิ์สาธารณสมบัติ ประโยชน์จากการที่นำแนวทางของกฎหมายมาใช้ ทำให้เกิดการป้องกันการบุกรุก และการควบคุมไม่ให้เกิดความเสียหายต่อระบบนิเวศ กระบวนการชุมชน คือ การทำกิจกรรมของกลุ่มชุมชนที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา โดยให้พระสงฆ์เป็นผู้วางรากฐานในการอนุรักษ์ป่าให้แก่ชุมชน สร้างกฎ ระเบียบ การรับผิดชอบร่วมกันกันอย่างเป็นระบบ

ผลการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์ ของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควย สามารถทำได้ดังต่อไปนี้ ๑) การใช้ประโยชน์เชิงศาสนา ในแนวการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของพระพุทธศาสนาสามารถทำได้ดังนี้ การสร้างสำนักปฏิบัติธรรม พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีทอดกฐินต้นไม้ ๒) การใช้ประโยชน์ของชุมชน สามารถทำได้ดังนี้ การรวมกลุ่มคนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ จัดตั้งองค์กรชุมชนและกฎกติกาที่ปฏิบัติได้จริง การจัดการด้านวนวัฒนวิทยา หรือการจัดการระบบนิเวศให้เป็นองค์รวม บำรุงป่าให้สามารถยังประโยชน์ในการดำรงชีพและรายได้ของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และพฤติกรรม การดำรงชีวิตที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ป่าไม้ ชุมชนมีการถ่ายทอด หรือมีการส่งต่ออย่างรุ่นลูกหลาน มีการถ่ายทอดแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมไปยังคนรุ่นใหม่ ๓) การใช้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว สามารถทำได้ คือ อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น การประเมินผลกระทบ การพัฒนาบุคลากร การจัดเตรียมข้อมูล ควรจัดเตรียมคู่มือใน

การบริการข่าวสารการท่องเที่ยว ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการการชายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ๔) การใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของการศึกษา สามารถทำได้ดังนี้ ด้วยเชื่อมั่นว่าการปลูกจิตสำนึกที่ดีตั้งแต่วัยเด็กให้เกิดเป็นความรู้ความเข้าใจที่ฝังแน่นจะนำไปสู่ความตระหนักและรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยืนยาว ในการปลูกฝังจิตสำนึกแก่เด็กและเยาวชนนั้น ต้นทางการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญคือ “โรงเรียน” โดยมี “ครู” เป็นบุคคลสำคัญในการนำส่งข้อมูลที่มุ่งหวังไปสู่นักเรียน ชุมชน ในแนวทางการบูรณาการการใช้ประโยชน์เชิงอนุรักษ์ของชุมชน สามารถทำได้ดังนี้ การจัดระเบียบชุมชน ซึ่งพิจารณาปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของชุมชน ๔ ประการ ดังนี้คือ (๑) ปัจจัยทางด้านบุคคล (๒) ปัจจัยทางสังคม (๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (๔) การจัดระเบียบชุมชนในด้านเศรษฐกิจ

การจัดการพัฒนาและแก้ปัญหาโดยชุมชน เมื่อชุมชนสามารถคิดและตัดสินใจ คือสามารถกำหนดปัญหาเป้าหมายรวมถึงกิจกรรม แผนงานและโครงการในการแก้ไขปัญหาได้แล้ว จึงเป็นสิ่งสำคัญที่หน่วยงานต่างๆ จะต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการกิจกรรมด้วยชุมชนเองได้ ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงการบริหาร การจัดการ ซึ่งมีกิจกรรมที่สำคัญได้แก่ ๑) การวางแผนการใช้ประโยชน์ของป่า ๒) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ๓) การพัฒนาป่าไม้ การพัฒนาพื้นที่เหล่านี้ให้เป็นพื้นที่ป่าอุดมสมบูรณ์เป็นสิ่งที่จะต้องสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินการพัฒนา

๔.๕ บทสรุป

ในยุคปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในด้านการอนุรักษ์ป่ามากยิ่งขึ้นกว่าในอดีตที่ผ่านมา มีการวางแผน การประยุกต์ใช้ และหลักการในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ดังเช่น การอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควายยึดหลักการที่ว่า “ป่าเป็นวัด” โดยยึดตามหลักไตรสิกขา และกลุ่มประชาชนทั่วไปยึดหลักศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่า

หลักการในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายยึดไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยวัดป่าพระบาทภูเขาควายได้ประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม่ดังต่อไปนี้ การอนุรักษ์โดยใช้ศีล ในเบื้องต้นมีการควบคุมความประพฤติด้วยการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนด้วยศีล การอนุรักษ์ป่าไม้โดยใช้สมาธิเป็นการฝึกอบรมด้านจิตใจ ให้มีจิตสำนึกที่ดี และมีจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์โดยใช้ปัญญา เป็นการฝึกเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และห่วงแหน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปัญญาจะทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา ข้อที่ ๑ ช่วยเอื้อในการไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อที่ ๒ ช่วยห้ามในการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ข้อที่ ๓ ช่วยห้ามแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศ ข้อที่ ๔ ช่วยเอื้อในการรักษา

กฎเกณฑ์ ข้อที่ ๕ ช่วยไม่ให้เกิดสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม

การประยุกต์ใช้การอนุรักษ์ในรูปแบบของการดำเนินชีวิต ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายได้ ส่งเสริมให้มีการนำเอาหลักธรรมในการดำเนินชีวิตตามหลักของไตรสิกขาและศีล ๕ โดยอธิบายได้ดังนี้ ๑) ไตรสิกขาศีล เป็นการพัฒนาในเรื่องของพฤติกรรมการณ์การอนุรักษ์ป่า สมานธิ ศึกษาในเรื่องจิต เรียนรู้ เรื่องจิต ทำให้เข้าใจธรรมชาติของจิต ส่งให้มนุษย์มีพฤติกรรมในการอนุรักษ์ป่า คือ รู้ถึงคุณประโยชน์ ของสิ่งแวดล้อมที่มีต่อมนุษย์ปัญญา ช่วยพัฒนาด้านปัญญา ในทางอนุรักษ์ธรรมชาติทำได้โดย การใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด และวางแผนทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รู้จักคิด รู้จัก พิจารณาถึงความสำคัญของป่าไม้ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ๒) การดำเนินชีวิตตามหลักศีล ๕ เพื่อการ อนุรักษ์ป่าไม้ของมนุษย์ได้อย่างชัดเจนได้ ดังต่อไปนี้ ข้อที่ ๑ มนุษย์สามารถทำได้โดยการไม่ทำลาย ชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปลูกฝังลูกหลานให้รู้ถึงคุณค่าของป่าไม้ ข้อที่ ๒ มนุษย์ไม่ควรทำใน การลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพียงเพื่อเห็นประโยชน์ในส่วนตัว ข้อที่ ๓ ในทางธรรมชาติ มนุษย์ไม่ควรแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศของป่าไม้ ข้อที่ ๔ มนุษย์นั้นควรมีวินัยในการใช้ ประโยชน์ของป่าไม้ร่วมกัน เกื้อกูลกันระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติอันจะช่วยให้การแก้ปัญหา และการพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ข้อที่ ๕ ในการที่มนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะควบคุมการกระทำของ ตัวเอง เป็นที่มาแห่งการแสวงหาผลประโยชน์จากธรรมชาติ โดยที่ไม่เป็นการทำลายสิ่งแวดล้อมอัน ก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม โดยไม่ประกอบอาชีพที่มีผลต่อการลดลงของ ทรัพยากรธรรมชาติ

วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายนั้นมีรูปแบบวิธีการที่เรียบง่าย โดยที่ใช้ปัจจัยส่วนรวมของสภาพแวดล้อมทั่วไปของทางวัด และความร่วมมือของชุมชนใกล้เคียง โดย การ ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามก่อไฟ ปลูกป่าเพิ่มเติม ช่วยกันดูแลรักษา และใช้ป่าให้เกิดประโยชน์ที่สุด ซึ่ง ทางวัดได้วางระเบียบไว้เพื่อให้พระสงฆ์ นักแสวงบุญ นักท่องเที่ยว และชุมชนปฏิบัติตามอย่าง เคร่งครัด โดยลักษณะเด่นของพันธุ์ไม้ในเขตวัดมีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาด ต่ำ

สภาพป่าในปัจจุบันของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย เป็นสภาพที่มีป่ารกทึบไปด้วยพันธุ์ไม้ ดั้งเดิมที่เกิดเองตามธรรมชาติ และมีลักษณะของไม้ยืนต้น คือ ต้นไม้ที่มีลำต้นเดี่ยวทอดสูง มีกิ่งก้านใบ อยู่ตอนบนหรืออยู่ตั้งแต่กลางลำต้นขึ้นไป มีคุณสมบัติเด่นในการให้ร่มเงาและความร่มรื่น ส่วนใหญ่ พันธุ์ไม้ที่มีมากที่สุด ได้แก่ ไม้ยางนา ไม้พอก (ละมุดป่า) ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้จิก ต้น เลือดนก เป็นต้น และยังมีไม้ประเภทอื่นปะปนกันอยู่ แต่ไม่มากนัก ได้แก่ ต้นช่อย ต้นไทร ต้นขี้เหล็ก ไม้ป่า หวายป่า และอุดมไปด้วยเห็ดและสมุนไพรนานาชนิด วัดป่าพระบาทภูเขาควาย มีวิธีการ แสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า โดยมีวิธีการดังนี้พระสงฆ์เดินสำรวจ ความร่วมมือของ ชาวบ้าน และเสริมสร้างปัจจัยในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ อาศัยปัจจัยการเสริมสร้างในการอนุรักษ์ป่า เชิงพุทธ คือ ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือ ใช้ความเชื่อเรื่อง

วิญญานคัมภีร์ของป่าภายในวัด ส่งเสริมประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อป่าทางวัฒนธรรม และการรักษาร่องรอยของพระอริยสงฆ์

การประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักการของ สัมมปธาน ๔ คือ การมุ่งมั่นทำความชอบ มี ๔ ประการ คือ ๑) สัจวรปธาน คือ ความเพียรระวัง ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในป่าให้เกิดได้ ๒) ปหานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของป่าที่มีอยู่แล้วให้หมดไป ๓) อนุรักษนาปธาน คือ เพียรรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ดีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟู และรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ฟื้นฟูแล้วให้ยั่งยืนต่อไป ๔) ภาวนापธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษา วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์” ซึ่งมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้ ๑) เพื่อการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ๒) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์ โดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารงานวิจัย และการศึกษาข้อมูลภาคสนามด้วยการสังเกต สัมภาษณ์ และการสัมภาษณ์ แล้วนำผลการศึกษามาวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยมีผลการวิจัยดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยในหัวข้อดังกล่าว ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยโดยจำแนกออกเป็น ๓ ส่วน ดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

การอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ” หมายถึง กระบวนการอนุรักษ์ป่าตามแนวทางของพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการดูแล การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ฟื้นฟู ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรป่าให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และสามารถใช้ได้เป็นเวลาอันยาวนานที่สุด มีการสูญเสีย น้อยที่สุด การประหยัดต่อสิ่งที่มีอยู่ รวมทั้งการหาสิ่งอื่นมาทดแทน โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติป่า เพื่อให้ป่าดำรงอยู่อย่างยั่งยืนในระยะยาวต่อไป โดยให้เป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนา

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงาม นำรื่นรมย์ เป็นปัจจัยหนึ่งของความสุข จึงทำให้ชาวพุทธมีความสุขอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ หรือทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข เพราะธรรมชาติเป็นส่วนประกอบหรือปัจจัยในการฝึกฝน พัฒนาคน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หมายความว่า พระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบ อย่างหนึ่งในการศึกษาในกระบวนการชีวิต พุทธศาสนากำเนิดขึ้นท่ามกลางธรรมชาติ หลักธรรมศาสนา สอน วิถีชีวิต และแนวทางปฏิบัติขัดเกลาจิตใจก็อิงอาศัยธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ จึงทำให้พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ป่า ระบบนิเวศ รวมทั้งป่าไม้ด้วย

พระสงฆ์โดยส่วนใหญ่เห็นว่า ในปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ภายในประเทศถูกบุกรุกทำลายไปเป็นจำนวนมาก พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหาที่ ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็จะเห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ และ

พระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็มีความพร้อมที่จะมีบทบาทในการชี้แนะหรือเทศน์สอนให้ประชาชนนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการรู้จักเลือกใช้วิธีการแนะนำหรือเทศน์ที่เหมาะสม ซึ่งจะมีผลดีต่อการทำให้ ประชาชนมีความรู้สึกสำนึก เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่อไป

พระสงฆ์มีบทบาทที่สำคัญในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ สามารถจำแนกได้ ดังนี้ การปลูก จิตสำนึก การเป็นผู้นำ การประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดต้นไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพป่า การประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และการจัดหาทุนดำเนินงานเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่า ไม้ ทำให้วัดของพระพุทธศาสนาได้กลายมาเป็นพื้นที่อนุรักษ์อีกรูปแบบหนึ่ง

การอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควยยึดหลักการที่ว่า “ป่าเป็นวัด” โดยยึดตาม หลักไตรสิกขาและศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่า โดยที่ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาเพื่อ ฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา เพื่อช่วยให้พิจารณาและเข้าใจถึงระบบนิเวศของป่า ซึ่ง สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยวัดป่าพระบาท ภูเขาควยได้ประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการอนุรักษ์ป่า ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกาย และวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติในการเว้น จากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่เน้นการ อยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ศีล ๕ หรือ ศีลธรรมพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ คือ ระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ทั้งส่วนตัวและที่ เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางกาย วาจา ตลอดถึงทำมาหาเลี้ยงชีพ ซึ่งได้กำหนดวางไว้เพื่อให้ ความเป็นอยู่นั้นกลายเป็นสภาพอันเอื้ออำนวยแก่การเป็นอยู่ และต่อสภาพแวดล้อม

วิธีการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ในความสัมพันธ์เชิงเอื้ออาทรต่อกันที่ปรากฏในพหุคณาตค คือ เมื่อรุกขเทวดาและสัตว์ป่ามีความเอื้ออาทรต่อกัน ทำให้เกิดแนวร่วมในการดูแลรักษาป่าและระบบ นิเวศไม่ให้เกิดมนุษย์คุมคามทั้งทางตรงและทางอ้อม การพึ่งพาแบบได้ประโยชน์คนละส่วนทำให้เกิด พลังในการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ในปัจจุบันนี้พระสงฆ์ได้มีการประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนา บางอย่างขึ้นเพื่อการอนุรักษ์ การดูแลป้องกันและการบำรุงฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ **พระวิมาน คมกิริยพล โย** ได้กล่าวถึงการใช้อนุรักษ์พิธีกรรมทางศาสนาในการอนุรักษ์ป่าไม้ คือ พิธีบวชต้นไม้ พิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ พิธีทำบุญด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีสะเดาะเคราะห์หรือสืบชะตาด้วยการปลูกต้นไม้ พิธีทอดกฐินต้นไม้ การสร้างสำนักปฏิบัติธรรม จะเห็นได้ว่าพิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติจะมีพระสงฆ์เป็น สื่อกลาง ใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นทุน โดยมีพิธีกรรมมาเป็นเครื่องมือในการประสานความร่วมมือ ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ดังนั้น กระบวนการอนุรักษ์ทรัพยากรตามแนวพระพุทธศาสนาจึงมี ความสัมพันธ์กันระหว่าง ศาสนา สังคม และวัฒนธรรม

กระบวนการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ในพระพุทธศาสนาได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นพุทธพจน์ที่ทรง ตรีสั่งถึงการปกป้อง การอนุรักษ์ป่า และการฟื้นฟูป่า สะท้อนให้เห็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่ให้ความสำคัญกับป่า โดยเฉพาะพุทธบัญญัติที่มีลักษณะเป็นข้อความทำลายป่าและการอนุรักษ์พันธุ์พืช คือ พุทธบัญญัติห้ามตัดต้นไม้ ในสิกขาบทที่ ๑ ภูตคามวรรค ปาจิตตยกัณฑ์ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ สิกขาบทห้ามมิให้ตัดต้นไม้ ในโชติกสิกขาบท สิกขาบทที่ ๖ สุราปานวรรค ปาจิตตยกัณฑ์

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง พุทธบัญญัติเกี่ยวกับการถนอมพืช พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญแก่การถนอมพืชพันธุ์ ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าผลไม้บางชนิดที่อาจงอกได้หรือที่ยังมีเชื้ออยู่อันจะเป็นส่วนสำคัญในการขยายพันธุ์พืชเหล่านั้น จึงมีพระพุทธานุญาติให้รับ ประเคนและฉนผลไม้ได้เพียง ๕ ลักษณะเท่านั้น จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเข้าใจกระบวนการขยาย พันธุ์พืชและกระบวนการเจริญเติบโตของพืชเป็นอย่างดี สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงใส่ใจและให้ ความสำคัญกับระบบนิเวศ

๕.๑.๒ การอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวง เวียงจันทน์

วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อยู่ติดกับภูเขาใหญ่ สภาพภูมิอากาศค่อนข้างร้อนแห้งในฤดู ร้อน ในขณะที่ฤดูหนาวก็หนาวจัดส่งผลให้เกิดภัยแล้ง เป็นวัดที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งในนครหลวง เวียงจันทน์ และมีความโดดเด่นในการอนุรักษ์ป่าภายในวัด ปัญหาในการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระ บาทภูเขาควาย ปัญหาที่พบ คือ ตลิงพัง ภัยแล้ง ต้นไม้ยืนต้นตาย นักท่องเที่ยวทิ้งขยะไม่เป็นที่ นักท่องเที่ยวหักกิ่งไม้ ขาดความร่วมมือในส่วนภาครัฐ การดูแลไม่ทั่วถึงเพราะบุคลากรน้อย และ งบประมาณไม่เพียงพอ เป็นต้น

หลักการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ยึดหลักการที่ว่า “ป่าเป็นวัด” โดยยึดตามหลักไตรสิกขาและศีล ๕ ในการอนุรักษ์ป่า โดยที่ไตรสิกขา คือ ข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับ ศึกษาเพื่อฝึกหัด อบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา เพื่อช่วยให้พิจารณาและเข้าใจถึงระบบนิเวศของ ป่า ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ป่าที่ยั่งยืนด้วยคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยวัดป่า พระบาทภูเขาควาย ได้ประยุกต์หลักไตรสิกขามาใช้ในการอนุรักษ์ป่า ศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบ ทางกายและวาจา หรือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ข้อปฏิบัติใน การเว้นจากความชั่ว และเป็นหลักการควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ถือว่าเป็นพื้นฐานที่ เน้นการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพื่อนกัน

วิธีการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดย การนำของเจ้าอาวาส ดังต่อไปนี้ ปัญหาตลิงพัง ทางวัดจึงมีการแก้ไขปัญหา ดังนี้ ปลูกต้นไม้เพื่อกัน ตลิงพัง ปลูกหญ้าแฝกเพื่อรักษาหน้าดินและการพังทลายของดินริมตลิง

ปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลกระทบต่อให้พืชพันธุ์บางส่วนของทางวัดป่าพระบาทภูเขาควาย แห้งเหี่ยวและเกิดความเสียหายเป็นจำนวนมาก แต่ทางวัดก็มีการแก้ไขปัญหานี้ในเบื้องต้น คือ จัดหาเครื่องสูบน้ำจากลำแม่น้ำขึ้นมารดพืชพันธุ์ที่แห้งเหี่ยวภายในเขตวัด เพื่อให้ป่าเกิดความชุ่มชื้น ปัญหาภัยแล้งส่งผลให้ต้นไม้ยืนต้นตายเป็นจำนวนมาก ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควาย จึงมี กระบวนการในการแก้ปัญหานี้ในเบื้องต้น คือ การเดินท่อน้ำกระจายไปตามพื้นที่ทั่วบริเวณของ แนวป่า แล้วทำการสูบน้ำจากลำแม่น้ำขึ้นมารดพื้นดิน เพื่อให้ต้นไม้เกิดความชุ่มชื้นและช่วยลดปัญหา ต้นไม้ยืนต้นตาย นักท่องเที่ยวทิ้งขยะ ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควาย ได้จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์เชิง

อนุรักษ์ติดไว้ตามต้นไม้ใหญ่ เช่น ป้ายประกาศที่เป็นพุทธสุภาษิต ซึ่งจากการประชาสัมพันธ์ในพุทธสุภาษิตดังที่กล่าวมา ส่งผลให้นักท่องเที่ยวสารรวมกายวาท เพราะถือว่าป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย เป็นดินแดนแห่งความสงบ ที่พระสงฆ์ใช้สำหรับบำเพ็ญภาวนา และควบคุมไปถึงพฤติกรรมในการทิ้งขยะของนักท่องเที่ยวอีกด้วย

กระบวนการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย มีดังนี้ ปลุกต้นไม้เพื่อกันตลิ่งพัง โดยที่รากของกอไม้มีคุณสมบัติในการยึดผืนดินเป็นอย่างดี ซึ่งผลที่ได้รับ คือ สามารถลดความเสียหายของตลิ่งพังและเป็นผลที่น่าพอใจ ปูอิฐตัวหนอนเพื่อรักษาหน้าดินรากของต้นไม้ รักษาโคนและรากของต้นไม้ ตัดเถาวัลย์และกาฝากที่รบกวนต้นไม้ โดยอาศัยความร่วมมือจากพระสงฆ์และชุมชนในบางส่วน โดยการเดินสำรวจหาปัญหาป่าไม้ ปลุกหญ้าแฝกเพื่อรักษาหน้าดินและการพังทลายของดินริมตลิ่ง เพื่ออนุรักษ์ความชุ่มชื้นในดิน ปรับปรุงพื้นดินที่เสื่อมโทรม กำหนดเขตวัดเป็นเขตอภัยทาน เนื่องจากภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควายมีป่าไม้และสัตว์อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ทางวัดและชาวบ้านจึงตั้งข้อกำหนดให้วัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็นเขตอภัยทาน ทั้งทางด้านป่าไม้และส่วนของสัตว์น้ำ เพื่อป้องกันการทำลายป่าไม้และสัตว์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณโดยรอบของวัดป่าพระบาทภูเขาควายการทำป่าตามธรรมชาติ ไม้ที่หล่นเป็นจำนวนมากทางวัดจะไม่มีเก็บ แต่จะใช้เศษของไม้มนั้นทำถมบริเวณของโคนต้นไม้เพื่อให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยบำรุงต้นไม้ต่อไป การมีส่วนร่วมแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าที่เด่นชัดของวัดป่าพระบาทภูเขาควายคือ ในส่วนของพระสงฆ์และชาวบ้าน โดยมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า คือ วัด ในส่วนของพระสงฆ์จะมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า โดยการนำของเจ้าอาวาสเป็นผู้นำในการวางแผน เช่น การห้ามตัดไม้ ห้ามในการก่อไฟ ชาวบ้านช่วยประชาสัมพันธ์ผ่านเสียงตามสายของผู้นำหมู่บ้านให้ช่วยกันดูแลป่า และในการจัดหาพันธุ์ไม้มาปลูกเพิ่มเติมในช่วงฤดูฝน การอนุรักษ์ป่าตามฤดูกาล กระบวนการอนุรักษ์ป่าไม้ตามฤดูกาลของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย มีกระบวนการ คือ ในฤดูหนาว กิจกรรมของพระสงฆ์ที่สามารถช่วยในการอนุรักษ์ป่า คือ การกวาดลานวัดและทางเดินโดยรอบวัด ซึ่งถือว่าการสร้างแนวกันไฟ ในช่วงฤดูฝนเป็นช่วงที่ต้นไม้สามารถเจริญเติบโตได้มากที่สุด ทางวัดป่าพระบาทภูเขาควายจึงทำการจัดหาพันธุ์ไม้มาปลูกเสริมในบริเวณของวัด สภาพภูมิอากาศที่ค่อนข้างร้อนแห้งในฤดูร้อน ส่งผลให้เกิดภัยแล้ง ต้นไม้เกิดการแห้งเหี่ยวและยืนต้นตาย ทางวัดดอนธาตุจึงมีกระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าวในเบื้องต้น คือ การจัดหาเครื่องสูบน้ำเพื่อใช้ในการสูบน้ำจากลำน้ำมาช่วยรดบริเวณพื้นดิน เพื่อให้เกิดความชุ่มชื้นแก่ป่าไม้ อนุรักษ์ตามพระธรรมวินัย ในกระบวนการอนุรักษ์ในส่วนของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควายนั้น ยึดถือการปฏิบัติตามหลัก ไตรสิกขา และศีล ๕ อนุรักษ์ตามวัฒนธรรม วัดป่าพระบาทภูเขาควายได้มีการปลูกฝังความเชื่อเรื่องป่าทางวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยมีวิธีการปลูกฝังความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษคุ้มครองป่า ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตาที่คอยปกป้องรักษาป่าภายในวัดเอาไว้ด้วยเหตุผลนี้ให้ชุมชนใกล้เคียงจึงไม่กล้าสร้างปัญหาภายในวัดป่าพระบาทภูเขาควาย

๕.๑.๓ วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระกุ่ม นครหลวงเวียงจันทน์

จากการวิจัยพบว่า วัดป่าพระบาทภูเขาควายได้นำธรรมในทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการอนุรักษ์ป่าไม้ ๒ หลักการ คือ หลักไตรสิกขา และศีล ๕ โดยมีแนวทางการปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

ไตรสิกขา ๑) ศีล ช่วยควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ๒) สมาธิ เป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดล้อม ๓) ปัญญา ทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม ส่วนศีล ๕ ศีลในข้อที่ ๑ ช่วยเอื้อในการไม่ทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศีลในข้อที่ ๒ ช่วยป้องกันการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ศีลในข้อที่ ๓ ช่วยป้องกันการแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศของป่าไม้ ศีลในข้อที่ ๔ ช่วยเอื้อต่อการรักษาภูเขาควาย กติกาอย่างเคร่งครัดและมีความสุจริต ศีลในข้อที่ ๕ ช่วยเอื้อไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

วัดป่าพระบาทภูเขาควายมีวิธีการแสวงหาสาเหตุของปัญหาในการอนุรักษ์ป่า โดยทางวัดมีวิธีการดังนี้ ๑) พระสงฆ์เดินสำรวจ ๒) ความร่วมมือของชาวบ้าน วิธีการเสริมสร้างปัจจัยในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธโดยมีความตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลง ซึ่งต้องเข้าใจการเปลี่ยนแปลงเพื่อการยุติปัญหาในการอนุรักษ์ป่า และอาศัยปัจจัยการเสริมสร้างในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ คือ ๑) ใช้ความเลื่อมใสต่อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มาสร้างความร่วมมือ ๒) ใช้ความเชื่อเรื่องวิญญานคุ้มครองป่าภายในวัด ๓) ประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่มีต่อป่าทางวัฒนธรรม ๔) การรักษาร่องรอยของพระอรหันต์สงฆ์

กระบวนการในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในเบื้องต้น ด้วยการประชาสัมพันธ์ เนื่องด้วยวัดป่าพระบาทภูเขาควายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ และถิ่นของบูรพาจารย์ที่ผู้คนนับถือเป็นจำนวนมาก ซึ่งทางวัดต้องอาศัยการประชาสัมพันธ์เพื่อให้นักท่องเที่ยวเคารพในกฎระเบียบของทางวัด โดยอาศัยการติดป้ายประกาศข้อห้าม และการเขียนสื่อบุคคลเกี่ยวกับเรื่องบุญและบาปในทิวบริเวณของเขตวัด การประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักการของ สัมมปธาน ๔ คือ การมุ่งมั่นหาความชอบ มี ๔ ประการ คือ ๑) สังวรปธาน คือ ความเพียรระวัง ป้องกันไม่ให้เกิดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในป่าให้เกิดได้ ๒) ปหานปธาน คือ เพียรกำจัดมลภาวะ และความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมของป่าที่มีอยู่แล้วให้หมดไป ๓) อนุรักษ์ปธาน คือ เพียรรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ติดอยู่แล้วไม่ให้เกิดเสื่อมโทรมลง พร้อมทั้งให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นไป นอกจากนี้ยังเพียรฟื้นฟู และรักษาสิ่งแวดล้อมของป่าที่ฟื้นฟูแล้วยังยืนต่อไป ๔) ภาวนापธาน คือ เพียรสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีให้เกิดขึ้น และพัฒนาสายพันธุ์ใหม่ที่มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษา วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอทุระคม นครหลวงเวียงจันทน์เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการลงภาคสนามในการสำรวจพื้นที่จริงให้เห็นสภาพในมิติต่างๆ ระหว่างพระสงฆ์ วัด ผู้นำชุมชน และประชาชนในพื้นที่ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าของทางวัด ซึ่งจากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบผลการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักธรรมที่ประชาชนสามารถเข้าใจได้ง่ายเพื่อที่จะมาเป็นหลักการในการสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ป่า คือหลักไตรสิกขา และศีล ๕ โดยมีแนวทางการปฏิบัติดังต่อไปนี้ ไตรสิกขา ๑) ศีล ช่วยควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม ๒) สมาธิ เป็นตัวช่วยทำให้มีความเมตตากรุณาต่อสิ่งแวดล้อม ๓) ปัญญา ทำให้เห็นคุณค่าความสำคัญของสิ่งแวดล้อม และเข้าใจในกระบวนการของสิ่งแวดล้อม ส่วนศีล ๕ ศีลในข้อที่ ๑ ช่วยเอื้อในการไม่ทำลายชีวิตของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศีลในข้อที่ ๒ ช่วยป้องกันการลักลอบทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ศีลในข้อที่ ๓ ช่วยป้องกันการแทรกแซงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศของป่าไม้ ศีลในข้อที่ ๔ ช่วยเอื้อต่อการรักษากฎเกณฑ์ กติกาอย่างเคร่งครัดและมีความสุจริต ศีลในข้อที่ ๕ ช่วยเอื้อไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมอันก่อให้เกิดมลภาวะหรือปัญหาต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับงานวิจัยของ ชลพรรษ ดวงนภา ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด” ผลจากการศึกษาพบว่า แนวทางการจัดการป่าวัฒนธรรมโดยใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด เป็นการดำเนินการที่อาศัยความร่วมมือเหนียวแน่นในการแก้ไขปัญหา ใช้หลักพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันทำงานเป็นทีมโดยการจัดตั้งกลุ่มเพื่อร่วมกันบริหารจัดการป่า ลักษณะทำงานแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงเงินตรา สังคม คุณค่าทางจิตใจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน ยึดองค์รวมเป็นหลัก จนชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ ให้ความร่วมมือร่วมใจในการจัดการป่าและร่วมกันดูแลรักษาป่าให้เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร แหล่งอาชีพ แหล่งความรู้ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าโดยคำนึงถึงความยั่งยืน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้สูงขึ้น มีความอยู่ดีกินดีอย่างถ้วนหน้าเสมอภาคกัน ส่งผลในการพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นฐานรากของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไป และพระชัยวัฒน์ อคฺคปัญโญ (หันกลาง) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อวางแผนดำเนินงาน โครงการพุทธอุทยาน กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าคำ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่” ผลจากการศึกษาพบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นการจัดการอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนวิธีการที่ชัดเจนในทุกขั้นตอนตามหลักอริยสัจ ๔ คือ มีความเข้าใจปัญหาอย่างมีระบบ มีการจัดการอย่างเป็นขั้นตอนว่าจะจัดการอย่างไรกับสภาพปัญหา สาเหตุที่แท้จริงของปัญหา มาตรการที่มีขั้นตอนสามารถนำไปสู่วิธีการปฏิบัติอย่างครอบคลุม และ พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม” จากการวิจัยภาคสนามพบว่า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ใน ๗ ด้านใหญ่ๆ เรียงตามบทบาทที่เด่นๆ ดังนี้ คือ บทบาทการปลูกจิตสำนึก การเป็นผู้นำ การประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดต้นไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพ

ป่า การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่และการจัดหาทุนดำเนินงาน ซึ่งทำให้เป็นการสร้างรูปแบบการการอนุรักษ์ป่าที่จะเป็นต้นแบบของวัดที่มีพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมากหรือวัดที่จะสร้างพื้นที่ให้เป็นป่าในรูปแบบต่างๆ เพื่อที่จะเป็นการบริการสังคมในอีกทางหนึ่ง

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยจำแนกออกเป็น ๔ ส่วน คือ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป และข้อเสนอแนะในพื้นที่วิจัย

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

๑) ควรมีการพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ ด้วยการให้พระสงฆ์ศึกษาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างถูกวิธี

๒) ควรส่งเสริมให้บุคคล หน่วยงานต่างๆ ในสังคมให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๓) ควรให้การสนับสนุน หรือยกย่องบุคคลหรือหน่วยงานต่างๆ ที่ให้ความสำคัญต่อหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร ให้ปรากฏต่อสังคมให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

๔) ควรส่งเสริมให้มีการเรียนรู้ในกระบวนการอนุรักษ์ป่าอย่างถูกวิธีแก่สถาบันการศึกษา ต่างๆ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

๑) ควรนำหลักไตรสิกขา และศีล ๕ ไปประยุกต์ใช้เพื่อควบคุมการประพฤติในการดำรงชีวิตในมุมมองของการอนุรักษ์

๒) ควรนำกระบวนการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคายไปใช้ในการอนุรักษ์ป่า

๓) ควรนำหลักการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมไปปรับใช้ปรับใช้ในการอนุรักษ์ป่าของชุมชน

๔) ควรนำการประยุกต์ใช้กระบวนการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาคาย ตาม หลักการของ สัมมปาธาน ๔ ไปประยุกต์ใช้ในวัด

๕) ควรนำการบูรณาการบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ไปใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- ๑) ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ลาวกับบทบาทพระสงฆ์ในประเทศไทยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- ๒) ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างบทบาทของพระสงฆ์ลาวเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้
- ๓) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาท และพระพุทธศาสนา มหายาน

๕.๓.๔ ข้อเสนอแนะในพื้นที่วิจัย

- ๑) ควรส่งเสริมความเข้าใจในการอนุรักษ์ป่าให้แก่พระสงฆ์ภายในวัดและชุมชนให้มากขึ้นกว่าเดิม
- ๒) ควรทำขอบเขตของวัด คือ กำแพงให้มีความแข็งแรงและสามารถรับแรงกระแทกจากกระแสน้ำที่ไหลเชี่ยว
- ๓) เน้นกิจกรรมการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์และชาวบ้านเพื่อการอนุรักษ์ป่าร่วมกันในระยะยาวให้มากยิ่งขึ้น
- ๔) ควรจัดกิจกรรมด้านวัฒนธรรมดั้งเดิมให้มีความต่อเนื่องกันทุกปี โดยรักษา รูปแบบและจุดมุ่งหมายของวัฒนธรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมไว้ให้ได้มากที่สุด
- ๕) การใช้ประโยชน์จากป่าควรจะทำให้มีความสมดุลทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๖๐**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

_____ **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมป่าไม้. **แนวทางการดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นยุทธศาสตร์ การบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาเรื่องการจัดการที่ดินป่าไม้**, ๒๕๕๖.

_____ **การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า**, กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๑.

กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม. **แผนแม่บท แก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน**. ๒๕๕๗.

ธีรยุทธ สมตน. เอกสารนำเสนอ. **“แนวทางการจัดการที่ดินป่าสงวนแห่งชาติแบบบูรณาการ”**, สำนักงานจัดการที่ดิน กรมป่าไม้, ๒๕๕๙.

บุญยงค์ เกศเทศ. **ดอนป่าไม้วัฒนธรรมอีสาน**. งานเขียนชุมชนคนรักป่า. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๒.

ปฐม-ภัทรา นิคมานนท์. **พระครูวิเวกพุทธกิจ หลวงปู่ใหญ่เสาร์ กนตสีโล พระปรมาจารย์ใหญ่ฝ่ายพระกรรมฐาน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ พี.เอ.ลิฟวิ่ง, ๒๕๕๖.

ประชา หุตานิวัด. **การเมืองสีเขียว**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก, ๒๕๖๒.

ประสิทธิ์ คุณรัตน์. **ชนชาติพันธุ์กับการเปลี่ยนแปลงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ขอนแก่น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๓๙.

ฝ่ายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. **สัดส่วนและแนวทางการใช้ที่ดิน ที่สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศและศักยภาพของพื้นที่**.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๕๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **คนไทยกับป่า**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๖.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘.

พระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเปิดการประชุมครั้งที่ ๒๖ ของสภาสตรีระหว่างประเทศ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๔ กันยายน, ๒๕๓๔.

ไพโรจน์ โลกนิยม และคณะ. **มาตรการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และเขตพื้นที่ป่าไม้**, ๒๕๕๑.

ภูเวียง ประคามินทร์. **ภัยธรรมชาติ (Natural Disasters)**. สำนักแผ่นดินไหว สำนักพัฒนา อุตุวิทยามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๕.

ฤทธิ์ วัฒนชัยยิ่งเจริญ. **ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑.

วรรณวนาลัย ไพสณฑ์ศรีลักษณ์ และ พิทักษ์พนาลี วนศรีเสริมสยาม. **รูปแบบของการทำลายป่าที่สำคัญ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔.

ศิริลักษณ์ วงศ์พิเชษฐ. **ป่าไม้ผลัดใบ**. เอกสารการสอน. สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๒.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. **โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. เล่มที่ ๑๕, สืบค้นเมื่อ ๘ ธันวาคม ๒๕๕๙.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)**. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, หน้า ๙๘.

สำนักงานวุฒิสภา. รายงานผลการพิจารณา. **กรณีศึกษาการบริหารจัดการงบประมาณ ของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช และหน่วยงานในสังกัด ของคณะอนุกรรมการศึกษา ตรวจสอบ และติดตามการบริหารงบประมาณ ของกรมทรัพยากรทางทะเลและ ชายฝั่ง กรมป่าไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ในคณะกรรมการกิจการองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และติดตามการบริหารงบประมาณ วุฒิสภา**, ๒๕๕๖.

สุรางค์ เขียรศิริณ. **ผลของการทำลายป่าต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและผลผลิตทางการเกษตร**. กลุ่มงานความหลากหลายทางชีวภาพ ด้านป่าไม้ (กรมป่าไม้), ๒๕๕๗.

(๒) สารนิพนธ์ :

พระอินถนอม มหาวิโร (ศรีหาคา). “**วัดป่า กระบวนการจัดการระบบนิเวศ เพื่อการอนุรักษ์ป่าและสัตว์ป่าในภาคอีสาน**”. **สารนิพนธ์วัฒนธรรมศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๘.

(๓) **วิทยานิพนธ์ :**

กิตติศักดิ์ แก้ววารี. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓.**

โกศล จิ่งเสถียรทรัพย์. “สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผู้ป่วยในสถานพยาบาล ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

ชลธิชา กำลังทรัพย์. “แนวทางการฟื้นฟูนิเวศภูมิทัศน์ป่าไม้ในพื้นที่แนวกันชน กรณีศึกษาพื้นที่แนวกันชนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูเขียว จังหวัดชัยภูมิ”. **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.**

ชลพรรษ ดวงนภา. “การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด”. **วิทยานิพนธ์วัฒนธรรมศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.**

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค. “การศึกษารูปแบบวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.**

พระครูใบฎีกาถาวร สุรปญโญ (เสนสอน). “การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร)”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

พระชาญชัย เพชรดี. “แนวทางการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมให้ ที่พักสงฆ์เขาธงทองช่วยงานด้านป่าไม้ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอมือง จังหวัดเพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๖.**

พระชัยวัฒน์อศุคปญโญ (หันกลาง). “กระบวนการเรียนรู้มีส่วนร่วมตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อวางแผนดำเนินงาน โครงการพุทธอุทยาน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านป่าคำ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สำนักงานและพัฒนาริชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๕.**

พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์). “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.**

พระมหาธีรวุฒิ ธีธมโม (โสมเกษตรินทร์). “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการขึ้นและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณีเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.**

เพ็ญภา ชุนหิต, เมธินี เขียวงาม. “การบูรณพื้นที่ป่าเพื่อมาใช้ประโยชน์ กรณีที่ใช้ศึกษาเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติทุ่งแสลงหลวง พื้นที่จังหวัดพิษณุโลก-เพชรบูรณ์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๗.

ศุภรา สุนันทกรณ. “ความตระหนักต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรนันทนาการฐานป่าไม้ของผู้มาเยือนน้ำตกโตนงาช้าง จังหวัดสงขลา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

(๔) งานวิจัย :

ชาญชัย ธนาวุฒิ และ เซาว์น ยงเฉลิมชัย. “การกำหนดบริเวณพื้นที่ที่มีโอกาสได้รับผลกระทบจากคลื่นสึนามิในอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา”. **รายงานวิจัย**. คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๖.

ณพพลวรรต โสมณวัตร. “ปัญหานโยบายป่าไม้แห่งชาติ”. **งานวิจัยบัณฑิตรัฐประศาสนศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ๒๕๕๔.

ณัฐวรรณ สุนทรวรทิตโชติ. “การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมในเขตตำบลสามบัณฑิต : กรณีศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประชาชน”. **รายงานการวิจัย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๖.

ภัทรพร สิริกาญจน. “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคัมภีร์เขียนสุวรรณโณ ในการพัฒนาชุมชน”. **งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา**. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘.

ศยามล เจริญรัตน์. “ความมั่นคงทางอาหาร ป่าชุมชน ความมั่นคงทางอาหาร ป่าชุมชนกับการผลักดันเรื่องความเป็นธรรมเพื่อชุมชนท้องถิ่น”. **รายงานวิจัย**. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

สุจิตรา บุญญแพทย์. “ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารจัดการความเสี่ยงสาธารณสุข กรณีศึกษาดินถล่ม ในพื้นที่ตำบลปังหวาน อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร”. **รายงานการศึกษาวิจัย**. วิทยาลัยป้องกันและบรรเทาสาธารณสุข กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณสุข, ๒๕๕๗.

สุพิมล ศรศักดิ์ดา พระครูธรรมธะศิริวัฒน์สิริวฑฒโน พระใสว โขติวณโณ. “รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี”. **รายงานงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี, ๒๕๕๕.

สุวสา ชัยสุรัตน์-พัชรี สกุรัตนศักดิ์. “พฤติกรรมการประหยัดพลังงานเพื่อลดปัญหาภาวะโลกร้อนของนักศึกษาในระดับปริญญาตรี วิทยาลัยราชพฤกษ์”. **งานวิจัยบัณฑิตบริหารธุรกิจ**. บัณฑิตวิทยาลัย วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๒.

(๕) วารสาร :

กาญจนา คุ่มทรัพย์. “สิทธิของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี,” **วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์**. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๘) : ๑๔๑ – ๑๕๗.

พระครูพิพิธจารุธรรม. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าตามหลักคำสอน พุทธศาสนาเถรวาท : กรณี มูลนิธิฮักเมืองน่าน,” วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๘) : ๓๖.

วศินา จันทศิริ และ สิริพิชญ์ วรรณภาส. “มลภาวะและผลกระทบต่อระบบนิเวศ,” วารสารสาขาวิชามนุษยนิเวศศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๕๖.

_____ วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม. “การประยุกต์ใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ ในการกำหนดพื้นที่เสี่ยงอุทกภัยจังหวัดอ่างทอง,” ปีที่ ๖ เล่มที่ ๒ : ๒๐-๒๑.

_____ วารสารวิชาการและวิจัย มทร. พระนคร ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล. “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล,” ครั้งที่ ๕ : ๑๕ - ๑๖.

(๕) เว็บไซต์ :

ณัฏฐ นิพนธ์ทิวากาล. ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อมของโลก. <https://sites.google.com/site/vloveenvi/home/about-us> [สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. หลุมยุบ. <https://th.wikipedia.org/wiki> [สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].

สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดมหาสารคาม. กฎหมายป่าไม้ และกฎหมายอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้. <http://mahasarakham.mnre.go.th/msk/index.php> [สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ มกราคม ๒๕๖๐].

เว็บสถิติ. การเกิดไฟป่าในประเทศไทย. <http://www.dnp.go.th/forestfire/๒๕๕๖/firestatist%20th.htm>, [สืบค้นเมื่อ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

พัชรพิมพ์ เสถบุตร. นิตยสารผู้จัดการ ๓๖๐ องศา ๒๕๕๓. การขยายถนนขึ้นเขาใหญ่-การพัฒนาหรือการทำลาย. www.gotomanager.com, สืบค้นเมื่อ ๖ ธันวาคม ๒๕๕๙.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ บุนทวิ สีบุญเรือง คณะกรรมการบริหารงาน ศูนย์กลาง องค์การพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ พันธุ์ทอง วิสุทธีปัญญา กรรมการวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๙ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ กันหา จิตตานุรักษ์ กรรมการวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๑๙ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ หลวงปู่ บุน พุทธปัญญา กรรมการวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระจูน สีแสงนวน กรรมการวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๗ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ เอก ปสนนจิตโต เจ้าอาวาสวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นาง ไหม ชัยยะสร ผู้ปฏิบัติธรรมวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๑๔ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นาง จันทร์ทา แก้วดวงตา ชาวบ้าน นาอย่าง อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๔ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นาง คำเสียง จิตตะบุตร ผู้ปฏิบัติธรรมวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๘ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นาง คำเสียง จิตตะบุตร ผู้ปฏิบัติธรรมวัดป่าพระบาทราษฎร์เขาควาย อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๑๐ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ท่าน วิชัย ชัยยะมุก คณะแนวลาสร้างชาติ บ้านนาอย่าง อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ท่าน ลอง ธรรมวงสอ คณะแนวลาสร้างชาติ บ้านนาอย่าง อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๑๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ท่าน สอนชัย เพชทองสิ่ง ผู้ใหญ่บ้านนาอย่าง อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๕ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ ท่าน จันทร์เพลง พงสุวรรณ หัวหน้าป้องกันความสงบ บ้านนาอย่าง อำเภอกุระคม จังหวัด เวียงจันทน์, ๑๖ มกราคม ๒๕๖๒.

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

ที่ ศธ ๖๑๑๘/๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๗๙ หมู่ ๓ ตำบลคำบนทวน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๗๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๒-๔๐๕๖๓๓ โทรสาร ๐๕๒-๔๐๕๖๓๖
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร **พระสมพร ญาณจิตโต ป.ธ.๘** เจ้าอาวาสวัดป่าภูก้อน จ.หนองคาย

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมพร ญาณจิตโต (ปัญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควาง อำเภอห้วยชมะ จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระอาจารย์ เอก ปะสิมมะจิตโต

เจริญพร **พระศรีญาณวงศ์,ดร.**
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

เรื่องทำวิทยานิพนธ์ ป.ธ.๘ ของคุณ

ขอขอบคุณคุณ

บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาเขตหนองคาย
เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา มจร.๒๕๖๒ นันทวัฒน์ ๐๕3-๕๕99-228
E-mail: kikeng@gmail.com

ที่ ศบ ๖๖๘๘/๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๖๕ หมู่ ๓ ตำบลคำบงพวน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๕-๖๖๖๖๖ โทรสาร ๐๔๕-๖๖๕๕๕
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์กับข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร *ผศ. ดร. อภรณ์ นุชคำวี่ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย* *ดร. อภรณ์ นุชคำวี่ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมพรัง ปณฺญาจิตฺโต (ปญฺญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๖๐๒๖๐๕๐๐๗ นิสิตปริญญาโท วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้: กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาคาวาย อำเภอห้วยชมภู จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนศึกษาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้ นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ. อภรณ์ นุชคำวี่

[Signature]

ผศ. ดร. อภรณ์ นุชคำวี่ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ร.น. อภรณ์ นุชคำวี่ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อ. อภรณ์ นุชคำวี่ จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

เจริญพร

[Signature]

(พระศรีญาณภรณ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๖๖๖๖/๕๓

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
หมู่ ๓ ตำบลคำมกขจร
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๓๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๓-๖๔๖๖๖ โทรสาร ๐๔๓-๖๔๕๕๖
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน **ผอ. รุ่ง สีสงมอม** อศจ. หนองคาย **รศ. อนุชิต วัฒนวิทย์**

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระอริยวิง ปณฺญาจิตฺโต (ปณฺญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๒๒๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทเขาคาวาย อำเภอห้วยคต จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้มีนิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งขอเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัดนี้ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามาก ๗ โลกาศน์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุชิต วัฒนวิทย์
อศจ. หนองคาย

เจริญพร

อนุชิต วัฒนวิทย์
(พระศรีญาณวัฒน์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๒๑๑๘/๒๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๑๘ หมู่ ๓ ตำบลคำชะอีหนอง
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๗๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๕๖๕๖๖๖ โทรสาร ๐๔๒-๕๖๕๖๖๖
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เขียนโดย อ.ดร.ณัฐวิทย์ สวัสดิ์ วิมลวิจิตร และ อ.ดร.ณัฐวิทย์ สวัสดิ์ วิมลวิจิตร
ผู้ช่วย อ.ดร.ณัฐวิทย์ สวัสดิ์ วิมลวิจิตร
ซึ่งมีสำเนาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย พระสมณศรี ปณฺญาจิตโต (ปัญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๔๐๒๒๐๕๐๐๔ นิสิต
ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่า
ไม้: กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทเขาคาย อำเภอพระศม จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
การศึกษาคณะหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน
สังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้ นิสิตของทางมหาวิทยาลัย
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัดนี้ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.ดร.ณัฐวิทย์ สวัสดิ์ วิมลวิจิตร

เจริญพร

อ.ดร.ณัฐวิทย์ สวัสดิ์ วิมลวิจิตร

พระศรีญาณวงศ์ (ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศบ ๒๕๖๘/๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ หมู่ ๓ ตำบลคำบงหวาน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๕-๕๓๕๖๖๓ โทรสาร ๐๔๕-๕๓๕๖๖๒
www.mcu.ac.th

๓๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน *ดร.ฉันทนา วิสุทธีชัย* *ดร.รัตนวรรณ จิตต์ประเวศ* *ดร.อุบลเกียรติ*

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย พระสมพรัง ปญญาจิตโต (ปญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๒๒๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควาง อำเภอห้วยชมภู จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้มีสิทธิ์ขอหา มหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อเพื่อทางวิชาการและการศึกษาค้นคว้า โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.ฉันทนา วิสุทธีชัย

ดร.ฉันทนา วิสุทธีชัย

เจริญพร

พรวิมลรัตน์
(พระศรีญาณวงศ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาเขตหนองคาย

เจ้าหน้าที่บัณฑิตศึกษา พ.ศ. ๒๕๖๘ อีเมล: ๒๕๖-๖๖๖-๒๒๒

E-mail: kwanjy@gmail.com

ที่ ศธ ๖๓๑๘/๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๑๙ หมู่ ๓ ตำบลคำชะอี
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๑๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๕-๕๖๕๖๖๗ โทรสาร ๐๕๕-๕๖๕๕๕๖
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน *ชาวจิต ภูษิต อุตสาหกรรม* *๑๑๔ ถนนเทศบาลนิมิต บึงกาฬ*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมหฺวริ่ง ปญญาจิตโต (ปัญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้: กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควอย อำเภอห้วยชมภู จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๑๑
ยงสิทธิ์ อุตสาหกรรม

[Signature]

ชาวจิต ภูษิต

เจริญพร

[Signature]
(พระศรีญาณวงศ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๒๖๓๘/๕๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๓๙ หมู่ ๓ ตำบลคำชะอีบพรวน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๓๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๕๓๕๖๖๖ โทรสาร ๐๔๒-๕๓๕๖๖๖
www.mcu.ac.th

๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์กับข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน *ผ.อ. อารัมภ์ ภิรมย์* *จาก ม.อ. อีโต้* *ขอเรียนขอขออนุญาต* *ใช้ข้อมูล* *จาก* *ศูนย์* *วิจัย* *เพื่อ* *ทำ* *วิทยานิพนธ์*
ที่ *ศูนย์* *วิจัย* *เพื่อ* *ทำ* *วิทยานิพนธ์* *ที่* *ศูนย์* *วิจัย* *เพื่อ* *ทำ* *วิทยานิพนธ์*

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน = ฉบับ

ด้วย พระสมเด็จ ปณฺญาจิตโต (ปณฺญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควาง อำเภอห้วยชมะ จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้ นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเรียนขอขออนุญาต
ผ.อ. อารัมภ์ ภิรมย์

เจริญพร

พระศรีญาณวงศ์
(พระศรีญาณวงศ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๒๖๑๘/๓๕

มหาวิทยาลัยมหาดุสิต
วิทยาเขตหนองคาย
๒๓๕ หมู่ ๓ ตำบลคำบงพรวน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๓๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๓-๕๕๕๓๓ โทรสาร ๐๔๓-๕๕๕๓๓
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์
เจริญพร *ท่าน ผอ. สอน สอน สอน ผู้ใหญ่ มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัย*
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมพร ปณฺญาจิตโต (ปณฺญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๓๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิต
ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาดุสิต
วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป้า
ไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควาง อำเภอห้วยชมภู จังหวัดหนองบัวลำภู" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน
สังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตขอทางมหาวิทยาลัย
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาดุสิตวิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตหนองคาย หรือเป็นอย่างอื่น
ว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อเพื่อทางวิชาการและการศึกษา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

*ร. ๒๒๖
สมอ. วิชาเอก ม.ส.ก.*

[Signature]

เจริญพร
[Signature]
(พระศรีญาณวงษ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
มหาวิทยาลัยมหาดุสิตวิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตหนองคาย

*สอน ป. ไม้ ภูเขาควาง
๒๓๖๐๓ ม.สง. ๒๓๖๐๓
๒๓๖๐๓ จ.ล.*

ที่ ศธ ๒๓๖๘/๒๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๓๔ หมู่ ๙ ตำบลคำบงสว่าง
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๗๔๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๕๑๕๖๖๖ โทรสาร ๐๔๒-๕๑๕๖๖๖
www.mcurk.ac.th

๓๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์กับข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร ท่าน วิชาญ ใจดี *ข้าพเจ้าขอเรียนขอข้อมูลเกี่ยวกับวิทยานิพนธ์*
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ *โดย คุณ ณัฐ ใจดี*

ด้วย พระสมณะศรี ปญญาจิโต (ปญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๕๐๒๒๐๕๐๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควาง อำเภอสุรนคร จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน สัตว์ครึ่งองครักษ์ จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้ นิสิตขอทราบมหาวิทยาลัย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หรือเป็นอย่างอื่นว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเมตตาทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ณัฐ ใจดี
วิชาญ ใจดี
ธันวาคม ๒๕ ๒๕๖๕
1๓/๑๒/๒๕ ๒๕๖๕

เจริญพร
พระศรีญาณวงศ์,ดร.
(พระศรีญาณวงศ์,ดร.)
รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศส ๒๕๖๔/๐๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๕๙ หมู่ ๓ ตำบลคำชะโนด
บ้านเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๔-๕๖๕๕๖ โทรสาร ๐๕๔-๕๖๕๕๖
www.mrcnk.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร *ท่าน ผอ.จ. ธรรมกิจ ๕๐ อ.เขตหนองไข่มก. บ้านนาหวาย เมือง หนองคาย* *ผู้รับผิดชอบ*
วิทยานิพนธ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระอภิวัง ปณฺเฑาะจุฑโค (ปัญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๒๖๐๕๐๐๔ นิสิต
ปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่า
ไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาคาย อำเภอห้วยชมภู จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการ
ศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงาน
สังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตของทางมหาวิทยาลัย
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่ง
ว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี
และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

น. น. น.
อ.เขต หนองคาย ๖ ม. ๕๗๐
ปัญญาจิต
อ.เขต หนองไข่มก.
บ้านนาหวาย เมือง หนองคาย
๗๖๖ ๐๖๖

เจริญพร
พศ. ๖๖๖๖
(พระศรีญาณวงศ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๒๕๘๔/๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ หมู่ ๓ ตำบลคำชะโนด
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๗๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๕๖-๕๕๕๓๓ โทรสาร ๐๕๖-๕๕๕๒๒
www.mouk.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์กับข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์
เรียน **ท่าน อ.ดร. ใหญ่ นฤนาถ อ.ม.ณ.อริยม์ อัมมวาทย์ และคุณ อ.ณ.อริยม์ อัมมวาทย์**
ซึ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมณะศรี ปณฺญาจิตโต (ปัญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๒๒๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทเขาควาย อำเภอสุระคม จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้ นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัดนี้ศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย พร้อมเป็นอันแจ้งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญพร
ท่าน อ.ดร. ใหญ่ นฤนาถ
ทศวิมลวาท
(พระศรีวิมลวาท,ศร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๒๕๘๘/๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๕๗ หมู่ ๓ ตำบลคำบงพวน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๗๑๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๕๐๕๑๑ โทรสาร ๐๔๒-๕๐๕๒๒๒
www.mcu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน *นาง วิมลดา แสงแก้วทอง* *นาง นภาพงษ์ ใหญ่กุลอิน* *นางนงนุช อนุญาโณ*
ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมเด็จ ปญญาจิตโต (ปญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๗๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้: กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควาง อำเภอพระคัม จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษา ณ โอกาสนี้

จึงเวียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

วิมลดา แสงแก้วทอง
ประธาน *นาง นภาพงษ์ ใหญ่กุลอิน*

นาง วิมลดา แสงแก้วทอง

เจริญพร

ทศวิมลดา
(พระศรีญาณวงศ์,ศร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๒๖๓๘/๒๕

มหาวิทยาลัยมหาดุสิต
วิทยาเขตหนองคาย
๒๖๓ หมู่ ๓ ตำบลคำชะอี
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๕๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๒-๕๖๕๓๓๓ โทรสาร ๐๔๒-๕๖๕๓๓๖
www.mdu.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน *นาย อังฉวี วิจิตรบุต* ผู้ป.ที่บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาดุสิต

ถึงที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย พระสมหวัง ปณฺญาจิดโต (ปัญญาจิด) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาดุสิต วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทภูเขาควาง อำเภอพระธาตุ จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาดุสิต วิทยาเขตหนองคาย หรือเป็นอย่างอื่นว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมถึงการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นาย อังฉวี วิจิตรบุต

เจริญพร

พระศรีญาณวงศ์,ดร.

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาดุสิต วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๖๓๖๘/๓๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
เลขที่ ๓๓๖ ตำบลคำชะอี
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๓-๕๓๕๖๓๓ โทรสาร ๐๔๓-๕๓๕๖๓๓
www.mcu.ac.th

๓๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน *มจร ทวี วัฒน วัฒน* ผู้ปกครองผู้จัด *นางระนอง สุทธิธรรม*

ซึ่งมีสงฆ์ด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๓ ฉบับ

ด้วย พระอโศก ปณฺญาจิตโต (ปัญญากิจ) ตรีปิฎกปาฬิกานิกาย ๕๓๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท วิทยาลัยพุทธศาสนศึกษา สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้เฝ้าการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้ กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทเขาควาย อำเภอสุรคม จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์พุทธศาสนศึกษาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตขอสงวนมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หรือเป็นอย่างไรว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมถึงการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ล. โส
ผอ. วิทยาลัยสงฆ์หนองคาย

มจร ทวี วัฒน วัฒน

เจริญพร

ทศวิมล
(พระศรีญาณวงศ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ที่ ศธ ๒๖๔๘/๔๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตหนองคาย
๒๔๔ หมู่ ๓ ตำบลคำบงทาวน
อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๗๐๐๐
โทรศัพท์ ๐๔๕-๔๖๕๖๓ โทรสาร ๐๔๕-๔๖๕๖๓
www.mouk.ac.th

๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยในการจัดทำวิทยานิพนธ์

เรียน **ธำรง ธรรมสาร** **สิมส์ยาชัยยศ** **ธามจุญจวิทย์ปวงสุภพญศิริถาวร**

ซึ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระสมณหวัง ปญญาจิตโต (ปัญญาจิต) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๒๒๐๕๐๐๙ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับป่าไม้: กรณีศึกษาวัดป่าพระบาทเขาควาย อำเภอพระคัม จังหวัดเวียงจันทน์" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคณะหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

ในการศึกษาวิจัยเรื่องดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานสังกัดของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตของทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความช่วยเหลือ ความอนุเคราะห์ ข้อมูล สารสนเทศ รวมทั้งการบันทึกภาพจากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการและการศึกษามา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

Signature of Damrong Thammasart

เจริญพร

ธำรง ธรรมสาร **สิมส์ยาชัยยศ**

Signature of Phra Somsayajit
(พระศิวัญญวงษ์,ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตหนองคาย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ภาคผนวก ค. แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ : กรณีศึกษา วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระละคม นครหลวงเวียงจันทน์

คำชี้แจง งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยอยู่ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ ๒) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระละคม นครหลวงเวียงจันทน์ ๓) เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระละคม นครหลวงเวียงจันทน์

ขอให้ท่านให้ข้อมูลตามความคิดเห็นของท่านในทุกกรณี แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่การวิจัย

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระละคม นครหลวงเวียงจันทน์

ส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอตระละคม นครหลวงเวียงจันทน์

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....ฉายา.....นามสกุล.....

อายุ.....พรรษา..... ระดับการศึกษาทางโลกสูงสุด.....

ระดับการศึกษาทางธรรม.....ตำแหน่งปัจจุบัน.....

ที่อยู่/เลขที่.....หมู่ที่.....วัด.....บ้าน.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่การวิจัย

๑. วัดของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒. วัดของท่านแบ่งเนื้อที่ป่าออกเป็นกี่ส่วนแต่ละส่วนใช้เพื่ออะไร.....

.....
.....
.....
.....
.....

๓. วัดของท่านมีผลงานและได้รับรางวัลอะไรบ้าง.....

.....
.....
.....
.....
.....

๔. สภาพป่าของวัดท่านในอดีตเป็นอย่างไร.....

.....
.....
.....
.....
.....

๕. สภาพป่าของวัดท่านมีลักษณะเด่นอย่างไร.....

.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าของวัดป่าพระบาทภูเขาควาย
อำเภอพระศม นครหลวงเวียงจันทน์

๑. การอนุรักษ์ป่าในวัดของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

.....
.....
.....
.....
.....

๒. ท่านมีแผนงานในการอนุรักษ์ป่าอย่างไร.....

.....

.....

.....

.....

.....

๓. บุคลากรในการอนุรักษ์ป่าของท่านมีกี่คนแต่ละคนมีหน้าที่อย่างไร.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔. ท่านใช้เครื่องมือใดบ้างในการอนุรักษ์ป่า

.....

.....

.....

.....

.....

๕. ท่านมีหลักการในการอนุรักษ์ป่าอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๖. ท่านมีวิธีการอนุรักษ์ป่าอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๗. ท่านมีกระบวนการอนุรักษ์ป่าอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๘. ปัญหาในการอนุรักษ์ป่าของวัดท่านคืออะไร

.....

.....

.....

.....

.....

๙. เมื่อประสบปัญหาแล้วท่านมีแนวทางแก้ปัญหาอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑๐. พระสงฆ์ในวัดของมีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

๑๑. พระสงฆ์มีบทบาทในการประสานความร่วมมือเพื่อการอนุรักษ์ป่าอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๔ ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอพระศม นครหลวงเวียงจันทน์

๑. ท่านคิดว่าควรประยุกต์ใช้หลักธรรมใดในการอนุรักษ์ป่า

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒. ความคิดเห็นอื่นๆ ของการอนุรักษ์ป่าเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

.....
.....
.....
.....
.....
.....

สัมภาษณ์ วันที่.....เดือน.....พ.ศ....๒๕๖๒....

ขอขอบคุณที่ท่านให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้
พระสมหวัง ปญญาจิตโต (ปัญญาคิต)
ผู้วิจัย

ภาคผนวก ง.
ประมวลภาพจากการศึกษาภาคสนาม

ประมวลภาพจากการศึกษาภาคสนาม

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ บุนทวี สีบุนเรือง
คณะกรรมการบริหารงาน ศูนย์กลาง องค์การพระพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ พันธุ์ทอง วิสุทิปัญญา
กรรมการวัดป่าพระบาทรฤงเขาควาง อำเภอกุดชุมหภูมิ จังหวัดเวียงจันทน์

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ กัณฑ์ จิตตานุรักษ์
กรรมการวัดป่าพระบาทรภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ หลวงปู่ บุน พุทธปัญญา
กรรมการวัดป่าพระบาทรภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ พระจูน สีแสงนวน
กรรมการวัดป่าพระบาทรภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัดเวียงจันทน์

สัมภาษณ์ พระอาจารย์ เอก ปสนนจิตโต
เจ้าอาธิการวัดป่าพระบาทรภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ นาง ไหม ชัยยะสร
ผู้ปฏิบัติธรรมวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ นาง จันทร์ทา แก้วดวงตา
ชาวบ้าน นาอยาง อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ นาง คำเลียง จิตตะบุตร
ผู้ปฏิบัติธรรมวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ นาง คำเลียง จิตตะบุตร
ผู้ปฏิบัติธรรมวัดป่าพระบาทภูเขาควาย อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ ท่าน วิชัย ชัยยะมุก
คณะเนวลาบสร้างชาติ บ้านนายาง อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ ท่าน ลอง ธรรมวงสอ
คณะเนวลาบสร้างชาติ บ้านนายาง อำเภอ ทุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ ท่าน สอนชัย เพชทองสิง
ผู้ใหญ่บ้านนายาง อำเภอ ุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

สัมภาษณ์ ท่าน จันท์เพลง พงสุวรรณ
หัวหน้าป้องกันความสงบ บ้านนายาง อำเภอ ุระคม จังหวัด เวียงจันทน์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : PHRA SOMVANG PANYACHID
พระสมหวัง ฉายา ปญญาจิตโต นามสกุล ปญญาจิต
- เกิด : ๑๕ มิถุนายน ปี ๒๕๓๒
สถานที่เกิด : เลขที่ ๑๕๐ บ้านห้วยฮีต ตำบลนาชายทอง อำเภอน้ำบอง
จังหวัดหลวงพระบาง (ส.ป.ป. ลาว)
- อุปสมบท : วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔
- การศึกษา : นักรธรรมชั้นตรี ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖
พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ๒๕๕๙
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น
- ตำแหน่งหน้าที่ : ที่ปรึกษาชมรมนักศึกษาสงฆ์ลาว ในราชอาณาจักรไทย
- ปีที่เข้าศึกษา : ปีการศึกษาที่ ๒๕๕๙
ปีที่สำเร็จการศึกษา : ปีการศึกษาที่ ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดป่าเวลูวัน อำเภอไชยธานี นครหลวงเวียงจันทน์
โทร ๐๒๐-๙๙๙๖-๘๑๗๗ - ๐๓๐- ๙๓๙-๘๓๑๓ ลาว
Email: somvangmou@gmail.com